

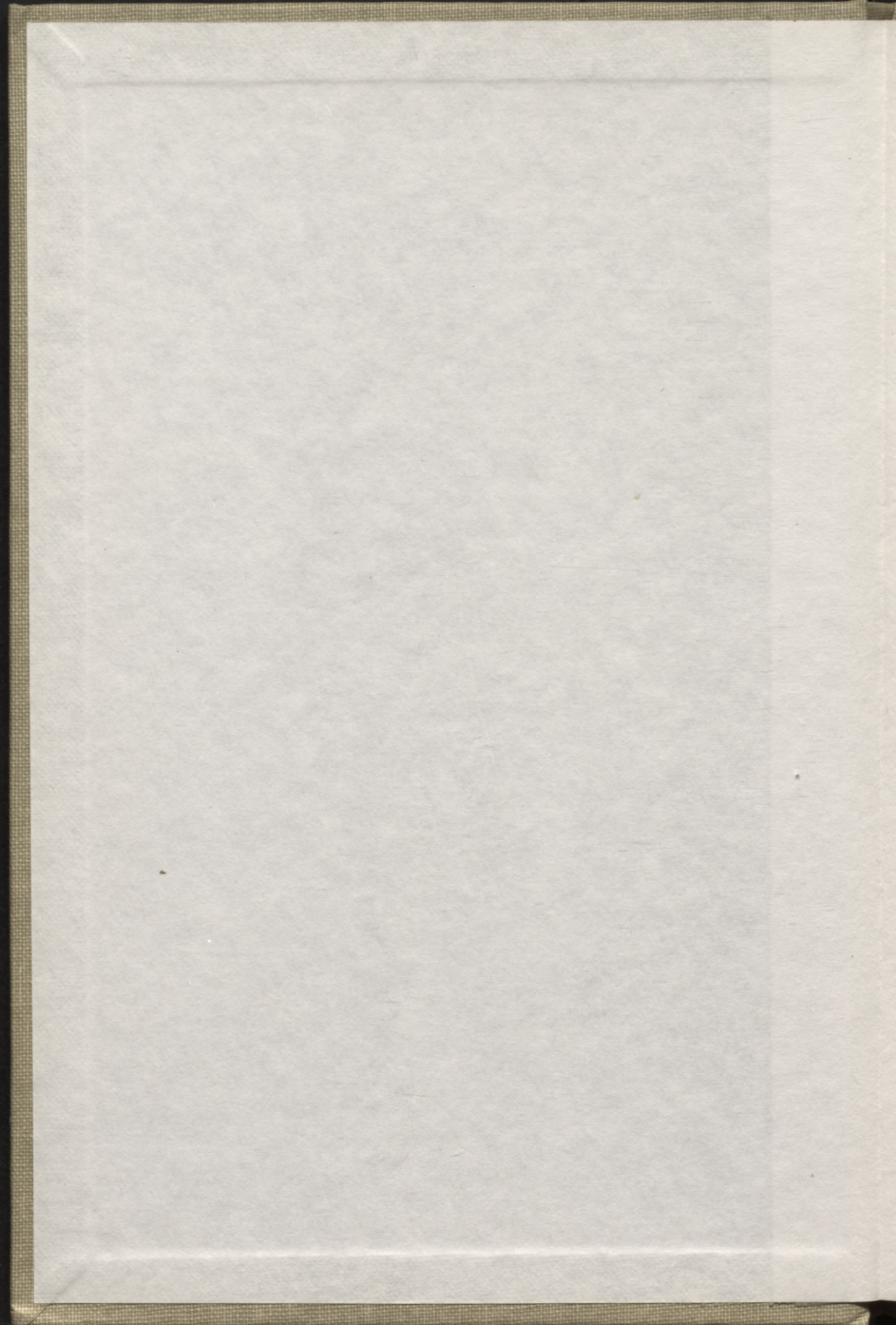
37L3

P
Ē
D
Ē
J
Ā

M
O
H
I
K
Ā
N
,
Ā

STĀSTS

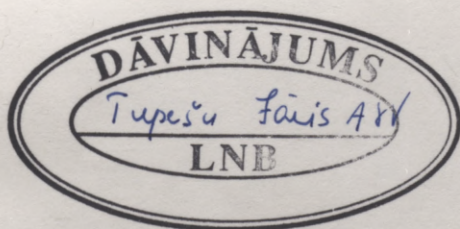

0
—
—
—

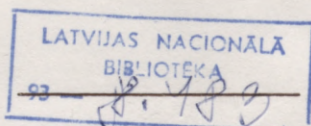
B

93-5
L 17

L
0

PĒDĒJĀ MOHIKĀŅA STĀSTS

0302022630

Redaktora Rolanda Ozola ATMIŅAS
Par pagājušām dienām un preses izdevumiem
JAUNĀKĀS ZIŅAS un JAUNĀS ZIŅAS

PROLOGS

Pēc satikšanās ar Brīvības un Miera Kuģa brauciena dalībniekiem — kā arī daudziem jaunās paaudzes latviešiem — man radās pārlicība, ka šī grāmata ir nepieciešama, jo vairumam nav priekšstata par preses darbību Latvijas neatkarības laikā. Neviens no viņiem nezināja, ka lielākam dienas laikrakstam JAUNĀKĀS ZIŅAS, kas iznāca 6 reizes nedēļā, ar 50 lappusēm sestdienās, tirāža pārsniedza 210,000 eks. dienā.

Šo laikrakstu lasīja vairāk nekā 10% no visiem iedzīvotājiem. Izejot no valsts iedzīvotāju skaita, tas ir “per capita” rekords, kas vēl arvien nav pārspēts — ne Eiropā, ne Amerikā.

Īstenībā latviešu lasītāju skaits sasniedza varbūt pat 20%, ja ne vairāk, jo Latvijā dzīvojošām minoritātēm netrūka lielu laikrakstu viņu valodās. Tādēļ lielākā daļa krievu un vāciešu neatrada par vajadzīgu pirkt latviešu laikrakstus. Nav šaubu, ka sveštautiešiem labāk patika lasīt laikrakstus savās valodās.

Pēc AN statistikas, kas nesen publicēta, tagad lielākie avīžu lasītāji esot japāņi, tad austrumvācieši un trešā vietā somi. Japāņu lielākā laikraksta “per capita” rekords sasniedzis 12%, bet somiem lielāko laikrakstu Helsingin Sanomat lasot ap 9% no iedzīvotāju skaita.

Jāatzīmē, ka Japānā tikpat kā nav minoritāšu. Attiecībā uz Austrum vāciju, somi ar ironiju izsakās, ka uz to statistiku nevar paļauties, jo tur avīzes publicē valdība, kas var tās piedrukāt, cik tik vēlas, neatkarīgi no lasītāju intereses vai skaita. Attiecībā uz lielāko japāņu laikrakstu, tam ir divi izdevumi — viens no rītā un otrs vakarā. Tātad 12% īstenībā sasnieguši divi laikraksti kopā.

Jaunāko Ziņu tirāžas kalngals tika sasniegts pirms vairāk nekā 45 gadiem. Cik lielu tirāžu neatkarīgā Latvijā būtu panācis tās lielākais laikraksts šodien, to neviens nevar pateikt, tikai iedomāties.

Labu informāciju par latviešu presi neatkarības laikā devis Otto Krolls savā grāmatā Latvijas prese un viņas darbinieki. Tā iznāca Rīgā, bet pēc tam papildināta un izdota atkal 1964. g. ASV. Tur norādīts, kas Jaunākās Ziņas sasniedza līdz tam

Latvijā nepiedzīvotu tirāžu, drukājot vairāk nekā 200.00 eks. dienā — sešas dienas nedēļā.

Kad Latvijas neatkarības laikā Jaunākās Ziņas guva necerētos panākumus, tad reti kāds lasītājs apzinājās, ka visā pasaulē nebija neviena cita valsts, kas spēja tuvoties šim tirāžas sasniegumam.

Zināmā mērā tas man atgādina mūsu sportistu triumfu toreiz, kad Jānis Dāliņš un Pauls Bernhards uzstādīja pasaules rekordus soļošanā. Jādomā, ka tie gadu plūsmā tomēr pārspēti.

Es noliecu dziļā cieņā savu galvu, pieminot tos cilvēkus, kas to bija palīdzējuši sasniegt, un nepazemoja ne sevi, ne savu tautu — pretēji tiem, kas pārgāja Latvijas valsts ienaidnieku rindās.

Latviešu preses negoda sarakstā uz mūžīgiem laikiem paliks Pēteris Blaus. Bet latviešu preses goda karogā jāieraksta šo 8 Jaunāko Ziņu žurnālistu un redaktoru vārdi:

ARNIS, Ernests
ASARIS, Hermanis
BĀKULIS, Pēteris
BENJĀMIŅŠ, Jānis
BĒRZIŅŠ, Alfrēds
KRŪMĀJS, Kārlis
MAGONIS, Oskars
ŽUNIŅŠ, Vladimirs

Tos iznīcināja padomju vara.

Runājot par šo visu laiku lielāko latviešu preses izdevumu, esmu vienīgais no Jaunāko Ziņu nodaļu redaktoriem, kas dzīvo Brīvā Pasaulē. Tā esmu kļuvis par sava veida Pēdējo Mohikāni. Izejot no plašāka skatījuma, mēs visi esam kļuvuši par pēdējiem mohikāņiem — visa mūsu tauta — trimdā, dzimtenē vai Krievijā.

Tādēļ vēlos nodot šo savu stāstu ne tikai vecākām, bet arī pārējām latviešu paaudzēm. Ceru, ka kādreiz to lasīs arī tautieši dzimtenē.

Mums jāskatās atpakaļ pagātnē, lai smeltos ticību un spēkus nākotnei.

AUTORS

JAUNĀKĀS ZIŅAS

Kad es pirmo reizi iepazinos ar Jaunākām Ziņām, tās gandrīz salauza manu muguru.

Es biju tikai 14 gadus vecs, un sāku strādāt par avīžu zēnu Rīgas dzelzceļu stacijā, kur man izdevās atrast darbu. Tā bija liela laime toreiz, jo trīsdesmito gadu sākumā visā pasaulē pastāvēja saimnieciskā depresija. Bezdarbnieku tūkstoši klaiņoja pa Rīgas ielām, bezcerīgi meklējot darbu.

Korpulentā stacijas avīžu kioska vadītāja, kas mani pieņēma, ilgi manī noskatījās, pirms viņa piekritoši pamāja ar galvu. Es gandrīz nespēju ticēt savai laimei. Viņa dusmīgi uzkiedza vecākam avīžu zēnam, kas nelikās apmierināts ar viņas izvēli: “Ko tu tur ņurkšķi. Es zinu, ka viņš ir pārāk sīks un izstīdzējis, bet viņa acīs spīd tāda kāre strādāt, ka jādod viņam vismaz iespēja izmēģināt roku. Ja viņš salūzīs pirms dienas beigām, tad tu dabūsi citu palīgu.”

Vecākais avīžu zēns negribīgi man izskaidroja, kas jādara: “Tev jāstāv stacijas priekšā uz ielas un jāgaida kopā ar citiem puikām, līdz piebrauc Jaunāko Ziņu smagā mašīna. Tās vīri ātri izlādēs avīžu pakas uz jūsu mugurām. Saiņi ir smagi — vismaz ap 30 kg. katrs. Ja kāds nevarēs savu paku noturēt un, skrienot uz kiosku, to nosviedīs uz ielas vai kur citur, tas var turpināt skriet uz mājām. Mums tādus slaistus nevajaga. Tavi musīši neliekas spēcīgi. Dari, ko vari, bet palīgā nevienu negaidi. Katram jātiek galā pašam ar savu avīžu paku.”

Kad smagā mašīna piebrauca, un strādnieki uzmeta saiņus uz puiku mugurām, es arī dabūju vienu. tā bija tik smaga, ka man kājas sāka grīloties un mugura sāpēs ļodzījās. Zobus sakodis, skrēju pārējiem puikām aiz muguras. Tikko varēju redzēt, kurp dodos, jo smagā paka nospieda arī manu kaklu un galvu. Kaut kā tomēr aizstreipuloju līdz kioskam un iedabūju paku iekšā, kur korpulentā vadītāja vēroja katru manu kustību: “Piepildi savu avīžu tārpu, cik tik vari sagrūzt iekšā, un prom uz vilcienu. Kad tārba izpārdota, skrien atpakaļ pēc jaunas kravas. Tā uz priekšu un atpakaļ, līdz vilciens sāk kustēties. Tad jāizlec uz perona. Stacijas dežurants uzmana,

lai neviens puika nepaliek vilcienā, kad tas sāk iet. Kas to neievēro, to jāatlaiž. Tā nav joka lieta. Nu prom, prom!”

Stundas pagāja tik ātri kā minūtes — ar pilno tārbu uz vilcienu, ar tukšo atpakaļ, līdz vilciens aiziet. Tad uz nākošo peronu un citu vilcienu. Kad bija kādas minūtes brīvas, tad korpulentā vadītāja lika norēķināties par pārdotajām avīzēm. Vēlu pievakarē, kad izbeidzās avīžpuiku darba laiks, nejutos pārāk noguris, bet uz mājām ejot kājas gan brīžiem likās nejutīgas un ļodzījās. Prieks tomēr bija liels, ka diena izturēta.

Korpulentā vadītāja pie durvīm uzsita man uz pleca: “Tu esi kārtībā. Vari rītdien nākt atkal. Paprasi mātei kādu biežāku drēbes gabalu, ko uzlikt uz muguras — zem žaķetes. Citādi āda būs vienos zilumos un sāks lobīties nost.”

Tas likās labs padoms, jo mugura otrā rītā dūšīgi sāpēja. Tomēr tas viss nelikās svarīgi. Es biju atradis darbu. Pirmo darbu. Visa mūsu ģimene priecājās man līdz. Pilsētā valdīja depresija, bet es biju atradis darbu. Tas likās tāds brīnums, ka ne kaimiņi, ne sētnieks tam negribēja ticēt. Pat nabadzīgās dzīvokļu mājas saimnieks mani apsveica, garām ejot: “Nu, beidzot varēsāt atkal sākt regulāri maksāt renti.”

Pagāja dienas, nedēļas un mēneši. Mugura man sen vairs nesāpēja, un kājas arī negrīļojās. Mūsu ģimenē tagad visi ēdām normālas vakariņas un varējām reizi nedēļā atļauties aiziet uz pirti. Tā bija lielākā izprieca. Kioska vadītāja jau bija pielikusi man algu. Galvenais, ka dabūju atļauju pārdot laikrakstus un žurnālus uz vilcieniem, kas iet uz ārzemēm — pat Berlīni. Tur brauca arī ārzemnieki, ar kuriem nenācās viegli sarunāties, bet galā es tomēr tiku. Ja radās kādas grūtības, tad uzrakstīju cenu skaitļos uz papīra. Visi likās apmierināti — visvairāk es pats, jo ārzemnieki deva labas dzeramnaudas.

Kādu dienu viens no braucējiem sapirkās vismaz duci ārzemju žurnālu, lai izpatiktu savai līdzbraucējai — ļoti daiļai sievietei. Ar šo darījumu biju tā aizrāvēs, ka nepamanīju vilciena atiešanu.

“Kas vainas?” jautāja skaistā sieviete, kad es steidzos uz

izeju.

“Man nav tiesības atrasties braucošā vilcienā.”

“Jūs vairs nevarat izlēkt, ātrums par lielu.”

Es panikā skrēju uz vagona izeju. Bet jaunā sieviete neatlaidās un steidzās man pakaļ: “Jūs nositīsaties, pagaidiet!”

Tai brīdī es redzēju, ka viņa palēcās un norāva bremzi koridorā. Mēs uzkritām viens otram virsū. Tūlīt arī parādījās konduktors, kas saņēma mani pie rokas: “Jūs norāvāt bremzi!”

“Nē,” sacīja daiļā sieviete. “Es paklupu un tvēru pēc atbalsta, ta noraujot bremzi.”

Konduktors mani palaida vaļā un lika man izkāpt. Pēc kādas pusstundas atgriezos stacijā, bet kioska vadītāja nāca man dusmīga pretī: “Šitādu muļķību! Palikt Berlīnes ātrvilcienā! Dežurants trako kā vājprātīgs. Man tevi jāatlaiž uz vietas.”

Tā bija nelaimīgāka diena manā dzīvē — tā likās toreiz.

* * *

Es visu nakti nevarēju aizmigt, norūpējies par to, ko tagad iesākt. Kur dabūt jaunu darbu?

Uz rīta pusi es izšķīros nevienam neteikt, ka esmu zaudējis darbu. Māte izmisumā raudātu, un visi justos kā no laivas izsviesti bēgļi, kas bija cerējuši, ka viņiem laimējies izglābties no grimstošā kuģa. Savu nelaimi nepieminot, es varēju viņiem sagādāt vismaz vēl pāris nedēļas bez rūpēm, jo biju iekrājis mazliet no pēdējā laikā saņemtām dzeramnaudām. Lai šo ilūziju viņiem atstātu, man vajadzēja celties augšā un izlikties, ka dodos uz darbu. Tā arī darīju.

Tā kā mēs dzīvojām Pārdaugavā, tad parasti braucu ar kuģīti uz Rīgu, bet tagad vairs nedrīkstēju iztērēt ne santīma. Ejot pāri Daugavas tiltam, es vēroju prezidenta standartu pils tornī. Parasti man šis skats uz Rīgas panoramu ļoti patika, it sevišķi vējā plīvojošais karogs. Tas man atgādināja dzirdētos

vai lasītos stāstus par mūsu brīvības cīnītāju varonīgajām kaujām, izcīnot neatkarību Latvijai. Bet pašreiz arī tas manu uzmanību vairs nepiesaistīja.

Es skatījos pāri tilta margām uz viņu baltajām galvām un domāju, ka būtu labāk, ja es saņemtu dūšu un ielektu Daugavā. Tad manām bēdām un rūpēm būtu beigas uz visiem laikiem. Kad sasniedzu upes otro krastu, tad ievēroju palielu bariņu ļaužu, kas drūzmējās ap kāda cilvēka ķermeni.

Pēc policistu un citu izteicieniem no Daugavas bij izvilkts noslīkuša cilvēka līķis. Ieskatoties miroņa zilganā un uzpūstā sejā, man pārskrēja auksti drebuļi. Tā arī es tur gulētu, ja būtu pārlecis tilta margām.

“Vai nu kāds dzērājs vai bezdarbnieks,” noteica viens no policistiem. “Tādus te var izzvejojot gandrīz katru rītu.”

Pagriezos un steidzos prom. Es nekad to nevarētu nodarīt mūsu ģimenei — likt tiem izmisumā vērot manu beigto ķermeni. Steidzos cauri Vecpilsētas mazajām ieliņam uz Jaunāko Ziņu izdevniecības nama pusi. No agrākās pieredzes zināju, ka tur ap pusdienas laiku iznāk laikraksts, kurā var atrast dažus darba sludinājumus. Redakcijas durvīm pretī atradās kāds mazs pārtikas veikals, kurā pārdeva tēju un dažādas maizītes. Tā īpašnieks, Oskars, likās laipns cilvēks. Jutu vajadzību iedzert glāzi siltas tējas, jo šī rīta pārdzīvojums man lika justies mazliet nelabi.

“Tikai tēju vien?” jautāja Oskars.

“Jā, tas ir viss, ko varu atļauties. Vakar zaudēju darbu. Kas zina, vai vispārīgi ko citu atradīšu.”

“Tas ir sliktas ziņas,” noteica Oskars. “Paņem pāris no šīm svaigajām rožmaizītēm. Uz kredīta. Gan jau kādreiz samaksāsi. No rīta kaut kas jāieēd. Citādi būs dūša papēžos. Vai atnāci pēc darba sludinājumiem? Tad vēl kādu stundu laiks. Bet labāk ej stāvēt durvju tuvumā jau savlaicīgi. Tur nāk ārā avīzzēni. No tiem tu dabūsi pirmos eksemplārus. Tu to nezini, bet ap to laiku visa šī iela ir stāvgrūdām pilna. No viena gala līdz otram. Izsalkušie bezdarbnieki ķer avīzes it kā

tās būtu zelta vērtas. Īstenībā tur nodrukātie sludinājumi daudz neko nenožīmē. Labākā gadījumā tie ir tikai pusapmaksāti darbi. Bada algas ir viss, ko tur piesola, bet izmisušie cilvēki ņer, ko tik var dabūt.”

“Es to zinu, bet labākas izejas neredzu.”

“Man ir kāda ideja — mazliet pārdoša, bet tomēr reāla. Jaunāko Ziņu saimnieciskais direktors katru dienu, pēc darba beigām, ienāk manā veikalā, lai nopirktu savam sunim desu vakariņās. Mazs vīrelis ar lielu suni — Bernardieti. Kad viņi iet pa ielu, tad gribās sunim prasīt — kur tas to vīreli ved. Bet viņš ir lādzīgs cilvēks — tādi mēdz būt dzīvnieku mīļotāji. Tev vajadzētu mēģināt iekļūt pa durvīm iekšā — uz otro stāvu, kur direktora kabinets. Bet tas nav viegli. Durvis apsargā viens nikns vecis, ko es saucu par Cerberi. Stāvi tik mierīgi pie durvīm, varbūt, ka tomēr rodas izdevība.”

“Pacietības man netrūkst.”

“Man ir vēl viena ideja. Es te iesaiņoju pāris gabalus desas, ko Bernardietis ļoti iemīļojis. Varbūt, ka rodas izdevība suni pabarot. Tad tu dabūsi sev labu sabiedroti.”

Sekojoš Oskara padomam, es pacietīgi gaidu pie durvīm, vērojot Cerberu. Tas nelaiž nevienu iekšā, ko viņš nepazīst. Šaubu gadījumos Cerbers lieto durvju tuvumā novietoto telefonu, lai noskaidrotu, vai apmeklētāju vēlams ielaist.

Redzu, ka neilgi pirms avīzes iznākšanas Cerberam kāds piezvana. Viņš liekās ļoti sadusmots: “Tagad, tieši pirms avīzes iznākšanas, jūs gribat tos puikas izsviest uz ielas? Kas par to, ka viņi paķēruši pāris laikrakstus? Lai viņi gaida, kad tos izsviedīs ārā. Pie velna ar jums visiem. Izdevējs tā grib? Tad sviežiet viņus ārā.”

Es redzu, ka Cerbers sagatvojas, un pēc dažām minūtēm viņam tiek pievesti 2 puikas, kas pretojās, kad Cerbers tos mēģina izstumt uz ielas. Šī grūstīšanās turpinās kādu brīdi, līdz viens no puikām ieķērās Cerbera žaketes rokā un izrauj to uz ielas, kur tie abi laužoties ievēlas trotuāra notekā.

Es redzu, ka ieejas durvis palikušas vaļā. Lēni, bet noteikti

es dodos uz priekšu un ieeju aizliegtajā teritorijā, kas palikusi neapsargāta. Tad aizskrienu pa garo koridoru līdz trepēm un dodos uz otro stāvu, kā Oskars bija norādījis. Nonāku pie greznām durvīm, kur liels uzraksts — Direktors.

Kad ieeju greznā priekšelpā, tur mani nelaide sagaida kāds vecāks zēns, kuram laikam ir iekšālais pienākumi. Viņš stingri noprasa: “Ko vēlaties?”

“Satikt direktoru.”

“Kādā lietā?”

Man pēkšņi ienāk prātā negaidīta ideja. Strādājot stacijā, biju iedraudzējies ar laikraksta pievedēju smagās mašīnas šoferi. Viņš man pastāstīja, ka ir profesionāls cīkstonis — Marnego — un vakaros uzstājās Salomonska cirkā, kur tiek rīkotas laušanās sacensības. Marnego bija liela auguma un muskuļains vīrs. Viņš man deva labus padomus, kā pasargāt muguru no avižu paku belzieniem.

“Es meklēju darbu. Gribēju runāt ar direktoru.”

“Kas jūs iesaka? Direktors nevienu no ielas nepieņem. Tikai uz rekomendācijām.”

“Jūsu šoferis Marnego — cīkstonis.”

“Zinu, zinu. Apsēžaties tur. Būs ilgi jāgaida. Direktors aizņemts.”

Pēc nelaide saņemšanas jutos laimīgs, ka mani neizraidīja ārā. Kā redzams, Marnego vārds un profesija šai gadījumā daudz palīdzēja.

Pēc ilgas gaidīšanas atveras kabineta durvis un priekšelpā iznāk kāds mazs vīrelis. Vadoties pēc Oskara apraksta, domāju, ka tas ir direktors.

“Vai vēl kāds uz mani gaida?”

“Jā, direktora kungs. Darba meklētājs. Viņu iesakot Marnego.”

“Jūs izskatāties izstīdzējis un patievs, bet jums ir spēcīgs draugs,” nosaka Direktors. “Marnego ir viens no mūsu labākajiem darbiniekiem. Viņš vienmēr nogādā avīzes laikā uz staciju. Nav nokavējis vēl nevienu tālruna vilcienu. Tas

ir ļoti svarīgi. Ja tiek nokavēts kāds vilciens, tūkstošiem eksemplāru paliek nepārdoti! Nu labi, ienāciet manā kabinetā.”

Kad aizveru durvis, man pretī panākas liels Bernardietis. Tagad redzu, kādu kļūdu esmu pielaidis — aizmirsis uz krēsla koridorā Oskara iesaiņotās desas gabalus. Bernardietis mani labi apskata, tad pienāk klāt un sāk laizīt manus pirkstus. Saprotu, ka tiem pieķērusies desas smarža.

Direktors pārsteigts uz mani paskatās: “Tas ir savādi, mans suns necieš svešniekus. Ar jums viņš tomēr draudzīgs. Tā ir laba zīme. Jūs laikam mīlat dzīvniekus. Jums laimējies atnākt īstā dienā. Mēs bijām spiesti šodien atlaist divus izsūtamos. Vai jums ir kāda darba pieredze?”

“Es biju avižzēns uz vilcieniem — galvenokārt pārdevu jūsu laikrakstu — Jaunākās Ziņas.”

“Laba atbilde. Liekaties būt prātīgs zēns. Sunim arī jūs patīkat. Nu tad — apsveicu jūs ar pievienošanos mūsu darba saimei. Labas sekmes.”

Prieka pārņemts, nolaižos uz vienas rokas pa trepju glumo rokturi, gandrīz apgāžot Cerberu.

“No kurienes jūs nākat?” Cerbers man nikni uzsauc. “No direktora kabineta,” es atbildu. “Esmu pieņemts darbā. Man jāsāk rītdien strādāt.”

Cerbers apjucis noskatās man pakaļ, kad es priecīgs paeju viņam garām.

Tā bija laimīgākā diena manā dzīvē — tā man likās toreiz.

Pilnīgi neticami, ka tikai pirms dažām stundām es vēlējos izdarīt pašnāvību.

* * *

Kad es ierados darbā otrā rītā, Cerbers mani aizturēja pie durvīm un lika iet pie Direktora. Jutos galīgi sašļucis, jo domāju, ka mana karjēra beigusies, pirms tā bija sākusies. Pēc stundas gaidīšanas vestibilā dabuju zināt spriedumu.

“Kad es vakar jūs pieņēmu, tad aizmirsu pateikt, ka man jāpārbauda jūsu reference. Bez tām nevienu šeit nepieņem. Tā kā jums bija tikai viena — Marnego, tad vajadzēja viņu dūšīgi izprašāt. Un rezultāti pat mani pārsteidza. Redziet, Marnego nav liels runātājs. Kā jau cīkstonis, paskops ar vārdiem, bet dūšīgs uz darbiem. Jums būs grūti ticēt — kā viņš jūs slavēja. Pēc viņa domām Jūs esat izveicīgākais avīžpuika pasaulē. Jums ir vismaz viens labs draugs šai pilsētā — pie tam vēl visspēcīgākais. Nav šaubu, ka neviens no mūsu puikām pat neiedrošināsies jums dzīvi grūtu padarīt. Tie zina, ar ko viņiem būs darīšana. Marnego tos visus var savā plaukstā salocīt.”

Es jutos tik laimīgs savā jaunajā darbā, ka gribēju to visiem parādīt, izpalīdzot ikvienam, kā un kur tik varēju. Jau pirmajā diena ievēroju, ka aptūrītājām nav viegli nēsāt smagos spaiņus pa trepēm uz augšu un leju. Kad tik vien varēju, paķēru tos no viņu rokām un, elpu neatvilcis, uznesu spaiņus līdz mājas pēdējam stāvam, ja vajadzēja to darīt.

Par šo izpalīdzību likās sevišķi pateicīga vecākā aptūrītāja, par kuru bieži ņirgājās citi izsūtāmie zēni. Viņi to bija iesaukuši par Ļauno Lapseni, jo viņas ķermenis likās nesamērīgi garš un dibens pārāk liels. Nezinu kādēļ, bet es viņu sāku saukāt par Saimnieci. Palēnām arī citi izsūtāmie šo vārdu pārņēma. Lapsene bija pārvērtusies par Saimnieci.

Kādu dienu viņa mani ieveda savā noliktavā, kur redzēju garus plauktus pilnus ar grāmatām.

“Redzi, dēls,” viņa teica, “tās ir grāmatas, ko autori un citi izdevēji piesūta Jaunāko Ziņu literārajai nodaļai — recenzijām. Agrāk es daudzas no tām nesu uz mājām savam puikam. Bet nu tas izaudzis un nav vairs uz lasīšanu, labāk skraida apkārt ar skuķiem uz kinīšiem. Tā kā tu man tik daudz palīdzī, tad katru sestdienu es tev ļaušu šeit ienākt un izmeklēt 10 grāmatas — kādas tik tev patīk.”

Tas mani negaidīti un patīkami pārsteidza. Saprātu, ka gada laikā sakrāšu vismaz 500 grāmatas, ko nekad nebūtu varējis atļauties nopirkt — varbūt pat visā mūžā to nevarētu panākt.

Visvairāk manu interesi piesaistīja ārzemju valodu vārdnīcas un pašmācības grāmatas.

No citiem zēniem uzzināju, ka lielākie Rīgas kino pēcpusdienās un pievakarē pieņem palīgus, lai izdalītu savas reklāmu lapeles. Par to gan nekā nemaksāja, bet atļāva par brīvu noskatīties filmas. Es izdomāju, ka tas ir labs veids, kā palēnām iemācīties ārzemju valodas, jo aktieru sacītais tika tulkots latviski un teksts parādīts zem bildēm uz ekrāna. Dažas filmas, ko bija vieglāk saprast, es pat noskatījos vairākkārtīgi.

Tā gada laikā ar ārzemju filmu un Saimnieces grāmatu palīdzību sāku saprast krievu, vācu un angļu valodas. Vislabāk man patika angļu valoda. Es uzskatīju to par vīrišķīgu. Turpretī krievu valoda man likās mīksta un vācu pārāk daudzvārdīga.

Pienāca laiks, kad varēju pilnīgi saprast ārzemju filmas, nelasot latviešu valodas tulkojumus. Jutos ar sevi ļoti apmierināts, un uzskatīju, ka esmu daudz ko panācis. Mazliet man nepatika tikai tas, ka tik ļoti iecienītā angļu valoda zaudēja bieži lielu daļu sava šarma, kad es sapratu, par ko tiek runāts. Daudzi dialogi likās muļķīgi un sentimentāli vai tik saldi kā pārcukuroti cepumi. Pēc kāda laika es pārtraucu iet uz kinīšiem un pieteicos kādā vakara ģimnāzijā par audzēkni.

Vienu vakaru, nākot mājās no skolas, es pamanīju, ka kāda veikala logs tiek izsists un divi zagļi sabāž maisā skatlogā izstādītās mantas. Kad es tiem skaļi uzsaucu, ko viņi tur dara, tie izlēca no loga un metās bēgt. Es neuzdrošinājos tiem sekot, jo viņi būtu varējuši viegli no manis atkratīties, ja ne nosist. Tādēļ devos uz tuvāko telefonu un izsaucu policiju, kas ieradās nekavējoties. To vakaru pavadīju policijas iecirknī, kur ataicināja arī veikala īpašnieku. Kad policija uņēma visu nepieciešamo informāciju, viens no tiem ieteicās: "Tā kā jūs strādājat Jaunākās Ziņās, tad uzrakstiet labu reportāžu. Neaizmirstiet arī mūsu vārdus pieminēt."

Pārgājis mājās, pārdomāju policista sacīto un nolēmu mēģināt uzrakstīt reportāžu. Papētīju vairākus avīzes numurus,

kuros varēja lasīt dažādas tamlīdzīgas reportāžas. Man tas nemaz tik sarežģīti nelikās.

Kad noliku rakstu uz vietējās nodaļas redaktora galda, tas paskatījās uz mani izbrīnējies: “Kas jums to uzdeva rakstīt?”

“Neviens. Bet policisti domāja, ka man to vajadzētu darīt, jo esmu aculiecinieks.”

Redaktors Grūbe rūpīgi izlasīja reportāžu, paraustīja plecus un noteica: “Kādēļ ne. Uzrakstīts normāli. Visi fakti un vārdi uzskaitīti, dātums un laiks arī. Pielieciet savus inicāļus. Tā dabūsiet augstāku honorāru. Bez iniciāļiem maksā mazāk.”

Ar nepacietību gaidīju laikraksta iznākšanu. Un tur tas bija. Kā paliela reportāža vienā no vidus lapām. Arī izsistā loga bilde. Kaut ko tādu nebiju sagaidījis.

Nedēļu vēlāk pieredzēju jaunu pārsteigumu. Mani nosauca avīzes grāmatvedībā. Nodaļas vadītājs lika man apsēsties un sacīja: “Šitas ir pavisam neparasts gadījums. Es sazvanījos ar žurnālistu arodbiedrību un prasīju, ko tādā gadījumā lai dara. Redziet, radies jautājums par jūsu vecumu. Ja nemaldos, tad jums vēl nav pat sešpadsmit gadu — laikam būs pēc mēneša. Bet arodbiedrības stutūtos nekas nav teikts par žurnālistu vai reportieru vecumu. Lieta tāda — ja jūs gadā saņemsiet vismaz 6 honorārus, tad automātiski skaitīsieties par arodbiedrības biedri. Jums būs jāmaksā neliela nodeva — kā visiem biedriem, bet jums būs tiesības pēc 20 gadiem saņemt pilnu pensiju.”

“Es varētu tikt pensionēts jau 35 gadu vecumā?”

“Tā iznāk. Es to ar arodbiedrību pārrunāju. Viņi pieprasa, lai jūs izpildat iestāšanās karti, un tad tā lieta tiks oficiāli nokārtota.”

Kad es redaktoram Grūbem pastāstīju par savu sarunu ar grāmatvedi, viņš jutās satraukts: “Es domāju, ka jums ir vismaz 18 gadu. Kā es varu sūtīt 15 gadus vecu izsūtamo zēnu uz intervijām vai reportāžām?”

“Tikai 6 reizes gadā.”

“Ja Benjāmiņi to uzzinās, tad man dzīvam ādu nodīrās.

Man ir tik daudz reportieru, kas nav pietiekami nodarbināti un bieži skaistās apkārt. Man palīgu nevajag.”

“Bet jums bieži ar tiem jācīnās, lai viņi ietu uz mazsvarīgām konferencēm, vai sarīkojumiem, kur tie nevar izpelnīt pietiekami daudz honorāros. Pie tam ir tik daudz visādu sanāksmju, kas nevienam neinteresē, bet kādam tās tomēr jāatreferē. Ja jūs mani tur sūtīsāt, tad atkritīs plēšanās ar reportieriem.”

“Tas ir mans pienākums — plēsties ar reportieriem. Ja es došu Benjāmiņiem šādus attaisnojumus, tie mani izsviedīs uz ielas vistuvākā laikā. Nu labi, labi. Tikai 6 reizes gadā. Pamēģināsim. Bet tikko kāds sāks palaist baumas, ka mūsu avīzē publicējas izsūtāmie, tad šī spēlīte beigsies.”

Kad pēc kāda laika man liek ierasties pie Direktors, tad domāju, ka esmu sācis priecāties par agru.

Nemierīgi staigāju pa koridoru, gaidot sava likteņa izšķiršanu. Es domāju, ka Direktors uzzinājis par manu vienošanos ar redaktoru Grūbi, un mani sagaida lielas nepatīkšanas.

Gandrīz nespēju ticēt savām ausīm, kad Direktors, iesaucis mani savā kabinetā, saka: “Vecākais izsūtāmais saņēmis iesaukšanas pavēli — uz obligāto dienestu armijā. Jūs esat šeit nostrādājis jau gandrīz divus gadus. Vai gribat uzņemties viņa pienākumus — ar nelielu algas pielikumu?”

“Labprāt.”

“Nu tad — viss kārtībā. Saimniece arī vēlas, lai jūs paaugstina. Viņa jau runājusi par to ar izdevējiem. Starp citu — cik jūs esat vecs?”

“Sešpadsmit.”

“Tikai? Es domāju, ka vismaz divdesmit. Vienosimies par to, ka jūs par savu vecumu ne ar vienu nerunāsi. Tas jūsu paša interesēs. Izdevēji grib, lai vecākais izsūtāmais būtu gados un raksturā nobriedis. Jūs zināt, ka uz redakciju nāk visādi svarīgi vīri — pat ministri, ģenerāļi, ārvalstu sūtņi. Ar tiem jāprot apieties. Atbildīgs darbs. Ceru, ka jūs nākat no

labas ģimenes. Jā, man par visu to jārūpējas. Dzirdēju, ka jūs kaut cik saprotat arī vāciski un angļiski. Nu parunāsim mazliet. Kādreiz pie mums atbrauc kino zvaigznes no Londonas, Berlīnes, Parīzes. Arī filmu režisori.”

Izmainījies pāris teikumu ar mani labā vācu, bet kroplainā angļu valodā, Direktors pārbaudi pārtrauc: “Viss kārtībā. Tikai uzmanaties ar to vecumu. Kas citiem par daļu. Sakiet astoņpadsmit, deviņpadsmit, ja nepatīk divdesmit.”

Noskaidroju, ka vecākam izsūtāmajam jāstrādā nākošā stāvā, kur ir Jāņa Benjāmiņa darba kabinets.

Esmu viņu bieži redzējis, galvenokārt uz trepēm. Manus pieklājīgos sveicienus viņš nekad nav atņēmis. Es tomēr nejutos sevišķi apvainots, jo apzinājos savu stāvokli. Kas es esmu? Viens puika, kam laimējies paglābties no milzīgā bezdarba — izbēgt no ļaužu pūļiem, kas ik dienas ielenc Jaunāko Ziņu izdevniecību.

Nevaru piekrist Oskaram, kas teica, ka Jānis Benjāmiņš līdzīgs Rūzveltam. Zināma līdzība vaibstos pastāv, bet vēl vairāk viņš izskatās pēc grāfa Čano — Mussolini znota un Itālijas ārlietu ministra. Viņš nav vēl plikpauris, jo nedaudz gaišu matu sedz viņa galvas vidū, bet liekas, ka tie drīz tomēr pazudīs. Viņš soļo kā vācu karavīri parādēs, lai pasvītrotu savu svarīgumu un varu. Viņa balsij ir pārkoņa pieskaņa un viņa zilās acis var kļūt aukstas kā ledus, ja kāds ignorē viņa rīkojumus.

Mans rakstāmgalds atrodas pie viņa durvīm, lai neviens nevēlams apmeklētājs nevarētu iekļūt viņa kabinetā. Kad viņš no rīta ierodas, es sekoju viņam uz pēdām, lai stādītos priekšā. Bet viņš apstājas un noprasa: “Vai jūs gribat uzkāpt man uz papēžiem? Kad man jūs vajadzēs, tad pazvanīšu. Nekad nenāciet iekšā bez vajadzības, ja gribat ar mani sadzīvot.”

No iepriekšējā vecākā izsūtāmajā biju noskaidrojis, ka man rūpīgi jāvēro, kas notiek aiz miglotā stikla durvīm. Kad viņš pieceļas no galda, lai nāktu ārā, tad man jāatver durvis savlaicīgi. Viņš reti kad paskatās man virsū, bet vienmēr raugās

man pāri vai garām. Ja viņš man iedod kādus papīrus, tad mēdz kaut ko norūkt. Ne vienmēr es šos rūcienus saprotu, bet ātri iemanos noskaidrot, kur jāaiznes iedotie papīri. To parasti zina kāds no maniem palīgiem.

Kad viņa kabinetā notiek kāda konference, kas ne reti ilgst stundu vai divas, tad man ir brīvs laiks lasīt vai rakstīt, ko tik vēlos. Pa lielākai daļai tad varu turpināt sagatavot savus vakarskolas uzdevumus. Tikko es dzirdu viņa zvanu, tad nosviežu lasīto grāmatu un ar diviem lēcieniem sasniedzu viņa durvis, pēc tam ar vēl vienu lēcieni tieku pie viņa rakstāmgalda. Par to mani labi apmācīja mans priekštecis. Durvis jāatver ar lielu ātrumu, bet ne tik spēcīgi, ka varētu rasties aizciršanas troksnis. Durvju aizvēršanu vai atvēršanu drīkst pavadīt tikai asa vēja šņākoņa. To visu biju izmēģinājis iepriekšējā vakarā, kad kabinetā neviens neuzturējās.

Kad Jānis Benjāmiņš piecēlies un dodas pēc sava mēteļa, tad man jābūt klāt, lai to palīdzētu uzvilkt, vispirms pasniedzot kaklautu. Pēc durvju atvēršanas ceremonijas, man jādodas uz uzņēmuma kantori pirmajā stāvā, kur jāpaķer visas Rīgā iznākušās vakara avīzes — ieskaitot krievu un vāciešu izdotās. Tas viss jāizdara veikli un ātri, lai Benjāmiņam nebūtu automašīnā jāsež, uz mani gaidot. Tad nedrīkstu aizmirst novēlēt labvakaru, uz ko atbilde nav jāgaida. Pēc tam nedrīkstu steigties prom, bet jāstāv miera stājā, līdz vāģis tiek pāri nākamas ielas satiksmes gaismai. Tad varu atviegloti uzelpot. Mans dienas darbs beidzies.

Bet diena nav beigusies. Nu man jāpabeidz sagatavošanās darbi vakarskolai, tad jāsteidzas uz mājām paēst un pievakarē jāierodas skolā, kur jāpavad 5 stundas cītīgi mācoties vai piesardzīgi snaužot, atkarībā no priekšmeta svarīguma vai skolotāja uzmanības. Pa lielākai daļai tikai pēc pusnakts varu mājās doties pie miera.

Kad es pārdomāju, kādas izredzes mani sagaida nākotnē, tad atrodu tikai vienu atbildi — viss atkarāsies no manas izglītības. Vispirms jānobeidz vidusskola, tad Angļu Institūts,

kas labākiem absolventiem dod divus gadus brīvu studiju iespēju Oksfordā. Mans augstākais mērķis būtu kļūt par Jaunāko Ziņu vai citu laikrakstu korespondentu ārzemēs. Tā ir varbūt naīva fantāzija, bet to es gribētu darīt un to mēģināšu sasniegt.

Kādā no grāmatām, ko saņēmu no Saimnieces, esmu izlasījis Ibsena teicienu — Piedots tev, ja nevarēsi, bet nekad, ja negribēsi. Zinu, ka gribēšu. Ja nevarēšu, tad nebūs mana vaina, bet likteņa lēmums.

* * *

Kad esmu sasniedzis zināmu pieredzi savā jaunajā darbā, man atliek arvien vairāk brīva laika. Šai ziņā stāvoklis drīz vēl vairāk uzlabojas, jo Jānis Benjāmiņš uztic man sava telefona atbildēšanu, kad uz kādu stundu vai ilgāk dodas uz saliktuvi, lai tur pārraudzītu avīzes ielaušanas darbus un svarīgāko ārzemju ziņu pareizu izvietošanu. Pa to laiku man jāuzturas viņa kabinetā. Es varu sēdēt kādā no ērtajiem klubkrēsliem un lasīt grāmatas, kuras prasa koncentrēšanos.

Jau vairāk nekā gadu manas angļu valodas zināšanas tik tālu uzlabojušās, ka varu bez grūtībām lasīt pat tādus autorus kā Somersetu Momu. Tikai Šekspīra darbi prasa lielāku koncentrēšanos. Lēnām uzlaboju arī savas spāņu valodas zināšanas un beidzot varu lepoties ar to, ka esmu izlasījis Servantesa Don Kichotu oriģinālvalodā. Spāņu autors Miguels de Unamuno kļuvis par vienu no maniem iemīļotākajiem rakstniekiem. Vācu filozofs Kants, ar kura Tīrā Prāta kritiku es cīnos jau mēnešiem ilgi, pieder pie grūtākajiem riekstiem, ko nespēju tik viegli pārkost.

Jaunāko Ziņu ārzemju nodaļā strādā viens no lielākajiem svešvalodu pratējiem Latvijā — Kārlis Līcītis. Neviens noteikti nezina vai tas tiesa, jo viņš izvairās par to runāt, bet daudzi domā, ka Līcītis pārvaldot 29 svešvalodas un tagad mācoties vēl vienu, lai panāktu apaļu skaitli — 30.

Redzot, ka es cīnos ar Kanta lielāko darbu, viņš kādu

dienu apstājas pie mana rakstāmgalda: “Vai jūs tiekat galā ar Kantu?”

“Ne viegli, tikai lēnām un ar lielām grūtībām. Bieži esmu spiests izlaist vairākas lappuses, jo nespēju tur izteiktās domas atšifrēt.”

“Kants ir ļoti dziļš filozofs. Arī man agrāk bija lielas grūtības ar viņu. Vispirms jāiepazīstas ar zināmām filozofijas sistēmām, pirms uzsāk cīņu ar Kantu. Es jums labprāt gribētu palīdzēt.”

Tā mēs vienu otru reizi sēžam ērtajos klubkrēslos Benjāmiņa greznajā kabinetā, cīnoties ar Kantu. Kad esam to pabeiguši, Līcītis man uzdāvina lielo angļu vārdnīcu — The Oxford College Dictionary. Viņš man iesaka, lai es izlasu katru dienu vismaz 10 lappuses, bet nemēģinu tās atminēties — tikai izlasīt.

“Man būs nepieciešams gads, lai to paveiktu tik lēnā gaitā.”

“Jā, bet ar to nedrīkst steigties. Jūs vēlāk redzēsāt, cik šis darbs milzīgi uzlabos jūsu vispārējās zināšanas. Varbūt atminēsaties tikai desmito daļu no lasītā, bet tas būs liels ieguvums.”

Kad satiekos atkal ar Marnego, tas norūpējies izsakās, ka esmu kļuvis bāls un vēl tievāks nekā agrāk: “Kur tev jāsteidzās ar to mācīšanos. Tu esi tikai — cik vecs?”

“Drīz būšu pārsniedzis 18.”

“Tas ir liels vecums?”

“Nē, bet laiks steidzas. Darvins un Galilejs bija panākuši savus lielākos sasniegumus jau 25 gadu vecumā. Un ko es esmu sasniedzis? Vecākā izsūtāmā zēna posteni.”

“Es tos abus vīrus nepazīstu,” nosmējas Marnego, “bet varbūt viņiem bija pavisam citāds ķermenītis, ko laikam dēvē par konstitūciju. Skaties uz mani. Vai būtu pareizi, ja tu mēģinātu sacensties ar mani. Es tevi varētu nospīest zemē ar savas kreisās rokas īkšķi. Viens no taviem izsūtamiem man stāstīja, ka tu katru rītu dzer vismaz 5 glāzes karstas tējas — melnu kā darvu — lai varētu īsti atmosties. Pārdomā labi

manus vārdus. Tu zini, ka es tev nekad neesmu neko ļaunu vēlējis.”

Es tomēr nevaru uzklausīt Marnego padomu. Man pārāk daudz darba un laika tik maz. It kā vēja ātrumā atkal aizskrien pāris gadu.

* * *

Kādu pēcpusdienu redaktors Grūbe man sūdzas, ka viņš nonācis nepatīkamā stāvoklī un cer, ka manu atbalstu. Viens no viņa reportieriem, kam bija nozīmēts diezgan svarīgs uzdevums, piezvanījis, ka saslīmis.

“Noteikti piedzēries kā lops,” dusmojas Grūbe. “Citādi ļoti veikls reportieris, bet palaisties uz viņu nevar. Vai jūs man izpalīdzētu šai nepatīkamā gadījumā?”

“Labprāt, ja varēšu.”

“Vai zināt profesoru K. Kundziņu? Viņš šovakar lasīs publisku lekciju — Sapņu iespaids cilvēka dzīvē. Liekas interesants tēmat. Nešaubos, ka jūs to varētu ļoti atreferēt.”

Referāts iekrīt tāda laikā, kas man nav izdevīgs, jo jāizpaliek no skolas apmeklēšanas. Tomēr negribu atteikties Grūbem izpalīdzēt, jo viņš man bieži izrādījis lielu pretimnākšanu.

Lekciju hallē ieejot, jutos ļoti pārsteigts, ka tā pārpildīta. Daudzas dāmas eleganti ģērbušās un vienam otram vīrietim mugurā smokingi. Ievēroju, ka pirmās rindas vidū apsēdies valsts prezident Ulmaņa sekretārs Rudums. Tas viss norāda, ka šī nav viena no parastām lekcijām, ja prezidents uzdevis savam sekretāram to apmeklēt.

Vispārīgi lekcija liekas ļoti interesanta, bet profesora izteiksmes veids brīžiem ir pārāk zinātnisks un ne visiem viegli saprotams. Parasti viņš mēdza izteikties daudz populārākā valodā. Man ļoti jākoncentrējas, lai kaut ko nozīmīgu nepalaistu garām. Daži zinātniskie termini man nav pazīstami, bet es tos atzīmēju, lai vēlāk noskaidrotu, ko tie nozīmē.

Tikko esmu pārnācis mājās, dzirdu savu telefonu zvanam.

“Nu esmu zupā līdz ausim,” klausulī dzirdu Grūbes balsi. “Neviens man nepateica, ka šai referātā ieinteresēts arī valsts prezidents. Vai jūs redzējāt viņa sekretāru? Ko nu mēs iesāksim? Vai jūs kaut ko no visa tā sapratāt? Tie profesori nerunā normālu valodu.”

“Tik traki nav,” es mēģinu nomierināt Grūbi. “Kundziņš ir ļoti inteligēnts cilvēks un labs pedagogs, kas nelieto pārāk sarežģītu valodu. Nedomāju, ka man būs kādas grūtības, viņa lekciju atreferējot.”

“Dariet, ko variet. Visu nakti nevarēšu gulēt. Ja jums tas izdosies, tad būšu jums pateicību parādā līdz mūža beigām.”

Kad sāku apstrādāt atreferējumu, tad atklājas, ka profesora valoda šai gadījumā tomēr bijusi diezgan sarežģīta. Zinot par prezidenta izrādīto interesi, viņš laikam gribējis sevi parādīt no labākās puses.

Pēc pāris stundu darba esmu spiests atzīt, ka man pieeja šai gadījumā nav pareiza. Esmu pats savu parasto valodu sagrozījis, it kā rakstītu referātu profesoriem, nevis laikraksta lasītājiem.

Pēc ilgākām pārdomām nonāku pie drastiska lēmuma. Manā bibliotēkā, ko esmu pa šiem gadiem izveidojis ar Saimnieces palīdzību, netrūkst daudzu labu psiholoģiska satura grāmatu. Stundām ilgi pārlasu vairākas no tām, kur apstrādāti tēmati par sapņiem — atzīmējot interesantākos secinājumus. Pēc tam salīdzinu Kundziņa teikto ar savām piezīmēm. Pakāpeniski salaižu Kundziņa lekciju kopā ar citu secinājumiem. Un pēc tam pārstrādāju to populārā, visiem saprotamā valodā.

Kad uzlēc rīta saule, tad jūtos, ka esmu darījis labāko, ko spēju. Vismaz pats esmu ar padarīto apmierināts. Pie labākās gribas es neko vairāk nebūtu varējis panākt.

Kad ierados redakcijā, Grūbe jau sēž pie mana galda. Paņemot manas lapas, viņa pirksti trīc. Man tāda sajūta, it kā viņš mentāli aprij katru vārdu, rindu pēc rindas. Pabeidzis

lasīt, viņš pieceļās, paspiež manu roku un klusi nosaka: “Viss, ko es varu teikt — lieliski. Paldies.”

Tikko Jānis Benjāmiņš ierodas, viņš man liek nosaukt zemē Grūbi. Caur plānā stikla durvīm dzirdu Benjāmiņa uztraukto balsi: “Vai jūs kādu aizsūtījāt uz Kundziņa referātu? Vai atbildīgais redaktors jums pateica, ka prezidents to grib lasīt? Kuram no jūsu slaistiem uzdevāt to atreferēt? Tikko salikts, nosūtiet man kopiju. Prezidenta sekretārs Rudums man jau vakar vēlu piezvanīja, ka nav redzējis nevienu no mūsu žurnālistiem, kas parasti ierodas svarīgās sanāksmēs. Kuru jūs aizsūtījāt? Kuru? Runājiet skaļāk? Kas tas tāds par Rolandu?”

Brīdi aiz durvīm valda nāves klusums, tad Jāņa Benjāmiņa pārkoņa balss sāk dārdēt: “Vai jūs esat galīgi dulls? Prātu pilnīgi nodzēris? Izsūtamo? Jūs aizsūtījāt izsūtamo? Uz profesora Kundziņa referātu jūs aizsūtījāt izsūtamo? Ar šitādiem mēslu brāļiem, kā jus, man jātaisa avīze! Vai tas nav pēdējais vājprāts!”

Šī nesakarīgā un rupjā klaigāšana turpinās labu laiku, līdz Grūbe, galvu ierāvis, izskrien koridorā un apjucis dodas pa trepēm uz augšu. Es gaidu, ka drīz pienāks mana rinda, bet nekas nenotiek. Benjāmiņš pat nepaskatās uz manu pusi, kad viņam ienesu parasto glāzi tējas. Es tieku pilnīgi ignorēts līdz pusdienām. Jau labu laiku pirms tam viņš bijā saņēmis mana raksta novilkumu, bet vēl arvien turpinā mani ignorēt.

Es nejutos ne sašutis, ne izmisis, jo mana sirdsapziņa tīra.

Tikai labu laiku pēc avīzes iznākšanas, Benjāmiņš mani iesauc savā kabinetā. Viņš mani uzrunā mierīgā balsī, bet neruvozi pieceļās no galda, rokas sānos ielicis: “Es sagaidu no jums atklātu atbildi. Nestiepsim to garumā. Pasakiet man bez vilcināšanās un izlikšanās, kurš no Grūbes reportieru slaistiem uzrakstīja to Kundziņa referātu?”

“Kurš? Es tiku tur aizsūtīts, un es to uzrakstīju.”

“Jūs, Jaunāko Ziņu izsūtamais zēns, aizgājat uz mūsu pazīstamā zinātnieka referātu un bez kādas piepūles uzrakstījat lekcijas atreferējumu, kas vienam otram izglītotam žur-

nālistam būtu lies pagrūti, lai neteiktu neiespējami.”

“Atreferēšanai nav nepieciešama sevišķa izglītība. Starp citu, esmu tamlīdzīgas reportāžas rakstītājs jau dažus gadus. Es sastāvu arī žurnālistu arodbiedrībā. Iespējams, ka jūs neviens par to nav informējis. Bet es to neuzskatīju par kāda veida nodarījumu, kas nevēlams vai sodams. Šis pēdējais atreferējums bija samērā pagrūts, bet es domāju, ka esmu savu pienākumu izpildījis.”

Benjāmiņš atļaidās krēslā un mierīgā balsī noteica: “Direktors ar jums grib runāt.”

Es devos uz Direktora kabinetu bez vilcināšanas, jo sasprindzinājums likās pārāk liels. Nevarēju nociesties neuzzinājis, kā viņi izdomājuši mani sodīt. Varbūt pat atļaidīs.

Direktors mani pieņēma bez kavēšanās. Viņš uzsāka sarunu bez kādiem aplinkus izteicieniem: “Mums ir izveidojies nepatīkams stāvoklis. Ne jūsu vainas dēļ, bet tas tomēr noticis. Tā nav joka lieta, ka uz referātu, kas interesē valsts prezidentu, tiek aizsūtīts izsūtamais zēns. To var uzskatīt gandrīz par apzinātu apvainojumu. Ja prezident sekretārs to uzziņātu, viņš nekavētos par to informēt prezidentu pašu. Neviens šādā gadījumā nevar pat paredzēt iespējamās konsekvences — tās noteikti varētu būt mums ļoti kaitīgas. Es redzu tikai vienu iespēju, kā no šīs ķezas izkulties. Jūs nekavējoties jāpaaugstina par žurnālistu. Jums tiks ierādīts tāds kā pagaidu kabinets, kur pa retam uzturas Juris Benjāmiņš, kundzes audžu dēls.”

“Es ar viņu kādreiz gāju kopā skolā. Kā mēdz teikt, sēdējam uz vien sola.”

“Tad jūs nākāt no labas ģimenes? Es to nezināju. Patīkami dzirdēt. Jānis Benjāmiņš jutīsies labāk, to uzzinot. Viņš baidījās uzņemt redakcijā — kā saka — kādu no ielas. Jūsu rekomendācija bija ļoti laba, bet to deva viens no mūsu strādniekiem — šoferis Marnego. Pie viena mums jāpārrunā vēl viena problēma. Profesors Kundziņš piezvanīja — pirms kādas stundas. Viņš vēlas personīgi satīkties ar reportieri, kas

uzrakstījis — kā viņš izteicās — ļoti labu rakstu. Es arī to izlasīju. Kaut kas sevišķs. Jums tiek piešķirts dubulthonorārs.”

Kad es nākamā dienā satiekos ar profesoru Kundziņu, viņš liekas pārsteigts, ka esmu tik jauns.

“Jums nevar būt vairāk nekā 20 gadu. Neparasti, ka tik jauns cilvēks var pārzināt tik sarežģītu tēmatu. Bez šaubām, es manīju, ka jūs atreferējumā iespraudat vairāku citu zinātnieku un psihologu secinājumus, bet tas viss tēmatu ļoti atdzīvināja. Tādēļ gribēju ar jums šo lietu tuvāk pārrunāt. Vai jūs būtu ar mieru pārlasīt un attiecīgi pārstrādāt manus darbus, ko esmu nodomājis laikrakstos publicēt. Man nav sevišķi veikla tā sauktā populārā valoda.”

“Tas man ir liels pagodinājums. Es to darītu ar lielāko prieku. Jūtos, ka esmu jums daudz pateicības parādā.”

Profesors izskatījās mazliet samulsis, bet es nevēlējos šo tēmatu tuvāk pārrunāt. Viņš bija kļuvis par nozīmīgāko personu manas dzīves šajā posmā. Varbūt gadi būtu pagājuši, pirms kāds no Benjāmiņiem iedomātos mani paaugstināt. Tagad tas notika kā uz burvja mājienu.

* * *

Vairāki mēneši bij pagājuši pirms Jānis Benjāmiņš atkal uzaicināja mani uz pārrunām savā kabinetā.

“Kā jums veicās ar Kundziņu?”

“Paldies, labi, Viņš mani diezgan daudz nodarbina ar saviem speciāliem projektiem. Bet darbs ir ļoti interesants.”

“Tagad pieteicies vēl viens kandidāts, kas grib dabūt jūs palīgā. Viņš izokšķerējis, cik daudz jūs esat palīdzējis Kundziņam, un tagad vairs nelaižās vaļā. Nav šaubu, ka jūs viņu zināt. Tas baktēriologs, latviešu-krievu draudzēšanās biedrības priekšnieks.”

“Kazbārdis? Es gribēju teikt — profesors Augusts Kirchenšeins.”

“Jā, Kazbārdis.”

Kaut gan es nekad ar viņu agrāk nebiju sarunājies, tomēr to pazinu pēc izskata. Man viņš likās kā dzīva karikatūra. Mazs, sīks vecītis ar pliku galvu un kazas bārdeli. Izsūtāmie viņu bieži mēdza ķircināt un kaitināt. Tikko viņš atvēra redakcijas durvis, tie sāka blēt kā kazas. Kazbārdis metās tiem pakaļ, bet nespēja nevienu noņert, jo tam drīz pietrūka elpas. Man vajadzēja puikas apsaukt, jo troksnis kļuva pārāk liels. Man bija jāsavaldās, lai pats nesmietos, jo Kazbārdis ne tikai izskatījās pēc kazas, bet runāja ar ķērksstošu balsi. Viņš bija iesaukts par Ķirki.

Šis priekšlikums par sadarbību ar Kazbārdi man tiešām ļoti nepatika. Es jutu neizskaidrojamu antipātiju pret šo karikatūras veida cilvēku.

“Kādēļ mums jāsadarbojās ar šādu kretīnu?” es protestēju.

“Tādēļ, ka prezidents to vēlas. Ulmanis grib izvairīties no škandāliem ar krieviem. Un Ķirkis ir spējīgs visu to izprovocēt.”

Jau nākošā dienā Kazbārdis ierodas pie manis ar lielu kaudzi papīru. Viņš noliek man priekšā savu ļengano roku, un gaida, kamēr es to negribīgi pakratu. Man liekas, ka viņš ne tikai pēta bakterijas, bet ir arī piesātināts ar tām. Zināmā mērā šis iespaids nav pareizs, jo sīkais vecītis liekas ļoti tīrīgs. Visas viņa drēbes ir labā kārtībā, it kā izņemtas no drēbju tīrītavas, un kurpes labi nospodrinātas.

Bet iespaids tomēr rodas, ka darīšana ar ļoti netīru personu. Es pieņemu, ka tas nāk no viņa mentālītātes un garīgās uztveres. Viņš parasti grib uzturēties manā kabinetā stundām ilgi. Ne vienmēr iespējams no viņa tikt vaļā. Bieži esmu spiests teikt, ka man jāiet uz kādu apspriedi, bet arī tad viņš solās gaidīt, kamēr es atgriezīšos.

* * *

Vairāk nekā gadu man jāstrādā dažādās redakcijas

nodaļās, bez tam vēl jāturpina sadarbība ar abiem profesoriem — Kundziņu un Kazbārdi.

Mani pārceļ uz kriminālo nodaļu, pēc tam uz baznīcu vai dažādu valsts departamentu nodaļām. Kad sākās Dāliņa un Bernharda lielie panākumi soļošanā, tad man nācās izpalīdzēt sporta redaktoram, pēc tam sastrādāt ar kultūras lietu pār-raugu. Šāda veida svaidīšanās un nenoteiktība man sāk krist uz nerviem. Es izšķīros par to runāt ar atbildīgo redaktoru Pēteri Blauu. Viņš tikai parausta plecus: “Man uzdots jūs ap-mācīt, lai jūs pēc iespējas īsākā laikā iepazītos ar visādiem žurnālistikas veidiem un paņēmieniem. Jums agrāk nebija nekāda pieredze žurnālistikā, tagad jūs to iegūstat rekorda tempā. Es jūsu vietā nesūdzētos. Jūs saņemat skolu par brīvu. Mani gadiem ilgi neviens tā neapmācīja. Pašam bija jāiemanas.”

Es nojaušu, ka viņš zina daudz vairāk, nekā vēlas man pateikt. Tad vienā dienā viss kļūst skaidrs. Ilustrāciju nodaļas redaktors Rūdolfis Sprinģis tiek pārcelts uz Liepāju par laikraksta pārstāvi, un man jāpārņem viņa pienākumi. Pēc manas pārlicības tā ir viena no grūtākām nodaļām, kaut arī ne tik sarežģīts kā vietējā vai ārzemju nodaļa. Bet tajās bez nodaļas redaktora darbojās arī palīgreddaktori. Turpretī Ilustrāciju nodaļā nav neviena palīga. Viss gulstās uz viena vīra pleciem.

Nezinātājam tas var likties viegls un patīkams darbs, bet lietpratēji no šīs nodaļas vienmēr izvairījušies. Vispirms jāpār-rauga 6 fotografu darbs, tad jāatbild arī par cinkografiju, kur ducis darbinieku taisa klišejas. Bez tam vēl jāuztur kontakti ar ārzemju lielākām bilžu aģentūrām — Pārīzē, Londonā, Vīnē, Ņujorkā, Romā, Madridē, Lisbonā.

Tagad es saprotu, kādēļ Jānis Benjāmiņš nozīmēja mani par šīs nodaļas redaktoru. Es vairāk vai mazāk pārvaldu svešvalodas, kas nepieciešams, lai varētu ar šīm aģentūrām sazināties un viņu darbu kontrolēt.

Par laimi es pagājušā pavasarī biju pabeidzis vidusskolu un man brīvāks laiks līdz rudenim, kad gribu iestāties Angļu

Valodas Institutā.

Man nav šaubu, ka vismaz pirmajos mēnešos es netikšu mājās, lai paēstu un nomazgātos. Iepriekšējais redaktors bija licis savā kabinetā iemest mazu dīvānu, kur viņš bieži vien pavadīja naktis, kad jutās pārguris, lai varētu nokļūt mājās.

Rūdolfis Sprinģis bija ticis pārcelts uz Jelgavu ar tādu steigu, ka pat nepaspēja no manis atvadīties, par savu pienākumu nodošanu nemaz nerunājot.

Jau agrāk biju dzirdējis baumas, ka Sprinģis tiks pārcelts, jo viņš pārstrādājies un neesot tālu no nervu sabrukuma. Kad tas agrāk uz mani neattiecās, es šīm baumām nepiegriezu nekādu uzmanību. Tagad sāku saprast, ka esmu nonācis strupceļā. Bet izejas tomēr nebija. Man jāturpina strādāt — kaut vai 24 stundas dienā.

Kad ierados pirmo dienu jaunajā darbā, mans rakstamgalds bija piekrauts pilns ar bilžu sūtījumiem, kas ienākuši no ārzemēm. Lai visus to varētu attaisīt un caurskatīt, man vajadzētu vismaz pāris stundu laika. Tādēļ nobīdīju tos uz kāda brīvāka plaukta pie sienas man aiz muguras.

Vispirms man vajadzēja doties pie fotogrāfiem, lai izsūtītu tos darbos. Man nebija nekādas jēgas, kur likt viņiem iet un ko darīt. Es pasaucu pie malas vecāko fotografu un pateicu tam, ka vismaz pirmo nedēļu viņi no manis nekādus rīkojumus nesaņems, jo man vispirms jāiepazīstās ar savas darbības apjomu. Tāpat rīkojos arī ar cinkografiju, kur visu atstāju tās vadītāja ziņā.

Kad atgriezos savā darbistabā, tur jau nepārtraukti zvanīja telefons. Jānis Benjāmiņš neapmierināts noprasīja, kādēļ viņa kabinetā nav vēl ienestas visas vakardien uzņemtas bildes, un kādēļ es vilcinos ar to bilžu izšķirošanu, kas pienākušas no Berlīnes un Londonas. Tāpat arī no pārējām aģentūrām.

Pēc 5 minūtēm viņš atkal piezvanīja man un strupi noprasīja, vai esmu aizmidzis jeb piedzēries.

Tā sākās mana pirmā diena, kas turpinājās vismaz 6 dienas, kad beidzot tiku mājās, lai apmainītu drēbes un

kārtīgi nomazgātos. Visas iepriekšējās naktis es biju pavadījis neizgērbies uz mazā dīvāna. Pāris reizes dienā noskrēju pie Oskara, lai uz ātru roku kaut ko ieēstu.

Pārgājis mājās, es salieku koferī nepieciešamo gultas veļu un spilvenu, lai gulēšana redakcijā būtu ciešamāka. Es paredzu, ka šis nenormālais dzīves veids var ieilgt, līdz būšu iezveidojis zināmu darba metodi un sistēmu.

Darbs ar burtličiem, ielaužot bilžu lappuses, ir samērā viegls, bet lielākās grūtības jāpieredz ar citiem redaktoriem, kas grib bildēm pievienot attiecīgus tekstus. Bieži viņi man iedod garus rakstus, kas man jāsaīsina un jāizrediģē. Telpu trūkuma dēļ ne reti man jāiztaisa no simts rindām desmit, nezaudējot teiktā pamatdomu un saturu. Ja es kādu rakstu atstāju par garu, tad jādzird vēlāk pārmetumi no Benjāmiņa. Ja tas tiek pārāk saīsināts, tad attiecīgo nodaļu redaktori izgāž uz mani savu dusmu izvērdumus. Tā ir bezgalīga cīņa, kurā nav iespējams uzvarēt, bet jāspēj pacietīgi noklausīties citu nepatiku. Ar laiku pie tā sāku tomēr pierast.

Sākumā dzirdu kurnēšanu, ka izsūtamo neviens par redaktoru nevar iztaisīt, bet drīz var manīt pārmaiņu. Pat lielākie kritizētāji sāk dēvēt mani par Benjāmiņa sekretāru jeb labo roku. Par redaktoru gan neviens nevēlas mani nosaukt. Bet es to labi saprotu. Četrdesmit vai piecdesmitgadīgiem vīriem nenākas viegli piekrist, ka viens divdesmitgadnieks var atrasties ar viņiem uz vienas pakāpes. Pie tam esmu arī pats tajās domās, ka par īstu redaktoru nevar nevienu nozīmēt, tam par tādu jāklūst.

Jānis Benjāmiņš gan bieži izmanto manu niecīgo pieredzi un jaunos gadus, lai citus kauninātu. Ja kāds par kaut ko sūdzas, tad viņš bieži atcērt: "Ja jūs to nevarat vai negribat darīt, nav nekāda nelaime. Es nodošu to puikam. Viņš jūs vecīšus ātri vien apmācīs, kā lietas veikli un labi jāpadara."

Pēc kādiem trim vai četriem mēnešiem esmu savu darbu ievadījis zināmās sliedēs, un pāris reizes nedēļā varu doties mājās, lai pa nakti labi atpūstos.

Tā kā pienācis rudens, tad iestājos Angļu Valodas Institūtā. Tur uzzinu, ka samazināts to absolventu skaits, kam pēc abitūrijas tiek dota iespēja studēt Oksfordā. Labākā gadījumā tikai divi spējīgākie absolventi var saņemt šādas stipendijas. Tas nozīmē, ka man būs jāiztur liela konkurence. Nolemu par to vēl nebažīties, jo 4 gadi, ko jāpavada studijās Rīgā, ir garš laiks, un daudz kas var mainīties — arī stipendiju skaits.

Kad esmu nostrādājis pusgadu redaktora darbā, Jānis Benjāmiņš uzaicina mani pie sevis mājās jūrmalā — uz glāzi šampānieša.

Tas ir jauks rudens vakars, un patīkami sēdēt skaistajā puķu dārzā, kaut gan gaidīšana pārāk ieilgst — vismaz pāris stundas.

Kad mājas tēvs beidzot iznāk dārzā, viņš nosaka: “Šovakar man vajadzēja satikties ar Vili Lāci. Pārsprīdām viņa jaunāko romānu. Tas vīrs prot rakstīt. Vili Lāci var pārspēt tikai Vilis Lācis. Nu tad ķersimies pie lietas. Vispirms gribu pateikt, ka jūs, kā par brīnumu, noturējaties diezgan labi. Sākumā gan balansējāt kā cirka žonglieris uz drāts, bet līdzsvaru tomēr nezaudējāt. Daudzi pareģoja, ka jūs esat uzlēcis kā saule, bet nokritīsat kā plakana pankūka. Brīžiem tā arī likās.”

Zinu, ka viņš mani nav uzaicinājis, lai uzsistu man uz pleca vai izteiktu dažus komplimentus.

“Man nepatīk, ka jūs pārāk čupojaties ar tik nesvarīgiem rakstniekiem kā Aleksandrs Čaks. Ko tas zina no rakstīšanas? Labāk mēģinat iedraudzēties ar īstiem lietas kokiem kā Vilis Lācis. Mums daudz vairāk vajag tādus rakstniekus nevis dažādus peršu sacerētājus. Kad mēs laikrakstam meklējam kādu labu romānu, tad nekā nevar atrast. Un Vili Lāci vien nav iespējams vienmēr drukāt. Tas izskatās smieklīgi.”

“Kāda būtu jūsu definīcija, attiecībā uz labām novēlēm?”

“Man nekādas definīcijas nevajag. Es vadu lielāko dienas laikrakstu, kāds jebkad Latvijā bijis un kāds jebkad latviešiem būs. Lai žurnāls Daugava drukā, kas viņiem patīk un mūsu

Atpūta dara, kas tai piederās. Dienas avīzei nevajaga kritiķu slavināšanu, bet lasītāju interesi. Tādēļ man ir pašam savi kritiķi — mana istabene un virtuves saimniece. Ja tām patīk kāds manuskripts, tad nav ne mazāko šaubu, ka tas ies. Viņas abas ir kā trakas pēc Viļa Lāča darbiem. Ja kāda autora manuskripts patīk tikai saimniecei, bet istabēnē uzrauj degunu nepatikā, tad ir zināms risks to publicēt. Tāpat, ja istabenei kaut kas patīk un tā otra par to pasmejas. Tik daudz par tā saukto literatūru un mākslu. Iedzēsim glāzi šampānieša.”

Kad viņa istabene atnesusi pudeli franču šampānieša, mūsu sarunas kļūst vēl dzīvākas.

“Dzirdēju, ka jūs esat beidzis vidusskolu un iestājies Angļu Valodas Institutā. Kam tas vajadzīgs?”

“Izglītība nevienam nenāk par ļaunu.”

“Nemēģinat mani apvest ap stūri. Es zinu, ko jūs plānojat. Kļūt par ārzemju korespondentu. Vai iekļūt ārlietu ministrijas dienestā. Aizmirstiet šitās idejas. Man nevajag nevienu ārzemju korespondentu. Man ir tie labākie pasaulē. Visi spēka gados. Bet man nav daudz labu redaktoru. Kas attiecās uz ārlietu ministriju, aizmirstiet arī šo plānu. Jūs zināt, ka Munters ir viens no maniem draugiem. Viena telefona saruna, un visas jūsu idejas uzies gaisā.”

Kādu laiku viņš klusē, mani vērojot, tad iztukšo savu glāzi un turpina runāt.

“Kā redzams, esat aizmirsis, ka tikai pirms pieciem vai sešiem gadiem, jūs mētājaties apkārt, avīzes pārdodot, vai kopā ar pārējiem bezdarbniekiem nīkāt pie Jaunāko Ziņu izdevniecības durvīm, gaidot uz darba sludinājumiem.”

“Pēc Institūta beigšanas man būtu zināmas iespējas dabūt citu darbu, ja es jums vairs nebūšu vajadzīgs.”

“Jūs man nebūsat vairs vajadzīgs tikai tad, kad neviens jūs vairs nevarēs lietot. Ja jūs turpināsat šo studēšanu, tad tas pienāks ātrāk nekā jūs domājat. Vienā dienā jūs būsat kā atšālējies odekolona pudele, kurai noņemts korķis un visa smarža izgarojusi.”

“Par skolotāju es vienmēr varēšu strādāt, ja ne par profesoru.”

“Jūs gribētu kļūt par skolotāju? Vai jūs maz saprotat, ko runājat? Jūs šodien esat lielākā latviešu laikraksta redakcijas loceklis — nodaļas redaktors. Jaunākās Ziņas lasa katrs otrais iedzīvotājs. Vai jūs zināt vēl kādu citu laikrakstu pasaulē, kas to sasniedzis. Vai Vācijā ir kāds laikraksts, ko lasa puse iedzīvotāju, vismaz 30 miljoni pilsoņu? vai tāds ir Anglijā, Francijā, Itālijā, vai kādā citā Eiropas valstī? Arī Amerikā tāda nav. Per capita mums ir vislielākā tirāža pasaulē.”

Esmu par to arī agrāk domājis, un nevaru noliegt, ka Jānim Benjāmiņam šai ziņā taisnība. Viņš ir neapšaubāmi ļoti spējīgs administrators, kas izveidojis vienu no lielākiem ārzemju korespondentu tīkliem visā pasaulē. Informācija, kas tiek no šiem žurnālistiem savākta, ir ļoti vispusīga, plaša un pareiza. Nešaubos, ka pat latviešu zemkopis visattālākos mūsu zemes stūros var uzzināt, kas vakar noticis visas pasaules centos — Londonā, Ņujorkā, Berlīnē, Romā. Kārlis Līcītis, fenomenālais valodu pratējs mūsu ārzemju nodaļā, mēdza jokoties, ka latviešu zemnieks un strādnieks ir vienmēr labi informēts par to, ko vakariņās ēdis Anglijas karālis Londonā vai franču prezidents Parīzē — ja viņš nebija par slinku, lai aizbrauktu uz kādu centru un nopirktu vai aizņemtos Jaunāko Ziņu tās dienas eksemplāru.

“Vai jums nesāk galva reibt,” Jānis Benjāmiņš turpina, “domājot par to, cik daudz esat sasniedzis, strādājot šai laikrakstā? Vai jūs neticat, ka simtiem jauniešu jūsu vecumā būtu ar mieru atrasties jūsu vietā? Gandrīz ikviens pilsonis mūsu valstī, no tās dienas, kad viņš paņem savās rokās avīzi līdz tai dienai, kad viņš nomirst, lasa mūsu laikrakstu.”

Es nolieku uz galda pusizdzerto šampānieša glāzi un skatos pāri melnajai jūrai, kur tālē vēl var redzēt horizontu. Mans skats slīd pāri puķu dārzam un palmām podos — tas viss man parāda kā uz delnas šī vīra bagātību un varu.

Pēkšņi jutos ļoti noguris. Varbūt, ka nervu saspīlējums

bij pārāk liels. Mani pārņem dziļa vienaldzība. Es lēnām pieceļos: “Kas attiecās uz mani, tad esmu nolēmis savas studijas turpināt. Paldies par šampānieti — tas, jādomā, bija ļoti labs gads, bet tomēr nedaudz atšālējies. Ar labunakti. Uz redzēšanos rītdien, ja jūs neesat izšķīries savādāk.”

Es mazliet vilcinos, dodot viņam iespēju pateikt, ka viņam vairs nākotnē mans darbs nebūs nepieciešams. Kad tas nenotiek, es lēnām dodos uz vārtu pusi. Jūtos tik noguris, ka sāku mazliet grīloties. Varbūt tas bija izlases šampānieša iespaids. Kad nonāku pie greznajiem vārtiem, tad atrodu, ka tie slēgti. Griežos apkārt, lai sameklētu kādu, kas mani varētu izlaist ārā.

Pustumsā pamanu, ka mājas tēvs nāk man grīlodamies pretī, ar šampānieša glāzi katrā rokā.

“Pie velna!” viņš izsaucās. “Tu esi vēl spītīgāks nekā niķīgākais ēzelis. Iedzer vēl vienu glāzi! Kas man par daļu, kā tu gribi pavadīt savu dzīvi. Gribi studēt, studē uz velna paraušanu. Tikai mēģināju tev dot saprātīgu padomu. Man nav ne silts, ne auksts! Prozit! Uz saulainām vecuma dienām. Šitas gan ir īsts plūktaseris. Mani interesē tikai viena lieta — turpini strādāt, cik vien vari. Tikko tu nolaidīsies, ar kāju pa dibenu. Šitās dullās sarunas mani novirzīja no galvenā tēmata. Gribēju tev pateikt, ka man ir lieli plāni — attiecībā uz tavu nākotni. Pēc kādiem 5 vai 6 gadiem tu būsi mans atbildīgais redaktors. No tā Pētera Blaua nav nekādas jēgas. Viņš tikai prot labi iedzert, spēlēt kartis un mīlēt meitas. Vispārīgi, es viņu tikai tādēļ pieņemu, ka ministrs Bērziņš uz to pastāvēja. Redzi, iepriekšējais redaktors Arnis bija vecs sociālistu revolūcionārs. Ne komūnists, bet sociālists. Un Bērziņam tas nepatīk. Tā kā Blaus uzstrādājās aizsargos par virsnieku, tad Bērziņš izvēlējās viņu. Pēc kādiem gadiem Bērziņš noskaidros, cik nožēlojams elements ir šis Blaus, un tad viņš tiks izsviests ārā kā bumba.”

“Jums vēl būs daudz laika to pārdomāt.”

“Jā, bet es gribu, lai tu to saproti, ka es tevi domāju

paturēt. Es tev liku strādāt visās mūsu nodaļās. Pēc tā tu vari redzēt, ka es to domāju nopietni.”

Braucot uz mājām ar vilcienu — no Jūrmalas uz Rīgu — man ir daudz laika apsvērt savu sarunu ar Jāni Benjamiņu. Nav šaubu, ka viņa piedāvājums liktos viņinošs vairumam žurnālistu, nemaz nerunājot par mana vecuma jaunekļiem. Bet mani tas neinteresē. Pa šiem septiņiem gadiem, ko esmu nostrādājis Jaunākās Ziņās, man radusies pārliecība, ka laikraksta redaktoru darbs man neliekas pievilcīgs. Viņi ir sava veida skolotāji, kam jālabo citu kļūdas un bieži vien no neveikliem rakstiem jāiztaisa pieņemama lasāmviela.

Nav šaubu, ka katram redaktoram savā darba laukā ir zināma noteikšana — zināma atbildība un pat vara. Bet es neesmu bijis nekad varas kārs. Man nav paticis cilvēkus izrīkot, uzspiest tiem savu gribu un uzskatus.

Manas intereses ir pavisam citādas. Kopš esmu sadraudzējies ar Aleksandru Čaku, manī radusies vai atmodusies vēlēšanās kļūt par literātu. Esmu izlasījis visus publicētos Oskara Vailda, Šarla Bodlēra un Anatola Fransa darbus, nemaz nerunājot par daudziem citiem nozīmīgiem ārzemju autoriem. Tos salīdzinot ar latviešu literātiem, esmu konstatējis, ka mūsu prozas rakstniekiem vēl tālš ceļš jānoiet, līdz varēsim sasniegt Vakareiropas līmeni. Turpretī līrikā mūsu literātu stāvoklis ir respektējams un augsti vērtējams. Ne tikai pārrunās ar Čaku, bet arī debatēs pašam ar sevi, manī nostiprinājusies pārliecība, ka es gribu pievienoties latviešu prozas celmlaužiem.

Es varētu — vismaz kādu laiku — ar patiku strādāt arī par ārzemju korespondentu, tā izmantojot tās svešvalodas, kuras pārvaldu. Bez tam šis darba lauks būtu saistīts ar ceļošanu. Manī kvēlo dziņa iepazīties ar visu pasauli un tās kultūras sasniegumiem. Tādas iespējas man zustu, ja es uzņemtos rediģēšanas darbu kā savu mūža mērķi un aispildījumu. Manī mīt dziņa izbaudīt dzīvi, nevis taisīt karjēru.

Tās ir lietas, ko neatrodu par vajadzīgu izskaidrot ne

Jānim Benjāmiņam, ne citiem izdevējiem vai redaktoriem. Šai ziņa mani spēj saprast tikai Čaks.

Esmu parliecināts, ka pēc Angļu Institūta beigšanas man atvērsies vārti uz daudzām pasaules malām. Agri vai vēl Jānis Benjāmiņš arī spēs vai jutīsies spiests man piekrist, ka esmu izvēlējis pareizo ceļu.

Es vēlos iekļūt Oksfordas kolledžā arī tādēļ, ka mums trūkst labi izglītotu žurnālistu, atskaitot rakstnieku un redaktoru Jūliju Lāci, kas bija studējis žurnālistu fakultātē Sorbonas universitātē Parīzē.

Visu šo iemeslu dēļ man svarīgāk pabeigt studijas Angļu Institūtā nekā sekmīgi turpināt karjēru Jaunākās Ziņās. Tā kā Benjāmiņš norādīja, ka nekādas pārmaiņas nenotiks pirms 5 vai 6 gadiem, tad man vēl ir laika diezgan.

* * *

Kad Padomju Savienība uzsāk iebrukumu Somijā, es mēģinu pārliecināt Junioru, lai man dod iespēju doties par korespondentu uz Kareliju, kur varonīgā somu armija pretojas krievu milzīgajam pārspēkam. Bet viņš tam nepiekrīt. Pēc viņa uzskatiem karš tur drīz beigsies, jo mazais somu Dāvids nespēs sakaut krievu Goliatu.

Šis karš tomēr ieilgst, un beidzot uz Somiju aizsūta dažus žurnālistus ar redaktoru Grūbi priekšgalā. Liekas, ka Grūbe vairs nevadīs veitējo nodaļu, jo viņš pēdējā laikā pārāk daudz dzer, un viņam pakļautie reportieri arvien vairāk izlaižas slinkumā.

Kad tiek saņemta telegramma no Somijas, ka padomju armijas piedzīvojusi lielu sakāvi pie Suomussalmi, Benjāmiņš tam negrib ticēt. Viņš domā, ka Grūbe pārdzēries un nezina, ko ziņo. Bet Vakareiropas prese apstiprina šo informāciju.

Pēc tam man liek katru dienu uzturēt telefona kontaktu ar Grūbi. Kad es prasu, lai viņš sagādā fotografijas no maršala Mannerheima līnijas, kurai krievi netiek pāri, viņš nesaprot,

ko es īsti vēlos.

“Par kādu līniju jūs runājat? Es tur uzturējos vairākas dienas, līdz sabruka krievu uzbrukumi. Tur nav nekādi iespaidīgi nocietinājumi. Tikai daži veci forti, ko angļi tur sacēla pirms kādiem 20 gadiem. Tiem nav nekāda izšķirēja nozīme.”

“Bet visa Vakareiropas prese raksta par milzīgi nocietināto Mannerheima līniju pret kuru krievi atdūrušies kā pret sienu.”

“To raksta žurnālisti, kas tur nekad pat tuvumā nav bijuši. Ne visiem pietiek drosmes vai pārgalvības, lai pielīstu tik tuvu pie frontes. Es nedomāju teikt, ka Mannerheima līnijā nepastāv, bet tā nav kā franču Mažino līnija ar sabūvētiem cietokšņiem. Mannerheima līnija nav gandrīz redzama, jo galvenokārt tā celta no somu pretestības gara. Tā ir somu varonības līnija, kurai komunisti netiek pāri.”

Pēc pāris mēnešiem varu manīt, ka Grūbes optimisms izgaisis un viņu pārņem pesimisms: “Šodien mūs sasauca uz konferenci Mannerheima galvenā mītnē, kur viņš mūs uzrunāja: — Katra kauja, ko mēs uzvaram, parāda, ka mums vieniem nav iespējams sakaut milzīgo ienaidnieku. Mēs tikai varam turpināt viņu pazemot un izcelt mūsu karavīru varonību. Nav šaubu, ka mēs vēl varētu panākt daudzas uzvaras un iznīcināt vairākas krievu armijas. Bet ko mēs ar to panāktu? Bailīgās pasaules apbrīnošana nav mums vajadzīgā. Es vairs neuzuperēšu pat viena mūsu karavīrs dzīvību — lai to panāktu.”

Tā ir mūsu pēdējā telefona saruna. Pēc nedēļas Grūbe atgriezās mājās.

“Somu karavīri uzdeva pretestību,” Grūbe man izteicās. “Bet viņi karu nezaudēja. Tie atkāpās tikai tādēļ, ka viņiem lika atkāpties. Ar saviem ieročiem rokās — bez kāda chaosa — viņi atstāja Kareliju, kā arī Viipuri, Sortevalas un Kexholmas pilsētas. Es soļoju blakus viņu karavīriem, kad tie devās tālāk uz ziemeļiem, un sakautās komunistu armijas vilkās tiem no muguras. Mani pārņēma dziļš pesimisms. Ar katru soli pieauga

mana pārliecība, ka mēs iesoļojam jaunā ērā. Sācies laikmets, kurā dominēs barbaru masas.”

Pie durvīm viņš vēl apstājās: “Tu nevari iedomāties, cik grūti vērot varonīgus cīnītājus, kuru gars tiek salauzts.”

Pēc nedēļas es uzzinu, ka Grūbe izdarījis pašnāvību. Viņš bija no tilta ielēcis Lielupes straumē, kur noslīcis.

Arī viņa gars bija ticis salauzts. To panāca ne tikai alkoholisms un izjauktā ģimenes dzīve, bet arī atļaišana no redaktors amata. Īsi pirms traģiskās pašnāvības viņš tika nozīmēts par redaktora palīgu tai nodaļā, ko viņš bija vadījis gadiem ilgi.

* * *

Kādu vakaru manā darba istaba ienāk Kārlis Līcītis. Viņš apsēžas pie mana galda un drūmi nosaka: “Man vairs nav šaubu par to, ka tuvāko mēnešu laikā Staļins pavēlēs savām armijām iebrukt Baltijas Valstīs. Nesaprotu, kādēļ mūsu prezidents vilcinās brīdināt cilvēkus par to, kas gaidāms. Bez šaubām, nav vēlams to darīt oficiāli, bet darīt to tomēr vajadzētu. Staļins ir maniaks. Viņš apkāvis miljonus savā zemē. Viņš to darīs arī Baltijas Valstīs.”

“Jūs runājat tā, it kā ar mūsu pretestību nebūtu jārēķinās. Mūsu prezidents ir vairākkārtīgi deklarējis, ka mēs cīnīsimies.”

“Jā, labāk stāvus krist, nekā uz ceļiem dzīvot. Labs sauklis, bet jādomā reāli — bez patosa. Mūsu dabas robežas ar Krieviju ir daudz savādākas nekā Somijai. Par to nemaz nerunājot, ka komunistiem tagad pieder militārās bāzes mūsu zemē. Staļins iesūtīs pāri mūsu robežam simtiem tanku pašā pirmajā dienā, ja būs vajadzība to darīt. Mums nav pat ducis tanku, lai pretotos.”

“Jā stāvoklis ir tik bezcerīgs, tad — pēc jūsu pārliecības — mums nav nekādas jēgas pat mēģināt izrādīt pretestību.”

“Tā tas arī būs. Mēs nepretosimies. Par kautkāda veida pretestību vajadzēja sākt domāt pirms daudziem gadiem. Bet

mūsu valsts bagātnieki pat nedomāja atbalstīt armijas apgādi ar zināma veida ieročiem. Ikviens reāli domājošs cilvēks spēs saprast, ka mēs nevarējām atļauties izveidot tanku armijas vai spēcīgu aviāciju. Toties varējam koncentrēties uz zenitartīlerijas un prettanku ieročiem — kā arī patšautenēm. Kaut ko tādu darīja Somija.”

“Un tomēr karu zaudēja.”

“Par kara uzvarēšanu nav jāfantazē. Tikai jāmēģina kavēt komunistu iebrukumu. Jāparāda pasaulei — tāpat kā to darīja somi — ka mūsu tauta tiešām grib labāk stāvus krist, nevis uz ceļiem dzīvot. Mūsu bagātnieki galvenokārt rūpējās, lai noslēptu savus ienākumus, nevis stiprinātu mūsu pretestības spējas. Šie neģēlīgie mantrauši tā turpinājuši rakt sev un mūsu tautai masu kapus, kuros tik daudziem būs jāpazūd. Es agrāk cerēju, ka pašreizējā valdība kaut ko mainīs. Un tagad ir par vēlu, lai vispārīgi kaut ko vairs varētu darīt. Asinskārais Staļins, ar Ribentropa atbalstu, uzvedīs Baltijas Valstīs vēl nepieredzētu traģēdiju.”

“Kādēļ Staļins vēl arvien vilcinās?”

“Tāds ir viņa raksturs. Viņš nekad nav bijis pārdrošs vai varonīgs. Arī savus pretiniekus bolševiku partijā viņš neiznīcināja ar ātru rīcību, bet darīja to lēni un pakāpeniski. Attiecībā uz Baltijas Valstīm, viņš nogaidīja kara sākšanos Eiropā un vienošanos ar Hitleru. Tagad, kad mēs atrodamies ielenkuma maisā, viņš beidzot sadūšosies.”

“Pasaule to nepieļaus.”

“Jā. Mēs dzirdēsim visāda veida skaļus protestus. Un tas būs viss. Neaizmirstiet, ka Rūzvelts nenāca palīgā somiem. Ložu vietā viņš tiem piedāvāja pupas, jo tai gadā Amerikā bija liela raža — ar pupām. Neviens tās nevēlējās pirkt.”

“Es tomēr ceru, ka ārlietu ministrs Munters kaut ko darīs Ženevā, kur viņš reiz vadīja kādu no Tautu Savienības sesijām.”

“Man ir aizdomas, ka viņš jau kaut ko dara. Tikai ne Ženevā, bet Maskavā. Vai jūs esat saticies ar Muntera sievu?”

Tikai vienu reizi. Viņa nav izskatīga, bez tam vēl patukla. Cilvēki mēdz teikt, ka mīlestība esot bieži akla.”

“Cilvēki mēdz arī teikt, ka daudzi politiķi precās aprēķina dēļ. Viņa ir krieviete, neprot pat labi runāt latviski un izvairās rādīties sabiedrībā. Mēs neko nezinām par viņas kontaktiem ar Maskavu. Jūs zināt, ka Munters viņu tikai nesen apprecēja.”

Tai laikā Munters bija vienīgais ministru kabineta loceklis, ko es spēju respektēt. Viņš pārvaldīja vairākas svešvalodas un savā laikā bija studējis Angļu Valodas Institutā. Es viņu uzskatīju par labu diplomātu, bet gadu plūsmā mani uzskati par viņu mainījušies, jo esmu daudz lasījis par Muntera rīcību un karjeru pēc padomju iebrukuma Latvijā.

Pa kara laiku un vēlāk viņš dzīvojis Maskavā, kur darbojies PSRS ārlietu ministrijā. Komunisti itkā esot izmantojuši viņa lielās zināšanas angļu valodā. Tas liekas savādi, jo komunistiem netrūka svešvalodu speciālistu — it sevišķi angļu valodā. Maskavā ieplūda ļoti daudzi angļu komunisti vai agrākie spiegi, kas bēga, lai izvairītos no tiesāšanas Londonā.

Pēc kara Munters vēl ilgi dzīvojis Maskavā, bet vecuma dienas pavadījis Rīgā. Viņš dažādos komunistu preses izdevumos nosaukts par padomju ārlietu politisko speciālistu, komunistu grāmatu tulkotāju un daudzu ievadrakstu autoru.

Savādi liekās arī tas, ka visās tīrīšanās Maskavā, kur tik daudzi tikai apcietināti un nogalināti vai bez pēdām pazuda, Munters nekad necieta. Komunistu presē, kad tā viņu cildināja, pasvītota Muntera loma kādreizējā Tautu Savienībā.

Jācer, ka viņa īstā loma latviešu tautas un valsts vēsturē reiz tomēr tiks atklāta.

* * *

Pēc uzņemšanas Angļu Valodas Institutā man radās nevēlama problēma. Uzzināju, ka stipendija jāizņem tai gadā, kad tā ipešķirta. Tā kā man instituta nobeigšanas laiks sakrīt ar iesaukšanu obligātā militārā dienestā, tad es zaudēju iespēju

doties uz studijām Oksfordā. Militārā dienesta atlikšanu nevar panākt tie, kas grib studēt ārzemēs.

Man tādēļ jāpabeidz militārais dienests, pirms man piešķir stipendiju. Tas nozīmē, ka man jāpieteicas dienestā pirms mana iesaukšanas laika. To var panākt, ja mani uzņem kā brīvprātīgo.

Es izšķiros to darīt bez kavēšanās. Kad esmu iesaukšanas formalitātes nokārtojis un izturējis veselības pārbaudi, tad saņemu rīkojumu pēc dažām dienām ierasties iesaukšanas punktā. Biju sagaidījis, ka tas notiks tikai pēc kāda pusgada vai vēlāk.

Kad paziņoju to Benjāmiņam, viņš ir milzīgi sašutis. Pēc darba beigām Direktors mani uzaicina uz pārrunām: "Juniors nekad nedomāja, ka jūs brīvprātīgi pieteiksities kara dienestā. Tas viņu milzīgi sadusmoja. Viņš ar saviem kontaktiem būtu varējis panākt, ka jums vispārīgi nav jāiet dienestā. Ar brīvprātīgiem tā lieta nav tik vienkārša. Tur pat var tikt iejaukts kara ministrs. Novēlu jums labas sekmes. Pēc dienesta atnāciet pie manis — parunāsim. Jādomā, ka Benjāmiņam būs dusmas pārgājušas. Divi gadi ir garš laiks. Viss kas var notikt. Varbūt, ka jūs tomēr tiksat nozīmēts par korespondentu ārzemēs, ja man būs kāds vārds sakāms. Cerēsim to labāko."

* * *

Vidzemes artilērijas pulks ir mana dienesta vietā, Rīgā pie Krusta baznīcas. Tas man ir izdevīgi no tā viedokļa, ka visu savu brīvo laiku, kad tieku izlaists no kazarmām, varu pavadīt mājās.

Vienā nedēļas nogalē, kad esmu atkal izkļuvis no kazarmām, mani sazvana kāds nepatīkams paziņa — Kazbārdis.

"Hello, hello. Šeit runā profesors Kirchenšteins. Profesors Augusts Kirchenšteins."

Esmu izšķīries tikti no viņa vaļā bez vilcināšanās: "Jums tas varbūt nav zināms, profesora kungs, bet es vairs Jaunākās

Ziņās nestrādāju. Esmu iesaukts militārā dienestā.”

“Ehem - ehem - zinu, zinu. Man ir kāda speciāla lieta, kas neattiecas uz mani rakstiem - ehem. Varbūt jūs vēlētos darboties kādā sevišķi nozīmīgā postenī? Valdības darbā.”

Man tas izklausās smieklīgi. Kas Kazbārdim varētu būt par sakaru ar valdību? Kas viņam uzdotu izšķirties par svarīgiem posteņiem? Vai viņš būtu pilnīgi sajucis? Redakcijā žurnālisti zināja visādus jokus par viņa atmiņas trūkumu un senilitāti. Viņš esot apprecējies 60 gadu vecumā tādēļ, ka iedomājies esam daudz jaunāks. Viņa līgava — kāda padzījusi neizskatīga vecmeita arī likās aizmirsusi savu vecumu. Viņš bija ilgi slimojis ar kakla vēzi, kas izoperēts un zināma kakla daļa atvietota ar zelta rīkli. Tādēļ viņš sarunājoties bieži rīstījās un klepoja.

“Jūs esat manā sarakstā — ehem — kā viens no kandidātiem.”

“Es gribu jums atgādināt, profesora kungs, ka esmu gados jauns. Tādēļ varbūt nebūšu piemērots valdības darbam.”

“Ehem - jūs neizskatāties tik pārāk jauns - ehem. Pie tam jums bijusi iespaidīga karjēra. No avīzzēna līdz redaktoram. Ehem - valdībā vajaga jaunākus cilvēkus, ehem, ja tie spēj un grib strādāt. Darīsim tā. Noklausaties rītdienas radio raidījumu ap plkst. 12 dienā. Tad piezvaniet uz šo numuru, ko lūdza pierakstīt. Ehem - tur jums dos tālāku informāciju.”

Otrā dienā pēc atgriešanās pulka baterijā uzzinu, ka visiem jāsapulcējas, lai uzklausītu prezidenta runu — ap plkst. 12. dienā.

Noteiktajā laikā mēs klausamies, kā prezidents paziņo tautai par saņemto ultimatu no Padomju Savienības, kurā Latvija tiek vainota kādā robežas incidentā, kas apdraud padomju militāros spēku bāzes Latvijas teritorijā. Tādu pat ultimatūs saņēms arī Igaunijas un Lietuvas valdības. Pēc tam sarkanarmija pārgājusi robežas un devusies uz visu trīs Baltijas Valstu galvaspilsētām.

“Es neesmu devis pavēli uzsākt militāru pretestību,” sacīja

prezidents. “Jūs palieciat savās vietās un es palikšu savā vietā. Dievs svētī Latviju!”

“Tas ir kaut kas neiedomājams!” ierunājās man blakus stāvošais karavīrs. “Kādēļ prezidents nedeva pavēli, lai mēs visi izklistam. Lai katrs glābjas kā un kur var.”

“Mēs esam noķerti slazdā. Nav šaubu, ka Baltijas jūra ir pilna ar padomju zemūdenēm, un visi lidlauki jau ieņemti.”

“Ta ir nodevība! Kas to ir sagatavojis?”

“Varbūt mūsu ārlietu ministrs Munters, varbūt kādi citi. To laikam nekad nespēsīm atklāt.”

Vēlāk pēcpusdienā es piezvanu uz telefona numuru, ko Kazbārdis man bija iedevis. Tur atbild kāds latviski runājošs krievs, kā varu pateikt pēc akcenta. Viņš noprasa manu vārdu. Tad laikam pārbauda kādu sarakstu un beidzot nosaka: “Jums jāierodas rīt ap pusdienas laiku PSRS sūtniecībā.”

Kad griežos pie baterijas komandiera, lai dabūtu atļauju atstāt rītdien kazarmas, viņš mierīgi nosaka: “Jūs esat no Jaunākām Ziņām? Vai jūs domājat nākt šeit atpakļ? Šorīt pa radio izsludināja jauno valdību, kurā ieiet daži Jaunāko Ziņu redaktori — ar Kirchenšteinu kā valdības galvu. Vai jūs nedomājat tiem pievienoties?”

“Pievienoties šai valdībai? Sarkanarmijas iebrukums ir naidīgu militāro spēku ielaušanās neatkarīgas valsts teritorijā. Ja tiek uzstādīta jauna valdība, tad tās locekļi jāuzskata par kolaborantiem un nodevējiem. Man nav nekāda vēlēšanās pievienoties šai noziedznieku grupai.”

Baterijas komandieris neko neatbild, bet pieceļās un sirsnīgi sarokojās ar mani.

Otrā rītā es dodos taisnā ceļā uz PSRS sūtniecību. Tās durvis ir slēgtas, kā parasti. Es piespiežu zvana pogu un tās tiek nekavējoties atvērtas. Mani sagaida uniformā ģērbies padomju čekists. Viņa smaidošā seja sāk vaibstīties, redzot mani Latvijas armijas uniformā. Viņš noprasa manu vārdu un pārbauda to kādā sarakstā. Pēc tam aicina mani iekšā un liek apsēsties lielajā priekštelpā. Pēc kāda laika pie manis

pienāk kāds cits padomju ierēdnis — laikam čekists privātā. Tas rūpīgi pārbauda manus papīrus, pirms aicina mani viņam sekot. Viņš mani uzved otrā stāvā, kur ieejam kādā telpā, kas ļaužu pārpildīta. Apskatoties apkārt, es redzu daudzus, ko pazīstu, jo esmu tos agrāk satīcis kā reportieris.

Telpas otrā galā, iepretīm durvīm un tuvu pie loga redzu lielu galdu, kas aplāts ar biezu sarkanu galdautu. Aiz tā pie sienas vēroju lielu Staļina bildi — smagā un apzeltītā metala ietvarā. Zem bildes pie galda sēd Višinskis. Viņam pa labi Kirchenšteins, pa kreisi Vālis Lācis, Pēteris Blaus un Jūlijs Lācis.

Višinskis ir galvenais runātājs — krieviski. Kazbārdis visu laika piekritoši loka savu kaklu ar pliko galvu.

No Višinska runas es uzzinu, ka sanākušie uzaicināti, lai satiktos ar jauno valdību, jo iepriekšējā atteikusies no savu pienākumu pildīšanas. Višinskis sanākušos iepazīstina ar Kazbārdi — premjēru, Vili Lāci — iekšlietu ministri, Blauu — sabiedrisko lietu ministri, Jūliju Lāci — izglītības ministri. Tas man ir zināms pārsteigums, ka komunistu partijas biedriem, kas atbrīvoti no cietuma, uzticēti tikai mazāk svarīgi ministru posteņi.

Višinskis norāda, ka visi pārējie, kas ieradušies uz šo sanākumi arī tiks nozīmēti atbildīgos darbos un svarīgos posteņos — kā ministru vietnieki, valsts departamentu vadītāji un tā tālāk.

Kazbārdis vēdina gaisā lielu papīra lapu, un Višinskis uzaicina visus sanākušos tur ierakstīt savus vārdus un izpildīt arī pārējos jautājumus. Pēc tam jaunā valdība apspriedīsies, kāds amats vai postenis katram pienākas.

Ienākot telpā, es palieku stāvēt durvju tuvumā, lai varētu ātri un viegli atkal izlavīties ārā, ja justu vajadzību to darīt. Tā kā es nevēlos kļūt par šīs nodevēju un ķīpaļu valdības locekli vai atbalstītāju, tad atstāju telpu.

Neesmu vēl ticis līdz trepēm, kad čekists privātā mani aiztur: “Kur jūs biedri ejat? Jūs vēl neesat ierakstījis savu vārdu biedra Višinska sarakstā.”

“Tur stāv pārāk daudz cilvēku rindā. Nevaru gaidīt — jāiet nokārtot dabiskās vajadzības.”

Mans uzraugs pasauc kādu čekistu uniformā un liek tam mani aizvest uz tualetes telpām. Dzirdu, ka viņš nosaka: “Gaidiet ārā pie durvīm. Šis tips liekas aizdomīgs.”

Iegājis tualetes telpā, pārbaudu visus logus, kas aizrestoti. Nolemju gaidīt, kamēr man kāds nāks pakaļ. Pēc kāda laika dzirdu uniformēto čekistu ienākam. Viņš grabinās gar manām durvīm. “Ko jūs tur tik ilgi darat? Aizmidzies vai?”

Atbildu, ka man ir caureja, un vēl kāds laiks paies. Kad mans uzraugs ienāk vēlāk otro reizi, viņš liekas sadusmots: “Jums jānāk ārā bez kavēšanās. Jā negribat, lai es ielaužu durvis. Te nav nekāda muļķošanās.”

Kad iznāku ārā, tad redzu, ka visi jau sadzīti lejas telpās. Tas nozīmē, ka reģistrēšanās beigusies.

Pēc kāda laika čekists privātā uzrunā palielo pūli: “Tagad varat iet mājās. Bez grūstīšanās pie durvīm vai uz ielas. Visiem jāizturas disciplinēti. Neaizmirstiet, ka jūs tagad pārstāvat jauno valdību. Buržuāzijas laiki beigušies.”

Jau nākošās dienās latvieši redz, ka sākušies jauni laiki. Ļaudis tiek sagatavoti vēlēšanām, ko komunisti sauc par demokrātiskām, bet īstenībā tās ir tikai vēlēšanu teātra izrādes. Bieži vien ļaudis tiek dzenāti apkārt baros kā mājlopi — no vienas sanāksmes uz otru, un beidzot pie vēlēšanu urnām. Pilsētas ielas ir pilnas ar bolševiku aģitatoriem, kas ievesti no Maskavas, lai nēsātu apkārt padomju saukļus un komunistu vadoņu bildes.

Sākumā cilvēki runā, ka viņi neies balsot vai saplēsis balsošanas zīmītes. Bet drīz vien tie noskaidro, ka neviens pat nedomā kavēt laiku ar balsu skaitīšanu. Tā tas padomju zemē jau tiek darīts gadiem ilgi.

Vēlēšanu dienas vakarā es mājās klausos ārzemju radio raidītājus, ko cilvēki citās Eiropas zemēs, kas nav komunistu okupētas, domā par vēlēšanu teātri Baltijas valstīs. Izrādās, ka komunisti Latvijā pielaiduši lielu kļūdu, paziņojot vēlēšanu

rezultātus pārāk agri.

Amerikāņu un britu raidītāji nevilcinās pasaulei atklāt, ka komunistu partija it kā uzvarējusi ar 99% no nodotām balsīm, pie tam šie rezultāti bijuši zināmi jau vairākas stundas pirms vēlēšanas beigušās.

Pēc vēlēšanām bez kavēšanās Kazbārdis ar abiem Lāčiem un Blauu priekšgalā dodas uz Maskavu, lai izlūgtos Latvijas uņemšanu Padomju Savienībā. Un Staļins šim pazemīgajam lūgumam žēlsirdīgi piekrīt.

Kad pēc vēlēšanām satieku Marnego, viņš ir dziļi sašutis.

“Tūlīt pēc vēlēšanām laikraksta redakcijā ieradās kāds brutāls funkcionārs no Maskavas — laikam komisārs, jo viņš staigāja apkārt ar revolveru pie sāniem. Kādu pēcpusdienu viņš sasauca kopā visus laikraksta darbiniekus un pateica, ka jāievēl jauna strādnieku komiteja, jo iepriekšējā neesot pietiekami aktīva. Ar citiem vārdiem, tā bija ievēlēta demokrātiskās vēlēšanās un tiešām mēģināja kaut ko darīt, lai strādājošo stāvokli uzlabotu. No jauna uzstādītos kandidātus viņš visus noraidīja, jo tie esot buržuji. Pēc tam viņš par kandidātiem nozīmēja mani ar kādu strādnieku, kas sastāvēja bolševiku partijā, un Cerberu ar vairākiem viņa palīgiem — sarkaniem gvardiem. Es jutos tik apkaunots, gribēju uz vietas atteikties, bet zināju, ka tas nozīmētu apcietināšanu un varbūt pat nošaušanu čekas pagrabos, jo pietiekami par to jau bijām dzirdējuši pa vēlēšanu laiku. Komisārs pat neatrada par vajadzīgu spēlēt kaut kādu vēlēšanu teātri. Viņš tikai noprošāja, vai kāds nav apmierināts ar viņa nozīmētiem kandidātiem. Tā kā neviens neiedrošinājās pat papīkstēt, tad nosacīja, ka visi kandidāti ievēlēti.”

“Kas noticis ar Benjāmiņiem?”

“Visi pazuduši. Laikam apcietināti. Varbūt smok cietumos vai jau deportēti uz Sibīriju, kas to zina. Tu jau būsi ievērojis, cik milzīgu mainījies mūsu laikraksts, ko tagad sauc par Padomju Latviju.”

“Jā, es zinu. Ļaudis to dēvē par Padumjo Latviju.”

“Agrāko 50 lappušu vietā tai tikai 12. Tikpat kā nekādu ārzemju ziņu vai kaut kā cita interesanta. Laikraksts ir tik nožēlojams, ka neviens to nepirktu, bet visi apzinās, ka papīrs šodien maksā vēl dārgāk nekā Padomju Latvija. Tā zināma tirāža tomēr pastāv, jo ļaudim vismāz vajag papīru, kur siļķes iesaiņot. Es jūtos tik nožēlojami, ka nezinu, ko iesākt. Kad savā laikā uzstājos Salomonska cirkā par cīkstoni, tad man arī bija jāievēro stingras pavēles. Nekad nedrīkstēju uzvarēt, jo publikai bija zināmi iemīļoti cīkstoņi, kuriem vajadzēja ļaut kļūt par čempioniem. Es par to jutos ļoti sašutis, jo varēju tos visus nospiegt uz paklāja, ja tikai dabūtu atļauju. Tagad šis cirks turpinās, tāpat kā pie Salomonska. Vai tu dzirdēji, kas notika ar Kārli Līcīti?”

“Nē.”

“Viņš kādā sapulcē iedrošinājās komisāram jautāt, kādēļ padomju konstitūcija apsola cilvēkiem dažādus labumus, bet viņi saņem tieši pretējo. Komisārs viņu izsmēja. - Jūs protat runāt tik daudzas valodas un tik maz saprotat. Vai tad jūs nezinat, ka dažās, kā angļu un franču, rakstības valoda milzīgi atšķiras no tā veida, kā to izrunā. Tā tas ir arī ar mūsu konstitūciju. Nevar vadīties no rakstības. Sapulce beigusies. Visi ārā! - Pēc tam neviens vairs nav redzējis Līcīti. Šis gudrais un izglītotais cilvēks tika aizsviests kā nevajadzīgs atkritums.”

“Tiešām jābrīnas, ka tik vājprātīgs režīms jau tik ilgi pastāvējis.”

“Visu ko var panākt ar velnišķīgām metodēm un terroru. Pagājušā nedēļā Komisārs mani iesauca savā kabinetā. Viņš man pārmeta, ka es par maz sarunājos ar citiem strādniekiem. Tad viņš man iedeva veselu rindu vārdus. Man vajagot uzzināt, par ko tie runā un ko domā par komūnismu, Staļinu un viņu pašu. Nākošā nedēļā viņš no manis sagaida ziņojumus par katru norādīto cilvēku. Ja ziņojumi būs izsmeloši, viņš mani iecelsot par šī uzņēmuma direktoru. Es tiešām nezinu, ko darīt. Ja nebūs citas izejas, man vajadzēs pakārties. Vai tu man varētu palīdzēt — ar padomu?”

“Tu man izpalīdzēji kādreiz, tagad mans pienākums tev izpalīdzēt šoreiz. Vai tu esi ko dzirdējis par partizāniem?”

“Jā, bet es nezinu kur iet un pie kā griezties. Nevaru ieiet kādā mežā un gaidīt, līdz partizāni mani uzies un pieņems savā vidū.”

“Vai tu zini Kandavas mežus? Es tev sīki izstāstīšu, kur jāiet. Es apgādāju viņus ar municiju. Tie tevi noteikti pieņems.”

Īsi pēc sarkanarmijas iebrukuma, mūsu artilērijas baterija tika pārcelta uz Kandavu, lai Rīgā atbrīvotu labās kazarmas komunistiem. Mūsu uniformas arī tika pārmainītas. Saulītes vietā uz cepurēm bija jānēsā sirpis un āmurs. Latvijas armijas zīmotņu vietā vajadzēja uzšūt sarkanarmijas zīmotnes. Tas viss tomēr pilnīgi nespēja pārmainīt mūsu izskatu, jo uniformu drēbes palikā vecās. Laucinieki Kandavas apkārtnē mūs neuzskatīja par sarkanarmiešiem. Tā es sadraudzējos ar daudziem zemkopjiem, kas nicināja iebrucējus un ienīda komunistus. Viens otrs no viņiem pat nebaidījās atbalstīt partizānus Kandavas mežos. Kad es izrādīju interesi ar tiem satīties, tas tika ātri izkārtots.

Tuvāk iepazīstoties ar kādas partizānu grupas vadītāju, es noskaidroju, ka viņiem netrūkst šauteņu, bet saplok municijas krājumi. Es tai laikā biju nozīmēts par mūsu baterijas ieroču un municijas pārraugu un sagādātāju. Es izdomāju drošu ceļu, kā daļu no saņemtiem krājumiem nodot partizāniem.

Tas nebija pārāk grūti. Kā baterijas mantzinim man tika dota iespēja atstāt novietojumu pēc vajadzības. Vajadzēja tikai uzmanīties, lai apsardzības patruļas mani neierauga un nesāk pārbaudīt, kas manās somās vai kabatās. Ja tas notiktu, tad bez šaubām mans dzīves gājums būtu izbeidzies, jo sarkanarmijas kara tiesa ar nāves sodiem neskopojās.

Vienmēr norunāju ar partizāniem satīties tajās naktīs, kad mani draugi devās patruļās.

Kad Marnego pievienojās partizāniem, tad varēju municijas apgādes procesu vēl vairāk uzlabot. Viņa spēcīgie pleci un muskuļainās rokas nogādāja partizānu municijas krātuvēs

tūkstošiem patronu, ko es biju savlaicīgi sanesis zināmās vietās mežu tuvumā.

Kad pienāca traģiskais deportācijas laiks, Kandavas partizānu grupas, ko mēs ar Marnego bijām apgādājuši, atradās kaujas gatavībā. Partizāni izveidoja uzbrukuma posteņus gar lielceļa malā no Kandavas pilsētas līdz dzelzceļa stacijai, kur nelaimīgos cilvēkus sadzina lopu vāģos, lai aizgādātu uz Sibīriju.

Partizāni no savām uzbrukuma pozīcijām sašāva lielu skaitu sarkanarmijas kravas mašīnu motorus un tā novilcināja deportācijas procesu Kandavas apvidū. Sarkanarmieši piesargājās iet mežu tuvumā, jo zināja, kas viņus tur sagaida. Viņu virsnieki arī ne labprāt gribēja ielaisties cīņās ar bruņotiem partizāniem. Krievu poļitruki izmēģinājās sūtīt pakal partizāniem latviešu vienības, bet tās pazuda mežos uz neatgriešanos vai izvairījās no cīņām ar saviem tautiešiem. Tādēļ krievi šo nodomu ātri vien atmeta, un samierinājās ar partizānu apšaudīšanu no lielceļa.

Neilgi pēc mežonīgo deportāciju sākšanās es uzzināju pa radio, ka vāciešu armijas sākušas iebrukumu Padomju Savienībā. To bija dzirdējuši arī krievu poļitruki, un mūsu baterijai pienāca pavēle atkāpties. Poļitruku rindās izcēlās panika, un daudzi no tiem atstāja latviešu vienības uz neatgriešanos, tikai fanātiskākie palika, lai kristu par Staļinu. Bet tādu bija ļoti maz. Lielākā daļa no šiem krieviem bija cīnījušies karā ar somiem, un tie sagaidīja tikpat stingru izrēķināšanos arī no latviešu puses.

Tā mūsu baterija izklīda visos vējos. Es pievienojos Marnego vadītai partizānu grupai, un mēs devamies dienvidu virzienā, no kurienes varēja sagaidīt ienākam vācu karavīru vienības. Kādā rīta tas notika. Pa lielceļu mums garām pabrauca vācu tanki un bruņu mašīnas. Tās mums nekādu vērību nepiegrieza, jo zināja, ka ceļi pilni ar partizāniem, kas turpināja plūst ārā no mežiem.

Kad bijām kādu gabalu nogājuši pa putekļaino lielceļu,

Marnego pēkšņi apstājās un nolika savu šauteni uz ceļmalas velēnām. Viņš nostājās man pretī un uzlika savas smagās rokas uz maniem nogurušajiem pleciem: “Mans mīlais draugs, es domāju, ka mūsu cīņas laiks beidzies. Esmu izšķīries, ka man nav pa ceļam kopā ar fričiem. Ja viņi gribēs atjaunot mūsu valsts neatkarību un tautas brīvību, tad varēšu pārdomāt, ko tālāk darīt. Viņu skaļie lozungi par apspiesto tautu atbrīvošanu man neiet pie sirds. Tādus savā laikā dzirdējām arī no komunistu iebrucējiem. Šos abus atbrīvotājus mums nevajag. Jo ātrāk tie atstās mūsu zemi, jo labāk. Man nav cerības, ka krievi un vācieši nemēģinās atkal atjaunot to 700 gadu verdzību, ko mūsu senči izturēja. Tādēļ saku tev ardievas. Lai mana šautene paliek, kur es to atstāju. Ja kādreiz pienāks laiks, kad radīsies iespēja par mūsu tautas brīvību atkal cīnīties, tad neaizmirsti arī mani pasaukt. Ja es tad vēl spēšu kādu ieroci savās rokās noturēt.”

* * *

Daudzi mani paziņas apjautājušies, kādēļ no Jaunāko Ziņu redakcijas nāca tik liels skaits redaktoru un žurnālistu, kas brīvprātīgi iestājās Višinska ieceltajā ķiparu valdībā. Nevarēja būt šaubu, ka viņi ar šo savu rīcību kļuva par latviešu tautas un valsts nodevējiem.

Īstenībā tikai viens no aktīvajiem Jaunāko Ziņu redaktoriem — Pēteris Blaus — pievienojās Višinska nozīmētajai valdībai. Pārējie trīs — Augusts Kirchensteins, Jūlijs Lācis un Vilis Lācis — ko daži cilvēki vēl tagad grib uzskatīt par J.Z. redakcijas kollēģijas locekļiem, tādi īstenībā nebija.

Augusts Kirchensteins, kas pirms daudziem gadiem vadīja laikraksta Veselības nodaļu, vairs sen tā štatā nesastāvēja. Viņš nelikās vēlams izdevējam, jo vadīja Krievu-Latviešu draudzības organizāciju, ko atbalstīja padomju valsts. Jūlijs Lācis rediģēja žurnālu Atpūta, kuŗa redakcija pastāvēja neatkarīgi no Jaunākām Ziņām. Vilis Lācis vispārīgi nesastāvēja nevienā redakcijā Rīgā. Viņš bija populārs lubliteratūras rakstnieks,

kas publicējās dažādos izdevumos, līdz nonāca ministra Alfreda Bērziņa aizbildniecībā, un viņa romāns Zvejnieka Dēls tika uzņemts filmā.

Tātad — Višinska ķiparu valdībā brīvprātīgi bija iestāties tikai viens J.Z. redakcijas kolēģijas loceklis. Pa visiem 7 gadiem, ko es nostrādāju Jaunākās Ziņās, ne abi Lāči, ne Kirchenšteins, nekad nebija piedalījušies J.Z. redakcijas apspriedēs.

Jādomā, ka arī Pētera Blaua nodevīgā rīcība nebūtu aptraipījusi Jaunāko Ziņu vārdu, bet šo vīru izdevējai par redaktoru bija uzspiedis sabiedrisko lietu ministrs Bērziņš. Vispārīgi Bērziņa iekaušanās J.Z. darbā notika ļoti nekaunīgā un nožēlojamā veidā. Viņš ienāda atbildīgo redaktoru Ernestu Arni, jo tas cara laikā piedalījās sociālistu organizāciju pagrīdes darbā. Tikai politiski naivs vai neizglītots cilvēks varēja nezināt, ka komunisti visvairāk ienāda sociālistus. Krievijā tie tika ienīcināti vairāk nekā buržuji.

Latviešu žurnālists un redaktors O. Akmentiņš mani informēja, ka Arnis miris Sibīrijā 1957. gadā. Tas nozīmē, ka viņš izturējies ieslodzījumā un trimdā vairāk nekā 16 gadus.

Lai tik ilgus gadus varētu Sibīrijā pārdzīvot, tad, jādomā, viņš atrada iespēju, kā izvairīties no smaga darba un bada. Tas iespējams, jo Arnis bija ļoti simpātisks un draudzīgs cilvēks, kas nevienu nenosodīja un neienāda. Ja viņam bija laimējies nonākt kādā nomentnē, kuras vadībai trūka biroja vai noliktavu darbinieku, tad viņš varbūt spēja "iegrozīties" vairāk vai mazāk cilvēcīgos darba apstākļos.

Jānis Benjamiņš un Emīlija Benjamiņa mira jau pirmajā izsūtīšanas gadā, turpretī Arnis tos pārdzīvoja vairāk nekā 15 gadus.

Kad Benjamiņi Ulmaņa režīma laikā, vadoties no ministra Bērziņa prasībām, atlaida Ernestu Arni un iecēla viņa vietā Pēteri Blauu, man tā likās ļoti nožēlojama rīcība.

Tai laikā man bija tikai 17 gadu un Arnis mani ļoti atbalstīja. Viņam bija paradums tos darbiniekus, kas viņam

patika, saukāt par dēliem. Es laikam toreiz biju viņa dēls No. 1, kā ķīnieši mēdz izteikties.

Vienmēr atcerēšos kādu sarunu ar Arni, kas mani uztveri ļoti iespaidoja.

“Dēls, tu nedrīksti vairs kavēties ar izšķiršanos par saviem plāniem un nodomiem nākotnē. Es tavā vecumā jau darbojos pagrīdē — pret cara režīmu, par Latvijas neatkarību. Par to dabūju pavadīt daudzus gadus Sibīrijā. Cik ilgi tu domā tā apkārt skraidīt, kā izsūtamais? Neizšķiedē savas jaunības labākos gadus. Tie jāizmanto, lai cīnītos un mācītos. Es vienmēr atminos, ko teicis Oskars Vailds: “Žēl, ka jaunība cilvēkiem jāpiedzīvo tādā vecumā, kad viņi to nespēj vai negrib īsti novērtēt!”

Kad pēc bolševiku iebrukuma Arnis nekavējoties tika apcietināts un deportēts, es to izjutu tik sāpīgi, it kā būtu zaudējis kādu no saviem vecākiem.

Ministrs Bērziņš bija tikpat neiecietīgs arī pret Kārli Skalbi, Jāni Akurāteru un vairākiem citiem, kas savā laikā cīnījās pret cara režīmu. Viņš solījās tos apmācīt, kā īsti jāraksta. Šī brutālā nostāja mani tik ļoti aizvainoja, ka es vienmēr izvairījos ar viņu satikties personīgi — arī pēc ierašanās ASV.

Augusts Kirchenšteins likās komunistiem vispiemērotākais kandidāts sevišķi tādēļ, ka viņa veselības stāvoklis turpināja pasliktināties un senilitāte palielinājās. Arī finansiālā ziņā viņam negāja labi, jo viņš pirms padomju iebrukuma sāka celt māju Mežaparkā un nonāca lielos parādos. Visas šīs nesekmes un darbošanās Krievu-Latviešu draudzības organizācijā lika Višinskim izvēlēties Ķirķi par jaunās valdības premjēru. Staļins arī, jādodomā, nevēlējās veselīgu un gados jaunāku vīru par kolaborantu, jo tas varētu kādreiz mēģināt vismaz pasīvi pretoties padomju prasībām.

Jūlijs Lācis, ko es uzskatīju par visvairāk izglītoto latviešu žurnālistu, pievienojās Ķirķim politisku uzskatu dzīts. Viņa sieva Ruta Skujiņa, talantīga dzejniece, arī iespaidoja vīra uztveri un domāšanu sociālisma virzienā. Jūlijs Lācis tomēr

nepatika čekistiem un tie no viņa ātri vien atbrīvojās — nogalinot to čekas pagrabos Stabu ielā. Īsta skaidrība par J. Lāča nāvi nav panākta. Viņu sieva nevilcinājās paglābjties no tā likteņa, ko pieredzēja viņas vīrs. Kopā ar meitu Ruta Skujiņa nonāca Savienotās Valstīs, kur viņa mirusi.

Vilis Lācis — lielākais lubliteratūras autors Latvijā, kā savā laika rakstīja Jānis Veselis, bija izteikts oportūnists un karjērists. Viņš vienmēr darīja visu, ko varēja, lai noturētos personīgās labklājības kalngalos. Viļa Lāča dzeršanas spējas likās nepārspējamās. Viņš varēja žūpot dienām ilgi. Kad es viņu reiz satiku uz ielas īsi pirms deportāciju sākšanās, viņš man draudzīgi uzsita uz pleca: “Nebaidies mani uzrunāt ar “tu,” kā agrākos laikos, kaut gan es tagad esmu ministrs un ar visiem šādu čomošanos neatzīstu.”

Kā pēc gadiem uzzināju, tad Jānis Benjāmiņš pirms savas nāves esot viņam reiz no Sibīrijas atsūtījis vēstuli, kurā lūdzis atsūtīt pārtiku, lai nebūtu jāmirst badā. V. Lācis rādījis šo vēstuli citiem un ņirgājies, ka nu Benjāmiņam jāpiedzīvo tas, ko latviešu tauta pieredzējusi gadiem ilgi, kad Latvijā valdījis Ulmanis. Šie meli labi raksturoja Vili Lāci kā negodīgu cilvēku.

Pēteris Blaus varēja sacensties karjērismā un oportūnismā ar Vili Lāci. Viņi bija izteikti bezprincipa cilvēki. Abi ģērbās un izskatījās ļoti labi. Blaus likās vēl koptāks un manierīgāks. Augumā mazāks, Blaus tomēr bija ideāls žigolo tips — ar mazām ūsiņām un manikurētiem nagiem. Zināmā mērā viņš atgādināja franču aktieri Menžū, kura filmas toreiz apbrīnāja sievietes visā pasaulē. Blauam arī netrūka pielūdzcēju. Viņš ar tām sagājās pavisam atklāti, kaut gan bija precējies. Gandrīz katru dienu redakcijas koridorā Blaua kabineta tuvumā uz viņu pacietīgi gaidīja kāda ļoti skaista sieviete. Ikviens, kas viņus redzēja kopā uz ielas, varēja pieņemt, ka tas ir kāds filmu zvaigžņu pāris — iebraucis no Berlīnes vai Holivudas. Kā dzirdēju, tad Blaua pielūdzcēja bija precējusies ar kādu aviācijas pulka seržantu. Ne tikai mīlas afēras vien interesēja Blauu. Stāstīja, ka karšu spēlēšana esot viņa otra lielākā kaislība un

iedzeršana.

Pa kara laiku viņam tomēr sevišķi neesot veicies. Par izlocīšanos no kara dienesta tas esot ilgu laiku turēts cietumā. Pēc atgriešanās Rīgā viņš vairs neesot varējis tikt atpakaļ uz zaļā zara, un nīkuļojis pa mazāku laikrakstu redakcijām. Līdz ar saviem zobiem esot zaudējis labo izskatu, un ziemas laikā staigājis apkārt nobružātā vasaras mētelītī. Beidzot miris nabadzībā, un tikai dažu paragrafu garš nekrologs atzīmējis viņa pāragro nāvi.

Okupētās Latvijas PSR Augstākās padomes prezidijs, ko Maskavas komunistu režīms nozīmēja 1940. gadā. Pirmā rindā no kreisās: O. Auguste, P. Blaus, A. Upīts, A. Kirchenšteins, P. Plēsums, ģen. R. Dampītis. Otrā rindā: J. Niedre, Ž. Spure, K. Gailis, J. Pabērzs, ģen. R. Kļaviņš.

* * *

Esmu dzirdējis uzskatus, ka Benjāmiņi nav rūpējušies par laikraksta izveidošanu un uzlabošanu, bet tikai izmantojuši to, lai pēc iespējas palielinātu savu peļņu un gūtu milzu ienākumus iespējami īsākā laikā.

Tā kā es sāku Jaunākās Ziņās strādāt trīsdesmito gadu

sākumā un laikraksts iznāca jau kopš 1911. gadā, tad par pirmajiem 20 gadiem man nav nekāda priekštata. Vadoties no dzirdētā, laikraksta sākuma posms nav bijis viegls. Kādu laiku stāvoklis tā pasliktinājies, ka Emīlija Benjāmiņa stāvējusi uz Kalēja un Audēju ielas stūra, kur pārdevusi Jaunākās Ziņas.

Kad es sāku tur strādāt, tad laikraksts izdeva 60.000 eks. dienā, un Benjāmiņi bija sasnieguši milzīgu turību. Viņi dzīvoja lielā mūra mājā uz Kr. Barona ielas — iepretim Vērmanģdārzam. Tās ieeju greznoja 2 akmens lauvas un smagās ozolkoka durvis tika atvērtas elektroniski, ja sargs iekšpusē atrada apmeklētāju par pazīstamu vai vēlamu. Starp trepju kāpieniem, kas klāti ar biežām grīdsegām, caur biezu stikla lodziņu ienācēju uzmanīja sargs, kam pa rokai atradās pielādēts revolveris, ko ienācējs nevarēja pamanīt. Pa atvērto lodziņu sargs norādīja, lai ienācējs dodas pa trepēm uz augšu. Kad tas sasniedza nākošās durvis trepju galā, tas automātiski atvērās un ielaidu atnācēju lielā greznā vestibilā, kur uz postamenta stāvēja Antona Benjāmiņa krūšutēls marmorā. No vestibila vairākas durvis vedz uz ēdamzāli un citām istabām.

Tā tiešām bija ēdamzāle nevis istaba. Plašās telpas galā liels logs, gandrīz 15 pēdu augsts. To greznoja krāsainu mozaīku stikls, kādus parasti var redzēt dievnamos. Loga priekšā atradās garš ozola koka galds, kam apkārt bija daudzi masīvi un izgriezumiem rotāti krēsli. Tādus esmu vērojis vēsturiskās filmās, kas rāda viduslaiku bruņinieku un senlaiku aristokrātu bagātību.

Galda galā ar mozaīkas logu fonā mēdza sēdēt nama kungs ar savu kundzi. Kad es tur tiku uzaicināts uz vakariņām pirmo reizi, man radās gandrīz nereāls iespaids. It kā būtu sanākuši vasaļi uz sava kunga un pavēlnieka rīkoto mielastu. Tā bija efektīga un milzīga greznība.

Parasti ēdamzālē uz vakariņām mēdza pulcēties ārvalstu diplomāti, militārie atašeji, no ārzemēm iebruakušas kino zvaigznes, režisori un citādas slavenas personības. Nav šaubu, ka tur uzņēma arī tā sauktos Rīgas aristokrātus ar viņu ģimeņu

locekļiem un citāda veida bagātņiekus.

Kad man gadījās izdevniecības trepēs satikt Emīliju Benjāmiņu, tad man pagāja garām neredzams smaržu mākonis — no Parīzes vai kādas citas lielpilsētas. Viņa bieži mēdza ceļot pa ārzemēm vai uzturēties savā ārzemju muižā — laikam Sudetijā. Par šādām lietām un jautājumiem nevienam nebija skaidrības, jo likās labāk par to nerunāt, lai nerastos nepatīkšanas. Bet baumas neviens nespēja aizturēt. Par Benjāmiņu naudas noguldījumiem ārzemēs klīda fantastiskas ziņas — varbūt pārspīlētas. Zināma daļa tomēr atbilda patiesībai, jo Benjāmiņu radi pēc kara ilgus gadus tiesājās, lai noskaidrotu īpašnieku tiesības tiem, ko komunisti nepaspēja deportēt.

Emīlija un Antons Benjāmiņš gandrīz katru dienu ieradās savā kabinetā izdevniecības namā. Manas darbības sākuma posmā viņi abi tuvojās vecumam. Tādēļ viņu aktivitātes likās ierobežotas. Tie tikai apspriedās ar atbildīgo redaktoru un Jāni Benjāmiņu — laikraksta faktisko vadītāju, kā arī pārbaudīja aprēķinus par ienākošām un izejošām summām. Pirms ieradās Emīlija, Antons atsauc frizieri, kas viņam noskūva bārdi. Ap pusdienas laiku katrs no viņiem apēda pa pampelmuzim un iedzēra glāzi Narzana minerālūdens.

Kad Antonam Benjāmiņam nosvinēja 75 dzimšanas dienu, tad tika noīrēts Dailes teātris, kurā uzveda jubilāra lugu Miglā. Tai vakarā teātri ielaida tikai lūgtus viesus. Neviens neiedrošinājās uzvedumu atklāti nopelt, bet tika runāts, ka visa luga bijusi kā miglā.

Antons Benjāmiņš mira 77 gadu vecumā 1939. g. rudenī un tika apglabāts Meža kapos, kur lielu rajonu norobežoja ar marmora sienām.

Emīlija benjāmiņa mirusi 61 gadu vecumā kādā Sibīrijas darba vergu nomentē — 1941. g. rudenī.

Okupētās Latvijas padomju žurnālā Karogs 1988. g. septembrī parādījās kāds raksts par Emīlijas Benjāmiņas izvešanu uz Sibīriju un nāvi. Tajā norādīts, ka viņu apcietināja

bruņoti vīri armijas un civilajos tērpos 1941. g. — naktī no 13. uz 14. jūniju. Viņa ar kravas mašīnu aizvesta uz staciju un iedzīta lopu vagonā ar divstāvu nārām, kur gulēja 30-40 sievietes — ieskaitot arī sirmgalves un bērnus. Tur dzirdēja daudzas vaimanas un raudas, Stāstītāju par savu likteni bij vairāk nekā klausītāju. Durvis no ārpuses aizslēgtas un nostiprinātas ar lielu šķērsbomi. Katram vagonam savs bruņotais sargs.

Benjāmiņa bijusi tērpusies garā melnā kleitā, melnās korpēs uz pusaugstiem papēžiem. Melna ādas rokassomiņa ar sudraba monogrammu. Viņa izskatījās daudz jaunāka par saviem 60 gadiem, jo ārzemēs viņai izdarīta plastiska operācija. Daži izteicās, ka viņa saņemta ciet kādā sarīkojumā.

Pēc vairāku dienu brauciena un ilgākiem pārgājieniem visi beidzot atvesti uz Soļikamsku, Dienvidurālos. Tur bija sāls raktuves un ūdens ļoti sāļš. Izsūtītie, būdami badā un izslāpuši, šo ūdeni dzēra, un daudzi no tiem pēc tam uzpampa un sāpēs nomira. Mirušos otrā dienā aizveda uz kādu uzkalnu ārpus nometnes, kur tos sameta seklās bedrēs, ko vēlāk aizbēra.

Būdama badā un skrandaina viņa kopā ar citām sievietēm ievāca zāļu tēju un zāli. Strādāt lika 10 stundas dienā, bez atelpas. Daudzas sievietes gaidīja pēdējo stundu, bet pašnāvības izdarīja reti.

Čeremša, kurai ķiploku īpašības, bija galvenais ēdiens vasarā un ziemā. Kādreiz saņēma arī pa gabaliņam zivi un ikdienas 100 gr. maizes.

Sākumā daudzi izsūtītie skatījušies uz Benjāmiņa kundzi ar zināmu godbījību. Kad viņas tērps pārvērtās skrandās, tad visi viņu sāka uzskatīt par sev līdzvērtīgu.

Viņa bieži lūdza, lai paziņo par viņas stāvokli Vilim Lācim, kurš ilgus gadus bijis viņas darbinieks ar lielu atalgojumu un tagad kļuvis par lielu vīru padomju Latvijas valdībā. Viņa solījās atmaksāt ar Šveices bankās noguldītjiem miljoniem. Bruņotie sargi un nometnes vadībā esošie kriminālisti viņu uzskatīja par jukušu.

Tā gada rudenī nometni pāršalca vēsts, ka Benjāmiņa mirusi. Badā, bez tiesas sprieduma. Pēdējā laikā viņa esot daudz lūgusi Dievu un bieži piesaukusi Tā vārdu. Viņu apglabāja tāpat kā visus citus — uzkalniņā aiz nometnes. Taigas zvēri viņu esot izkasījuši no seklās bedrēs un apēduši. Tā Karogs nobeidz šo rakstu.

Antonam un Emīlijai Benjāmiņiem bērnu nebija. Viņa laikam skaitījās par audžu māti Antona bērniem no pirmās laulības — Jānim Benjāmiņam un divām meitām, no kurām viena apprecēja kādreizējā valsts prezident Čakstes dēlu un otra prezidenta Kvieša adjutantu pulkvedi Kuplo. Visi 3 Benjāmiņa bērni tika deportēti uz Sibīriju.

Jautājumu par veco Benjāmiņu neticami lielo bagātību savā laikā pārrunāju ar kādu no uzņēmuma grāmatvežiem. Viņš izteicās, ka šāda veida informācija tiekot stingri slēpta. Visi Benjāmiņu uzņēmumi — Jaunākās Ziņas, Atpūta, lielākais rakstamlietu veikals Rīgā, Burtnieka tintes rūpniecība, grāmatu sietuve, cinkografija un daudzie sešstāvu īres nami Rīgā — esot ienesuši tuvu pie 20.000 latu dienā. Izdevumi neesot pārsnieguši 10.000 latu dienā. Neviens nevar pateikt cik šis aprēķins pareizs, nav tomēr šaubu, ka Benjāmiņu ieņēmumi sasniedza neiedomājamus apmērus. No tik milzīgas ienākumu summas dienā arī tā laika Rokfeleri, Morgani un Ročildi nebūtu atteikušies. Viņi nebūtu arī atteikušies pavadīt kādu vakaru Benjāmiņu "pils" ēdamzālē, vai greznajā vasarnīcā jūrmalā.

Kad es tur ierados pirmo reiz, šī vasarnīca pārsteidza mani tāpat kā Benjāmiņu mājas greznums Kr. Barona ielā Rīgā. To nevarēja saukt par vasarnīcu, bet modernu divstāvu celtni. Tā bija uzcelta Baltijas jūras plūdmales stāvajā krastā — Majoros. Tā kā Baltijas piekrastes tajā daļā nav klinšu, tad tās atvietoja cementa slāņi, lai šī celtnē paceltos pār ūdeņiem tās piekāpjē. Koptajā dārzā auga arī priežu koki, kas ar savu slaidumu atgādināja dienviņu zemju palmas.

Ejot cauri dārzam, mani pārņēma smaržas, kas nāca no garkātu rozēm un citām košu krāsu puķēm. Efektīgās celtnes

fonā laistījās jūra vēlās pēcpusdienas saules staros. Plašie ūdeņi mirgoja līdz tālajam horizontam. Pāri šai dabas gleznai dzirdēju tālo viņu čalošanu. Pirms ieiešanas namā es aizgāju uz plašo terasi, no kuras atklājās skats uz balto liedagu. Vakaram tuvojoties, no jūras pūta liegs un silts vējš, kas nesa sev līdz ūdens un puķu smaržas.

Viegli saprast, kādēļ daudzi padomju varas vīri tur bieži pavadīja daudzas nedēļas. Visvairāk šo vietu esot iecienījis Brežņevs. Viņš labi prāta novērtēt šo padomju laupījumu, jo viņam bija greznību mīloša gaume, uz ko norādīja viņa dārgie ārzemju vāģi un izšķērdīgais dzīves veids Maskavā.

Visu šo milzu bagātību Benjāmiņi varēja īsti izbaudīt tikai savās vecumdienās, kad Antonam ārsts atļāva izdzert tikai vienu glāzīti dzidrā vakarā, bet ne biežāk kā reizi nedēļā.

Em. Benjamiņš nams Kr. Barona ielā pretim Vermaņparkam.

Kad es iebraucu pa reizei Manhatanā, tad mēdzu aiziet uz miljonāra Frika mūzeju — 5. avenijā, iepretim Centrālām Parkam. Tas man kaut cik atgādina Benjāmiņa namu Kr. Barona ielā. Starpība tomēr liela — Benjāmiņu nams likās vismaz 3 reiz lielāks.

Kas attiecās uz Jāni Benjāmiņu, viņš nekādā gadījumā nebija uzskatāms par miljonāru. Nenoliedzami ļoti pārticis pilsonis, bet ne īsti bagāts. Viņš strādāja algotu darbu, kaut arī par 3 vai 4 reiz lielāku algu nekā saņēma citi Jaunāko Ziņu redaktori. Viņam nevajadzēja maksāt īri veco Benjāmiņu lielajā luksusa dzīvokļu namā Brīvības un Miera ielas stūrī, un viņam arī nevajadzēja pirkt dārgās automašīnas, ko viņš saņēma kā dāvanas no Antona Benjāmiņa. Bet miljonārs viņš tomēr nebija.

Cik zinu, tad nepastāvēja nekāda garantija, ka viņš kļūs par galveno vai vienu no galvenajiem mantiniekiem. Benjāmiņa kundze bija pieņēmusi par audžu dēlu savas māsas Annijas Simsones dēlu Juri. Simsone uzstājās par aktrisi Berlīnē un pagodināja Nacionālo teātri Rīgā tikai ar speciālām viesizrādēm. Tā kā Emīlijai Benjāmiņai pašai bērnu nebija, tad par galveno mantinieku varēja kļūt viņas audžu dēls Juris.

Laikraksta Jaunākās Ziņas par izdevēju tika atzīmēta Emīlija Benjāmiņa. Viņas vīrs Antons skaitījās tikai šefredaktors. Tā toreiz Antona bērniem no pirmās laulības varēja iznākt, ka viņi nekļūs par galveniem mantiniekiem. Kā tas jautājums atrisinātos, to tikai laiks būtu varējis parādīt.

Lai nepasliktinātu savas izredzes šai ziņā, tad Jānis Benjāmiņš nekad nesatikās ar savu māti, kas dzīvoja Tukumā. Es to nezināju, un domāju, ka viņa māte sen mirusi. Šis stāvoklis man atklājās vēlāk, kad Jānis Benjāmiņš man pa reizei uzdeva aizvest viņa mātei zināmas naudas summas — samērā nelielas. Viņš mani nozvērīnāja, kā par to nedrīkstu nevienam stāstīt. Šo noslēpumu nekad neatklāju, bet tagad tas vairs nav jāslēpj, jo visi, uz kuriem tas attiekos, miruši. Un mirusi arī veco Benjāmiņu bagātība Rīgā.

Jādomā, ka vienam otram, vērojot Benjāmiņu dzīves veidu un milzu bagātības, radās zināma skaudība. Manī tas ierosināja pārdomas, ka bagātība vien nespēj dot cilvēka dzīvei dziļāku piepildījumu. Bez šaubām iespēja saraust arvien vairāk naudas var apmierināt cilvēka egoismu un varas kāri. Bet kādu apmierinājumu dod iespēja uzskaitīt cik daudz namu pieder, cik liela laikraksta tirāža vai miljoni bankās dažādās pasaules malās, ja nevar būt nekādu šaubu, ka tas reiz izbeigsies. Pēc ikviena individa nāves tas viss kļūs par ziepju burbuli un izgaiss.

Vai neliktos pareizāk, ja vismaz dažas no šīm mājām būtu izlietotas daudz mērķtiecīgāki — pārbūvētas par slimnīcām, zinātņu institūtiem, fakultātēm, vai vecu ļaužu mītnēm. Tās nestu devēju vārdus cauri pārmaiņu vētrām un vējiem. Pat komunistu režīms tos nespētu pilnīgi iznīcināt. Uz kādu laiku — pat daudzām dekadām — viņu vārdi tiktu noņemti, bet līdz ar jauniem vējiem tie kādreiz atkal atgrieztos.

Ko gan visu varēja panākt ar šiem miljonu miljoniem, bet nekas šai ziņā netika darīts. Par galveniem mantiniekiem kļuva mežonīgas komunistu un asinskārās bolševiku bandas.

Kādu gadu pirms komunistu iebrukuma, Benjāmiņi ziedoja Latvijas armijas aviācijai lielākas naudas summas, lai tiktu iegādāta kāda lidmašīnu eskadriļa. Par to var teikt, ka tas notika daudz par vēlu un pārāk ierobežotā veidā, lai tiktu gūti kaut cik nozīmīgi panākumi. Man liekas, ka to visu un vēl daudz vairāk Emilija Benjāmiņa bija spiesta pārdomāt, kad viņas dzīve tuvojās traģiskam noslēgumam.

Nedomāju, ka Benjāmiņu ģimenes traģēdija daudziem liks to pārdomāt vai savu nostāju mainīt. Jau tagad netrūkst jaunu latviešu miljonāru tā sauktajā brīvajā pasaulē, kas arī nerūpējas par veco ļaužu mītnēm vai citiem labdarības pasākumiem. Pa lielākai daļai labdarību atbalsta tieši trūcīgākas šķiras ar saviem grašiem, ne latviešu miljonāri ar savu bagātību.

Lai cik manas darba attiecības ar Jāni Benjāmiņu pasliktinājās, es vienmēr novērtēju ļoti augsti viņa spējas.

Manās acīs Jānis Benjāmiņš ir lielākais redaktors latviešu jaunāko laiku žurnālistikā. Es neslavēju viņu kā redaktoru rediģētāju. viņam vienmēr bija spējīgs palīgs — redaktors Mārtiņš Liepa — skolotājs ar lielu pieredzi.

Jānis Benjāmiņš izcēlās kā redaktors, administrātors un organizētājs, kura skats sniedzās pāri pierastajiem apvārkšņiem. Viņš saprata, ka nepieciešams pacelt latviešu presi uz augstāka līmeņa pāri provinciālam žurnālistam. Viņš atvēra latviešu preseī durvis uz rietumiem. Tajā vairs nedominēja tikai vietējās ziņas un lokālās vai nacionālās problēmas. Viņš paņēma latviešu lasītāju pie rokas un ievēda to visas pasaules politikā. Tas pacēla lasītāju skatus pāri valsts robežām un ieinteresēja tos visas pasaules notikumos, kā to līdz tam neiedrošinājās neviens cits redaktors. Tie laikam baidījās, ka mazās Latvijas pilsoņiem nebūs pietiekami liela interese, lai lasītu par notikumiem zemes lodes visattālākos stūros.

Kāda gan interese varētu būt latviešu lasītājam par to, ko domā Anglijas karālis vai runā Francijas prezidents? Bet notika negaidītais. To pierādīja laikraksta tirāža. Tā nepārtraukti pieauga. Latvieši gribēja būt klāt notikumiem ne tikai Vakareiropas, bet visas pasaules centros. Un tirāžs no 60.000, kas arī bija zināmā mērā rekords Latvijas presē, pakāpeniski pārsniedza 200.000.

Man tas likās kā lasītāju sava veida atmodas laikmets. Tie vairs nebija šauri domājoši un savā uztverē ierobežoti provinciāli, bet kulturāli Eiropas pilsoņi. Neviens nevar pateikt vai zināt, par cik pacēlās tautas vispārējais līmenis, bet pacelts tas neapšaubāmi tika. Ja kāds būtu apskatījies Jaunākās Ziņas pirms Jāņa Benjāmiņa, tas būtu bijis spiests atzīt, cik provinciāla šī avīze izkštījās — agrāk. Es to darīju un redzīju milzīgo starpību.

Es mēdzu izteikties, ka Pēteris Lielais izcirta Krievijai logu uz rietumiem, un Jānis Benjāmiņš to panāca latviešu preseī. Nesagaidu, ka visi lasītāji šo uzskatu pieņems, bet manu pārliecību, novērtējot Jāņa Benjāmiņa rīcību un panākumus

latviešu prses izveidošanā, tas nenoliedzami parāda.

Pirms Juniora — kā Jānis Benjamiņš tika saukts J.Z. žurnālistu vidū — mūsu laikrakstam bija tikai daži korespondenti, kas pa laikam piegādāja informāciju no ārzemēm. Juniorš to visu mainīja. Viņš nozīmēja korespondentus Eiropas lielākās pilsētās. Lesliju Raskaju — Londonā. Arenštamu — Vīnē. Aicheru — Berlīnē, Plkv.-ltn. Otto Zeltiņu — Parīzē. Georgs Timuška kļuva par speciālkorespondentu dažādās pasaules malās, kur izveidojās eksplozīvas situācijas. Viņš atradās Adis-Abebā, kad Musolini armijas iebruka Abesinijā un vēlāk devās uz Ķīnu, kur intervēja Čangkaišeķu.

Redakcijas darbā — ārzemju nodaļā — tika pieņemti divi svarīgi un atbildīgi darbinieki: stenografiste Āboliņa un redaktors Veismanis. Āboliņa savā laikā strādāja Saeimā. Tās spējas un apdāvinātība bija fenomenālas. viņa spēja veikli stenografēt, ne tikai latviski, bet arī vāciski, angļiski un franciski. Redaktors Veismanis pārnāca no LETAS, kur viņš sekmīgi vadīja ārzemju nodaļu. Šie abi darbinieki katru dienu uzturēja ciešu kontaktu ar J.Z. korespondentiem ārzemēs. Pa telefonu ar tālsarunām tika pieņemtas reportāžas no katra Eiropas centra. Daudzas ziņas nebija pat stundu vecas, kad tās parādījās J.Z. slejās.

Pirms šīm pārmaiņām es reti kad lasīju ārzemju reportāžas mūsu laikrakstā. Tā kā es saņēmu jaunākos vācu, angļu un citus ārzemju prese izdevumus, tad J.Z. nodrukātie raksti likās par veciem. Pēc Juniora pārveidotās sistēmas ar korespondentu tīklu un stenografistiem, stāvoklis pilnīgi mainījās. Es vairs nelasīju ārzemju laikrakstus, jo Jaunākās Ziņas pasniedza daudz aktuālāku informāciju. Tā bija neiedomājama pārmaiņa. Zināmā mēra varēja teikt, ka Rīga likās pārcēlusies no ziemeļiem uz Eiropas centru.

Kā žurnālistu un redaktoru es Junioru vienmēr augsti cienīšu. Bet manī lielu nepatiku izraisīja viņa izturēšanās pret saviem darbiniekiem. Laikam pa daļai tādēļ, ka viņš dienējis par virsnieku Latvijas armijā, Juniorš bieži apgājās ar saviem

darbiniekiem kā ierindas kareivjiem.

Šai sakarībā gribu atzīmēt, ka visi redakcijas darbinieki ļoti cienīja Jāņa Benjāmiņa kundzi. Viņa daudzi iesauca par Engēli. Kad viņa ieradās redakcijā — tas par nožēlošanu notika samērā reti — pat Juniora izturēšanās pēkšņi mainījās. Par izbrīnu visiem viņš pat spēja pasmaidīt. Jāņa Benjāmiņa kundze ne tikai bija un ir ļoti skaista sieviete, bet arī patīkams un simpatisks cilvēks. Tam izteicienam, ka pretstati mēdz pievilkties vai saprasties, laikam ir zināma taisnība.

Kautgan, Juniora izturēšanās man bieži likās nepieņemama. Vēlākos gados es tomēr pārliku, vai mana nostāja bijusi pilnīgi pareiza. Es toreiz — sākumā vēl pusaudža gados — varbūt lietas pilnīgi neizpratu. Viņa nervu stāvoklis tiešām varēja būt pārāk saspīlēts. Cīnīšanās ar redaktoru nolaidību un žurnālistu laiskumu spēja nogurdināt jebkuru cilvēku. Pie tam daudzi no tiem nodarbojās ar pārmērīgu dzeršanu. Varbūt, ka attiecības ar pamāti arī turēja Junioru zināmā satraukumā. Ne viņam, ne viņa tēvam laikraksts nepiederēja. Kāda garantija, ka izdevēja Emīlija Benjāmiņa Elks — kā tas tika drukāts laikraksta pēdējā slejā, kādu dienu neizšķirsies tikt vaļā no šefredaktora Antona un viņa dēla Jāņa. Pēc tik milzīgām pārmaiņām, kādas Juniors panāca, nebūtu pārsteigums, ja izdevēja liktos ar kaut ko neapmierināta.

Bez tam Junioram netrūka arī citu rūpju. Ministrs Bērziņš viņu bieži apgrūtināja ar visādiem pārmetumiem un prasībām, kuras ne vienmēr varēja ignorēt. Grūtības varēja rasties arī ar citiem ministriem. Lai varētu ārzemju korespondentiem maksāt viņu pieprasītos honorārus ārzemju valūtā, tad vajadzēja panākt finanšu departamenta un tā ministra piekrišanu. Visus šos jautājumus pārdomājot, es nonācu pie pārlicības, ka nevēlos būt par soģi un turpināt kritizēt Juniora izdarības, lai cik man tās likās nevēlamas un nepieņemamas zināmos gadījumos.

* * *

Runājot par J.Z. ārzemju korespondentiem, es visvairāk respektēju plkv.-ltn. Otto Zeltiņu.

Par viņu biju dzirdējis sen — jau agrā bērnībā, kā leģendāro pulkvedi no latviešu neatkarības cīņu laikiem. Viņš sākumā atradās vāciešu pusē un toreiz saucās Goldfelds. Kad pulkvedī nobrieda pārlicība, ka latvieši cīnas par taisnu lietu un vācieši tikai vēlas turpināt viņu apspiešanu, viņš savu kavalērijas vienību pārveda latviešu pusē. Par to vācieši viņam piedraudēja atriebties. Savos lidojumos pāri Vācijai viņš nekad nedrīkstēja nonākt kādā vācu lidlaukā, jo tad tiktu apcietināts. Pēc 1. pasaules kara pulkvedis vairākus gadus nodzīvoja Francijā.

Zeltiņš kļuva pasaules slavens, kad kā pirmais automobilists pārbrauca Saharas tuksnesi. Viņš izdeva grāmatu par savu ceļojumu un tika pieņemts par korespondentu Paris Soir un citos lielākos franču laikrakstos.

Kad Juniors sāka izvēlēties J.Z. korespondentus, viņš kā vienu no pirmajiem pieņēma Zeltiņu.

Cik varu atminēties, tad neesmu Zeltiņu nekad redzējis privātā. Arī pēc aktīvā dienesta atstāšanas Zeltiņam tika dotas tiesības nēsāt latviešu virsnieka uniformu. Es viņu uzskatīju par vienu no visnacionālāki noskaņotiem cilvēkiem. Viņš runāja latviski bez mazākā akcenta un arī viņa rakstu valodu redaktori uzskatīja par nevainojamu.

Zeltiņš nekad nepārtrauca rakstīt arī franču laikrakstiem un žurnāliem. Pēc pensijas gadu sasniegšanas viņš pārcēlās uz dzīvi Latvijā — vasaras pavadot Ķemeru un ziemas Mežaparkā, savā mājā.

Paīstamā latviešu publicista un preses seniora J. Ezergaiļa grāmatā, ko 1988. gadā izdeva viņa dēls Andrievs, atzīmēta autora satikšanās ar Zeltiņu. Minētais izdevums saucās Ezergaiļa Grahmata, kurā starp citu par Zeltiņu teikts: “Šo cilvēku neesmu aizmirsis. Viņš man likās dīvains un ļoti noslēpumains.”

Tālāk grāmatā rakstīts, ka Zeltiņš — toreiz Goldfelds —

dienēja vācu Dzelzs divīzijā, bet vēlāk savu eskadronu pārvedis kalpakiešu pusē. Latviešu karavīru vadība viņu ļoti cienījusi un daudzkārtīgi apbalvojusi. Viņš esot bijis liels dēkainis, par kuru rakstīja arī vācu avīzēs — galvenokārt Hamburgas presē. Vietām mani uzskati nesakrīt ar Ezergaiļa izteiktajiem. Tas laikam izskaidrojams ar to, ka Ezergailis satikās ar Zeltiņu tajā posmā, kad tas vēl nebija īsti iestrādājies latviešu presē. Turpretī mana sadarbība ar šo leģendāro pulkvedi izveidojās tad, kad viņš sasniedza savus kalngalus latviešu žurnālistikā.

Ezergaiļa grāmatā ir daudzi interesanti un augstvērtīgi raksti. Visnozīmīgākā liekas tā grāmatas daļa, kurā aprakstītas latviešu strēlnieku cīņas. Kā sevišķu retumu uzskatu strēlnieku foto uzņēmumu kaujas pozīcijās Maskavā — uz Kremļa valņa. Jauno Ziņu pastāvēšanas laikā J. Ezergailis bija viens no šī laikraksta līdzstrādniekiem un atbalstītājiem.

Zeltiņa raksti, kas tika publicēti Jaunākās Ziņās, man likās visinteresantākie. Pāri visam es atminos šī cilvēka varonību. Pēc sarkanarmijas iebrukuma Latvijā Zeltiņš tomēr neaizbēga uz ārzemēm, bet turpināja dzīvot Mežaparkā. Kad sākās padomju mežonīgās deportācijas, speciāla čekistu nodaļa tika atsūtīta uz pulkveža māju, lai viņu apcietinātu. Komunisti likās sagatavojušies, ka vecais pulkvedis varētu pretoties. Viņiem bija taisnība. Pulkvedis Zeltiņš pretojās līdz pēdējai lodei. Nevienam nav īstas skaidrības, cik daudzi čekisti krita, bet to skaits varēja būt liels, jo par pulkveža Zeltiņa pēdējo kauju Mežaparkā uzzināja daudzi rīdzinieki, lai kā čekisti to mēģināja noslēpt no atklātības. Daudzi no Mežaparka iedzīvotājiem likās pārsteigti par vecā pulkveža cīņas garu. Jādomā, ka viņš atkal jutās kā tajās senajās dienās, kad negribēja nostāties militārā pārspēka un netaisnības pusē. Viņš palika ar latviešiem līdz savas dzīves pēdējam mirklim.

FREDS REBELS
NIKOLAJS TOLSTOJS
ALEKSANDRS ČAKS

Reiz man kāds draugs jautāja: “Vai tu gribētu nosaukt 3 to cilvēku vārdus, kuriem tavā dzīvē bijusi vislielākā nozīme. Nešaubos, ka tu varētu minēt vismaz dažus desmitus, bet es gribētu zināt tikai 3 — vissvarīgākos.”

“Bez manas sievas?”

“Jā, bez tavas kundzes vai citiem taviem radiem. Tev nav jāsteidzas — pārlic to labi.”

“To varu pateikt bez mazākās vilcināšanās. Aleksandrs Čaks. Nikolajs Tolstojs. Freds Rebels.”

“Sāksim ar pēdējo. Par to neesmu neko dzirdējis.”

“Jā, kādreiz par viņu zināja diezgan daudzi, bet šodien gandrīz neviens. Viņa īstais vārds ir Pauls Sproģis. Viņš bija dzimis un uzaudzis Liepajā, bet izceļoja uz Austrāliju. Trīsdesmito gadu sākumā — ap to laiku, kad es sāku strādāt Jaunākās Ziņās, viņš uzbūvēja sev mazu būru laivu, ko nosauca ELAINE, savas bijušās draudzenes vārdā, un pēc tam devās pāri Klusajam okeānam — no Sidnejas uz Losandželosu.”

Austrālijas laikraksti to uzskatīja par īpatnu pašnāvības veidu — 18 pēdu garā būru laiviņā bez moderniem navigācijas instrumentiem doties milzu okeānā.

Daudziem tas likās savādi. Cilvēks, kas pēc ilgiem gadiem svešumā beidzot kļuvis par turīgu farmeru, vienā dienā atstāj savas iekoptās mājas un zemi, lai sēstos mazā koka čaumalā un uzsāktu cīņu ar okeānu.

Freds Rebels savu iemeslu neslēpa. Viņš sevi uzskatīja par nelaiimes putnu, jo nevarēja atrast dzīves biedreni, kas viņu uzticīgi mīlētu. Viņš bija sarakstījis ar divām latvietēm dzimtenē, kas it kā gribējušas braukt pie viņa, bet viena savus uzskatus mainījusi un otra, iebraucot Austrālijā, palika Sidnejā, kur sāka uzstāties nakts lokālos. Tad Freds iemīlējies kādā austrālietē, bet arī tā drīz vien kļuvusi viņam neuzticīga.

Rebelu pārņēmis dzīves apnikums. Viņš domāja izdarīt pašnāvību, bet tad nolēmis nodot savu dzīvību likteņa rokās, lai tas izšķir viņa būt vai nebūt. Nopircis mazu laiviņu, kam pielicis būras un ķīli. Tad izlasījis kādu grāmatu par navigāciju.

Pat izgatavojis primitīvu sektantu un vēl dažus citus instrumentus. Tā sākās viņa brauciens pretim liktenim, — iznīcībai vai jaunai dzīvei.

Dienu pēc dienas, nakti pēc nakts viņš sēdēja šaurajā laiviņā, vērodams viņu kalnus, kas vēlās tam visapkārt. Izmircis līdz ādai, smēlis ūdeni no laivas, līdz pagura spēki un viņš iekrita smagā miegā. Bet viņi iznesa uz saviem pleciem mazo čaulu.

Nedēļa pēc nedēļas pagāja, cīnoties ar okeānu, bet netrūka arī skaistu dienu, kad varēja peldēties un zvejot zivis, lai uzlabotu vienmuļo barību.

Tā viņš braukāja no vienas salu grupas uz otru — Filipinas, Fidži, Ziemeļvētku salas un daudzas citas. Ļaudis viņā skatījās kā brīnumā. Radio vēstīja visai pasaulei par vientuļā latvieša cīņu ar milzīgo okeānu. Laikraksti padarīja viņu par populārāko cilvēku, un visur ļaužu pūļi viņu sagaidīja kā varoni.

Dažās salās Rebels sastapa arī latviešus, kas bija bēguši no cara režīma. Tie visi bija apprecējušies ar iedzimto sievietēm, bet neviens nespēja aizmirst dzimteni. Kāds no šiem bēgļiem katru gadu gatavojās apmeklēt dzimteni, slāpēdams savas ilgas alkoholā. Pat dzēruma murgos tas runājis par klusajiem Latvijas siliem un baltām sniega pārslām Ziemeļvētku naktī.

Pēc gada ilgas klīšanas pa Kluso okeānu Rebels sasniedza Havaju salas. Laikraksti Amerikā slavēja viņu un Losandželosa — ceļa mērķis — solīja tam bagātu nākotni. Paramounta studija gaidīja to brīdi, kad Klusā okeāna uzvarētājs izkāps malā, lai uzņemtu īstu, nevis izdomātu, piedzīvojumu filmu.

Freds Rebels atkal sēdās savā mazajā čaulā, lai paveiktu pēdējo posmu — no Havajas līdz Losandželosai. Tā likās bērna spēle, salīdzinot ar to, kas paveikts pagājušā gada laikā. Pēc nedēļas viņš cerēja izkāpt Amerikas krastā.

Pagāja nedēļa, divas, trīs. Veltīgi izgaidījās laikrakstu korespondenti un Paramounta filmu operatori. Freds Rebels bija pazudis. Neviens vairs nešaubījās, ka okeāns beidzot

pieveicis varonīgo latvieti.

Bet Rebels izcīnīja savas dzīves lielāko cīņu. Likās, ka daba sacēlusies pret viņa izturību. Okeāns vārījās kā raganu katls. Vētra norāva čaulas būras, arī ķīlis pazuda, un viļņi gāzās pāri nestabilās laivas malām. Nepārtraukti bij jāsemļ ūdens no laivas, lai tā nenogrimtu. Nedrīkstēja pagurt. Mazākais atslābums nozīmētu bojā eju. Spēcīgie viļņi draudēja čaumalu saskaldīt. Sāļais ūdens atmiekšķēja pirkstu nagus, kas gāja nost. Asā vēja un lietus šaltis pārvērta viņa seju asiņojošā masā.

“Kad es sāku atkal iegrimt bezsmaņā,” stāstīja man Freds, kad satikamies, “es pielūdzu Dievu un atvadījos no dzīves. Mani pārņēma dziļš miers, jo tas Kungs mani sauca mājās. Nezinu, cik ilgi tā biju gulējis — varbūt tikai dažas stundas, varbūt dienas. Pēkšņi spilgta gaisma apžilbināja skatu. Tā nāca no horizonta — arvien tuvāk, līdz tā pieņēma cilvēka formu. Es skatījos gaišajā tēlā, kas nāca pāri viļņu galotnēm. Kad gaišais tēls pienāca pie manas laivas, tas ieskatījās manā sejā un sacīja: Tu nedrīksti zaudēt ticību. Ja nezaudēsi ticību, es tevi nekad neatstāšu. Celies un dodies tālāk. Tu esi glābts. Jo tu man tici.

“Šai brīdī es atmodos. Vēl redzēju kādu roku, kas pagrieza laivas stūri pretējā virzienā. Tad tēls izgaisa. Saņēmis pēdējos spēkus, uzvilku nesaplēsto priekšbūru. Es sāku apzināties, kas notiek man apkārt. Vētra bija rimusies un okeāns vizuļoja spožas saules staros. Ar katru mirkli jutos vairāk atspirdzis. Manī radās dziļa pārliecība, ka sasniegšu savu ceļa mērķi.

“Ar mazo būru laivu virzījos lēnām uz priekšu. Vēl pagāja kādas divas nedēļas, līdz ieraudzīju Amerikas krastus. Šai laikā daudz lasīju līdzīgi paņemtos Hindu svētos rakstus un Bībeli. Parādība bija mani pārvērtusi par citu cilvēku.”

Es apšaubīju sava drauga pārliecību, ka viņš redzējis Dieva sūtītu parādību. Pēc manas uztveres spožā saule bij viņu uzmodinājusi, un viņa pārgurušās smadzenes uzbūrušās redzēto tēlu.

“Tu neesi vienīgais, kas tā domā. Vairums cilvēku tev

piekritīs un manu pieredzi apšaubīs. Kad izkāpu krastā Losandželosā, mani ielence žurnālistu pūļi. Viņi sarīkoja man īstu triumfa gājienu.

“Paramounts mani uzņēma filmā ar skaisto amerikāņu aktrisi Irenu Danu — Irene Dunne. Tas bija kāds lēts un sensationāls sižets par manām dēkām un pieredzi cīņā ar okeānu. Viņi bija paredzējuši vēl citas filmas. Tie laikam gribēja mani iztaisīt par sava veida Tarzanu, kas cīnās ar dabas elementiem un ļauniem cilvēkiem, bet vienmēr uzvar. Man šīs idejas likās pretīgas. Tās bija komersantu izdomātas, lai uz mana rēķina ietaisītu pēc iespējas vairāk naudas.

“Viņi nespēja saprast, ka es nevēlos uz savas slavas rēķina nopelnīt. Bet es atteicos. Tas viss man likās tik nenozīmīgi pēc visa, ko biju pārdzīvojis. Nevēlējos kļūt par citu cilvēku ziņkāres un izpriecas objektu. Mani pārdzīvojumi bija pārāk dziļi. Lai kā Holivudas moģuļiem tas nepatika, viņi neko nevarēja padarīt. Viņu dusmas mani neiespaidoja. Es pilnīgi ignorēju viņu lāstus, ka esmu aizvēris sev vārtus uz slavu un bagātību. Šie niecīgie komersanti, kas jutās visvareni savā bagātībā, pat nespēja saprast, ko īsti nozīmē vārds bagātība. Viņi saprata tikai naudas vērtību, viņu prātam un dvēselēm nebija citu prasību.”

Pēc atgriešanās Liepājā Rebels mājās nodzīvoja tikai kādu pusgadu, taisīdams jaunu laivu, jo veco sadragājusi vētra Losandželosas ostā.

“Kādēļ tu brauci atpakaļ uz dzimtenei, ja nevēlies šeit palikt?” es jautāju.

“Uz mātes bērēm,” viņš mierīgi atbildēja.

Šī atbilde man ļoti pārsteidza, jo viņa māte vēl bija dzīva un pat neslimoja.

“Bet viņa drīz mirs,” ar neparastu mieru sacīja Rebels. “Es atbraucu pie viņas, lai mēs kopā pavadītu pēdējos mēnešus. Tas ir man pienākums. Neesmu viņai bijis labs dēls. Es aizbēgu uz Austrāliju, lai paglābtos no cara vajāšanām. Es rūpējos par sevi, ne viņu. Tagad mēģinu nodarīto kļūdu

izlabot.”

Tālākā sarunā viņš pateica dienu, kad māte mirs. Viņa vārds piepildījās. Tas mani ļoti satrauca, jo es nespēju saprast, ka viens cilvēks var noteikt otra nāvi tik pareizi.

Tūlīt pēc mātes nāves Rebels gatavojās aizbraukt. Vairāki dēku meklētāji no Zviedrijas un Norvēģijas gribēja viņam piebiedroties, bet Rebels tos noraidīja. Pēc viņa uzskata šiem cilvēkiem trūka ticības un pārliecības tam, ko tie vēlējas sasniegt.

Līdz Rebela izbraukšanas dienai mēs pavadījām laiku dziļās pārrunās. Mani pārsteidza viņa ārkārtīgais gara plašums un zināšanas. Runājot par literatūru — franču klasiķiem — viņš atstāstīja garus gabalus oriģinālvalodā. Ja es izrādīju interesi par zināmām daļām seno ēbreju rakstos, viņš tos man izskaidroja. Spāņu domātāju Ortegu vai vācu filozofu Kantu viņš arī varēja citēt oriģinālvalodā. Es nekad nenoskaidroju, cik valodas viņš īsti pārvaldīja.

Viņa brauciens sacēla lielu sajūsmu angļu presē, kas izsekoja viņam dienu pēc dienas — garos rakstos viņi apcerēja Rebela piedzīvojumus. Pēc kāda laika saņēmu no viņa vēstuli. Anglijas piekrastē, pie Aldinboras, viņu pārsteigusi negaidīta vētra un laiva uzmesta sēklī.

No Londonas saņemtie laikraksti ziņoja, ka Rebela izglābšanās no drošas nāves neesot izskaidrojama. Viņa laiva esot strandējusi tieši iepretim kāda dievticīga savādnieka mītnei. Tas naktī atmodies un devies satrakotajā jūrā, lai izglābtu vētrā cietušo cilvēku. Savādnieks paskaidrojis žurnālistiem, ka Dievs viņu atmodinājis un līcis izglābt Rebelu. Vietējie zvejnieki brīnījies, ka viņi abi nav gājuši bojā klinšainajā piekrastē.

Kad es mēģināju Rebelu par šo gadījumu rakstiski izprašāt, saņēmu viņam tik parasto atbildi. “Tu nevēlies saprast, ka mani vada kāda Augstāka vara. Kā lai es tev to izskaidroju? Tev nav īstas ticības. Varu tev tikai pateikt, ka mans brauciens var būt atkal ļoti grūts, bet nebaidies, ja lasi satraucošas ziņas avīzēs. Es bojā neiešu, jo man tiks uzlikti

Pedējā pastkarte, ko saņēmu no Rebela, ko viņš bija izsūtījis no Doveras, Anglija — pirms došanās uz Azoru salām.

Rebela izgatavotā pastkarte, ko tai laikā pārdrūkāja visi lielākie prese izdevumi ASV, kas publicēja viņa stāstu par cīņu ar Kluso okeānu.

svarīgi pienākumi.”

Drīz pēc tam angļu laikraksti ziņoja, ka Rebels pārcietis milzīgu vētru Biskajas līcī. Viņi viņa laivu apsvieduši otrādi, bet tā tomēr nav nogriumusi. Tas žurnālistiem atkal likās neizskaidrojams notikums.

Īsi pirms 2. pasaules kara sākuma saņēmu pēdējo vēstuli no sava drauga. Viņš par piedzīvotām klizmām un vētrām neizteicās, tikai sūdzējās par cilvēkiem, ko tam bieži nākoties satikt, kad jāizkāpj uz sauszemes. Tie staigājot apkārt it kā aizsietām acīm un bēgot no Augstākās varas kā no mēra. Viņš arī paziņoja, ka paša būvētā laiva nederot tāliem okeāna braucieniem. Tā būšot jāpārdod. Starp citu, viņš atzīmēja, ka beidzot atradis sev piemērotu meiteni, ko apprecējis. Fredam Rebelam tad bija 55 gadi viņa jaunajai dzīves biedrei tikai 16. Viņš solījās man rakstīt no Azoru salām, bet drīz pēc tam sākās karš.

Daudzi ārvalstu preses izdevumi viņu savā laikā slavēja kā latviešu izturības paraugu. Viņš nesa Latvijas vārdu pāri visai pasaulei, jo Rebels nekad savu tautību nenoliedza. Jutos pārsteigts, kad nesen redzēju garāku rakstu par Rebelu Dzimtenes Balsī, kas viņa panākto izcēla. Bez šaubām nekas netika teikts par Rebelu fanātisko paļaušanos uz Dievu. Toties tika atkārtoti minēts, ka viņš ir pirmais, kas ar mazu būra laivu pieveica Kluso okeānu, un vēl līdz mūsu dienām neviens cits visā pasaulē nav tā parādījis, ko cilvēka izturība var panākt, cīnoties ar mežonīgiem dabas elementiem un vētrām.

Es atcreos Fredu Rebelu kā sirsnīgu draugu un lielāko savādnieku, ko savā dzīvē esmu saticis. Viņa ticības spēks manā atmiņā nav miris.

* * *

Sava žurnālista mūžā esmu pieredzējis daudzas un dažādas intervijas, ne tikai Latvijā, strādājot Jaunāko Ziņu redakcijā, bet arī trimdā.

Par visnozīmīgāko es uzskatu interviju ar Nikolaju Tolstojū. Tā bija arī visinteresantākā un patīkamākā, jo šis Ļeva Tolstoja pēctecis ir ļoti simpātisks cilvēks.

Tāpat kā visi redaktori es jau sen zināju Ļeva Tolstoja vārdu un daudzus viņa literāros darbus. Vispārīgi, būs ļoti grūti atrast kādu lasīt spējīgu cilvēku, kas nebūs vismaz dzirdējis par viņa darbiem Karš un Miers vai Anna Karenina. Šīs grāmatas publicētas miljonos kopiju un to izdošana vēl arvien turpinās. Tikai bībelei un nedaudziem citiem reliģiskiem darbiem ir bijusi lielāka tirāža. Viņa darbu tulkojumu atrodami visās civilizētās pasaules valodās. Tie ir arī uzņemti filmās ne tikai Amerikā, Londonā vai Parīzē, bet arī Maskavā.

Kad es uzzināju, ka viens no šīs rakstnieku ģints jaunākiem pēctečiem uzrakstījis grāmatu Jaltas Upuri, man radās ļoti liela interesē to izlasīt. Pasaules prese jau pēc pirmā izdevuma iznākšanas šo darbu slavēja kā tik iespaidīgu, nozīmīgu un lielu, ka pat šīs literātu ģints seniors Ļevs ar to būtu varējis lepoties. Kad šī grāmata bija iznākusi piecos izdevumos Anglijā, tad nevienam vairs nevarēja būt šaubas par Nikolaja Tolstoja panākumiem.

Vairāki Londonas laikraksti norādīja, ka pasaulei bieži atgādināts par žīdu ciešanām un zaudējumiem nacistu vardarbības laikos, bet reti kāds rakstīja par nozeigumiem pret kazakiem. Ap 6 miljoni šīs tautas locekļu, kuriem laimējies izbēgt uz Rietumeiropu, tika ar varu aizsūtīti uz Staļina impēriju, kur tos iznīcināja padomju gulagos Sibīrijā. Par šo noziedzīgo rīcību atbildīgi angļi, franči un amerikāņi.

Pēc Tolstoja grāmatas izlasīšanas par to izteicās arī Aleksandrs Solžeņicins: “Beidzot pasaulei darīts zināms šis ilgi slēptais noziegums — kā rietumvalstis nodeva iznīcībai miljoniem kazaku un citu tautību locekļus.”

Kad es izlasīju Nikolaja Tolstoja grāmatu Jaltas Upuri, tad man radās pārlicība, ka pasaule ieguvusi netikai lielu un cilvēcīgu autoru, bet arī nozīmīgu personību. Viņš bija kļuvis par apspiesto ļaužu un tautu aizstāvi. Tāpat kā Ļevs Tolstojs,

kuŗš savā laikā nostājās par to cilvēku aizstāvi, ko vajāja cara režīms.

Savā gramatā viņš bija arī Baltijas valstu un tautu pusē, norādot pasaulei, ka šie cilvēki novesti uz iznīcības sliekšņa. Viņš uzsvēra, ka komunistu režīms grib šīs tautas iznīcināt tāpat, kā tas iznīcināja kazakus.

Nikolajs Tolstojs pateica, ka komunistu rīcība Baltijas valstīs nav vairs noslēpums. Visu valstu politiķi to zina un ar nodomu ignorē.

Manī radās pārlicība, ka jāmēģina panākt interviju ar šo lielo mūsdienu rakstnieku. Protams, ka man nebija nekādu ilūziju šai ziņā. Tik populāri rakstnieki kā Tolstojs vienmēr saņem lūgumus pēc intervijām — arī no pasaules lielāko laikrakstu redakcijām. Ja viņi tos visus izpildītu, tad tiem neatliktu daudz laika rakstniecības darbam.

Man tomēr laimējās. Tolstojs man noteica zināmu dienu — pēc 6 mēnešiem — kad varu ierasties viņa muižā Oksfordas tuvumā, Kotsvoldu apgabalā.

“Man pagāja 5 gadi, vācot materiālus šai grāmatai — *Vic-tims of Yalta*,” Tolstojs norādīja intervijas sākumā. “Man bija lielas grūtības sasniegt šos cilvēkus, kas likās vainojami noziegumos pret cilvēcību. Neviens mani nesagaidīja ar atplēstām rokām. Vairums izrādīja naidīgu nostāju vai mēģināja no jebkuras atbildības izvairīties. Tomēr netrūka arī tādu, kurus mocīja sirdsapziņas pārmetumi. Tie nožēloja vai mēģināja izskaidrot savu rīcību.”

Es varēju iedomāties, cik tie jutās nepatīkami pārsteigti, kad uzzināja, ka viņus ieradies intervēt Ļeva Tolstoja pēctecis. Jau gadiem ilgi angļu redzamākie politiķi, kas apzinājās savu vainu šajos noziegumos, darīja iespējamo, lai angļu prese ignorētu ar Jaltu saistītos nodarījumus. Lielākā daļa redaktoru apzinājās, ka šo noziegumu atklāšana var pazemot ne tikai zināmus politiķus, bet arī visu angļu tautu. Daži redaktori pat aizgāja tik tālu, ka atlaida no darba neatlaidīgākos žurnālistus, kuri atteicās pārtraukt šo noziegumu izmeklēšanu. Citi savus

reportierus neatturēja no faktu atklāšanas, bet viņu rakstus ignorēja.

Tā tas turpinājās dekadām ilgi. Par Čerčila un Īdena vai Makmilana noziedzīgo rīcību drīkstēja tikai sačukstēties, bet ne pārāk skaļi.

Nav šaubu, ka šie preses vadītāji darbinieki ļoti labi apzinājās, ka viņi šai jautājumā ne tikai ierobežoja, bet pilnīgi iznīcināja britu preses demokratisko brīvību — kā to atzina un novērtēja visa neatkarīgā pasaule agrāk. Šai ziņā britu redaktori rīkojās tāpat kā viņu amata brāļi, kas vadīja komunistu presi Maskavā. Pravda un Izvestia varēja priecāties, ka britu prese novesta uz komunistu līmeņa.

Liekas pilnīgi neticami, ka britu žurnālisti varēja tik īsā laikā tik zemu pagrimt. Viņi laikam tiešām ticēja, ka Čerčila, Īdena un Makmilana rīcība nekad netiks atklāta. Tā bija neiedomājama naivitāte, jo pat Staļina noziegumi atklāti. Daži laikam domāja, ka laiks ir viņu pusē. Ja noziegumi tiks atklāti pēc 50 vai vēl vairāk gadiem, tad pasaule tam visam nepiegiezīs nekādu lielu ievērību. Viņiem gandrīz bija taisnība.

Tomēr, pateicoties Nikolajam Tolstojam, tas īsti neizdevās. Grāmata Jaltas Upuri šos nodomus vismaz pa daļai izjauca. Pat britu parlamentā radās prasības, lai šos noziegumus izmeklē. Šis izmeklēšanas tālu gan netika, jo vairums nosodamo politiķu bija jau miruši vai senīli. Es atminos lasījis, ka Čerčils sava mūža beigās kādā ministru kabinetā apspriedē jautājis, kas tās tādas par Baltijas Valstīm, par kurām tik daudz tiek debatēts.

Liekas, ka angļu tauta nekad negribēs šos noziegumus atklāti pārrunāt, bet zināma daļa žurnālistu to tagad tomēr dara. Pierādījumu nasta, ko uz viņu pleciem uzvēlis Tolstojs ir pārāk liela un smaga, lai no tās varētu atkratīties. Bez tam galveno lomu tēlotāji šajā dramā jau visi aizgājuši pazemē. Nav vairs jābaidās no viņu atriebības. Kādēļ britu žurnālistiem vajadzētu vairs baiļoties, ja pat komunistu žurnālisti Maskavā tagad pasaka pa atklātam vārdam — vismaz pret Staļinu.?

Pēc lielā kapitaldarba — Jaltas Upuri — varētu sagaidīt, ka Nikolajam Tolstojam arī pienāktos Nobela prēmija. Bet jāšaubas, ka tas notiks. Kaut gan Nikolaja Tolstoja grāmatas var sameklēt bibliotekās Amerikā, tas atklātā tirgu gandrīz nekur nav dabonamas. Atliek pieņemt, ka pret viņu darbojas zināmi spēki, kas Amerikā nepieļauj viņa grāmatu publicēšanu lielās tiražās. Parasti grāmatas, kas interesē angļu lasītājus tiek pārdrukātas arī ASV. Daudzām no tām ir tieši nesalīdzināmi lielākas tiražas un piekrišana amerikāņu lasītāju vidū. Bet šī grāmata netiek ne reklamēta, ne pietiekami lietās tiražās publicēta. Skaidrs, ka lasītāji var iegādāties tikai tās grāmatas, kas nodrukātas lielās tiražās un izplatītas visos lielākos grāmatu veikalos.

Kādēļ šāda nostāja un rīcība pret Nikolaju Tolstoju? Šeit var norādīt uz to, ka tamlīdzīga rīcība un nostāja savā laikā pastāvēja arī pret Ļevu Tolstoju. Viņu mēdz uzskatīt par lielāko rakstnieku pasaulē, bet viņam arī nekad nepiešķīra Nobela prēmiju. Atliek pieņemt, ka tie spēki, kas savā laikā iespaidoja vai izšķīra nostāju pret Ļevu Tolstoju, ir tikpat aktīvi arī pret Nikolaju Tolstoju. Nevar būt runa par apstākļu sagādīšanos, ja zināma nostāja pastāv pret diviem tik lieliem gara milzeņiem. Arī Nobela prēmijas piešķirēji nevar pielaist to pašu kļūdu divas reizes — pret abiem Tolstojiem. Bet tas ir pavisam cits tēmat, ko man nepienākas apstrādāt šai grāmatā. Es tikai gribu norādīt, ka man šie nezināmie iemesli ir zināmi, un es par tiem rakstīšu citā vietā un laikā.

“Man jāatvainojas,” pēkšņi nosaka Tolstojs. “Es apzinos, ka ielūdzu jūs uz pēcpusdienas tēju, bet biju aizmirsis par to savlaicīgi pasacīt savai sievai. Kad es to atminējos, tad izrādījās, ka viņa solījusies aizvest bērnus uz svētdienas skolu. Tagad man vienam pašam jā rūpējas par jūsu uzņemšanu. Tas nebūs viegli izpildams pienākums, jo es labākā gadījumā protu tikai uzvārīt ūdeni. Esmu ļoti nepraktisks cilvēks. Pat neprotu vadīt automašīnu. Visas praktiskās lietas jāizkārto manai sievai. Es protu tikai sēdēt pie galda un bez pārtraukuma

rakstīt — no 9 rītā līdz 9 vakarā. Septiņas dienas nedēļā. Ap pusdienas laiku es atļaujos nelielu pārtraukumu. Tad dodos ar saviem bērniem un suņiem nelielā pastaigā. Pēc tam atkal pie darba. Vairums cilvēku pieņem, ka mana dzīve ir vienmuļa un garlaicīga. Es gan tā nedomāju. Man nav nepieciešamas ne izpriecas, ne citu cilvēku sabiedrība. Mana ģimene un mans darbs — tas viss, kas man vajadzīgs.”

Kad esam nonākuši viņa muižas lielajā virtuvē, viņš mani lūdz apsēsties pie lielā ēdamgalda, bet pats sāk rosīties pa virtuves plautiem.

“Es neko nespēju ātri atrast. Mana sieva jokoja, ka es varētu bez viņas palīdzības badā nomirt, jo pat neievērotu sev priekšā nolikto maizes klaipu.”

Palēnām viņš tomēr savācis kopā dažādus gaļas un augļu konservus, kā arī lielu rupjas maizes klaipu. Neesmu izsalcis. Tādēļ apmierinos ar dažām šķēlēm maizes un nedaudz konservu. Tēja liekas sevišķi garda. Atminos, ka pagājušā nedēļā dzēru pēcpusdienas tēju slavenajā Dorčesteras viesnīcā Londonā, kas parasti pārpildīta ar turistiem, ko viesmīļi negribīgi apkalpo.

“Nav šaubu, ka tik trūcīgu ēdienu jūs savā dzīvē neesat ņēmis pretī,” izsakās nama tēvs. “Vismaz tādēļ jūs vienmēr atminēsaties pēcpusdienas tēju pie Tolstoja.”

“Negribu pārspilēt, bet tēja ir ļoti garšīga — ne pārāk karsta, ne pavēsa. Kaut ko tik labu es Dorčesteras viesnīcā nedabuju. Arī sviestmaizītes tur nelikās tik gardas. Tas viss liek man atcerēties slaveno angļu grāmatiņu — Alice in Wonderland. Pie tam vēl, pāri visam — mani apkalpo īsts grāfs, kura pēcteči bija pazīstami Eiropas lielākos galmos vismaz 6 gadu simteņus.”

“Patīkami dzirdēt, ka jūsu ceļojums no Ņujorkas uz Oksfordu sasniedzis savu kalngalu manā virtuvē.”

Kad esam atgriezušies Tolstoja darba istabā, viņš man pastāsta par kādu nepatīkamu notikumu, ko krievu trimdinieki pieredzējuši Londonā.

“Viņi nolēma uzcelt pieminekli tiem 6 miljoniem kazaku un citiem krieviem, kā arī pārējo tautību locekļiem, ko rietumu valstsvīri izdeva Staļinam, lai tas ar tiem varētu izrēķināties. Kad es redzēju pieminekļa metu, izteicu savu uzskatu, ka tas nav pietiekami masīvs, bet tas netika uzklausīts.”

“Es Ņujorkā lasīju, ka pieminekli sapostījuši vandāļi.”

“Kas īstenībā notika, tas laikam paliks tikpat labi slēpts noslēpums kā valstsvīru vienošanās Jaltā. Kādā naktī pieminekļis pazuda no sava pedestalā. Policija neko nevarēja vai negribēja noskaidrot. Kā šādos gadījumos parasts, visa vaina tika uzgrūzta komunistiem, kuru skaits Londonā ir niecīgs. Ļoti iespējams, ka zināma komunistu līdzdalība arī pastāvēja, bet galvenā atbildība par šo rīcību pienākas pavisam citiem.”

Nākamā dienā pēc intervijas ar Tolstoju es devos uz Londonu, kur gribēju uziet novāktā pieminekļa vietu. Tas nenācās pārāk viegli, kaut gan zināju, ka tai vajadzēja būt iepretim Karalienes Viktorijas un Prinča Alberta muzejam. Policisti, kas apsargāja muzeju likās ļoti nerunīgi un izvairīgi pameta ar roku zināmā virzienā.

Kad es beidzot pieminekļa vietu atradu, redzēju, ka tai apkārt uz soliem gulšņā ielu klaidoņi un apdzērušies slaiesti. Daudzi bija izlaidušies garšlaurus ar atkritumiem piemētātājā zālē. Daži no tiem vēroja mani neuzticīgi. Varbūt pārlika, vai vērts man bāzties virsū ar ubagošanu. Izlasījis nedaudzos teikumus uz piemiņas plates, kas bija stingri iecementēta, devos atpakaļ uz ielu, no kurienes varēju redzēt policistus. Iespējams, ka tie man nāktu palīgā, ja kāds man uzbruktu, bet varbūt tikai turpinātu mani ignorēt.

Šī policistu nostāja mani sakaitināja un es nolēmu sākt Amerikā tik parastās intervijas uz ielām. Arī šeit cilvēki no manis neizvairījās, bet deva dažādas atbildes. Vairums no viņiem sūdzējas, ka policisti ar nodomu izvairās padzīt klaidoņus un ļauj tiem pietaisīt zāļaino laukumu.

“Vai jūs ticat, ka klaidoņi vainojami pieminekļa

novākšanā?”

“Viņi to varbūt būtu darījuši, bet tiem nav tik daudz spēka. Tie vienmēr gulšņā pārdzērušies. Tādam darbam būtu nepieciešami vismaz 8 spēka vīri, lai nogādātu pieminekli līdz kravas mašīnai ielas malā. To nevarētu neviens izdarīt tik īsā laikā. Piemineklis bija jāatdala no sava pamata.”

“Vai policija tos būtu varējusi aizturēt?”

“Jā, bet viņi to laikam nedarītu, jo izvairās pat skatīties uz šo pusi.”

“Viens no londoniešiem deva man atklātu atbildi: “Labi, ka tas piemineklis beidzot novākts. Kura tauta gribētu, lai tās negods un politiķu noziegumi tiek atgādināti — no dienas dienā. Tas bija īsts kauna traips mūsu vēsturē — kā Čerčils, Īdens un Makmilans mēģināja izpatikt masu slepkavam Staļinam. Vai tas viņus pašus arī nepadarīja par noziedzniekiem?”

“Vai būtu vēlams atjaunot to pieminekli?” jautāju kādam citam.

“Kurš būtu tik traks, lai to darītu? Jūs redzat, ka policija pieļauj šo vietu pārvērst par klaidoņu sapulcēšanās punktu. Drīz tas kļūs par publisku ateju.”

“Vai jūs domājat, ka kaut kas tamlīdzīgs varētu notikt Parīzē, Romā vai Atenās?” jautāju kādam inteligenta izskata gājējam.

“Jūs gribat man jautāt, vai Triumfa Arku Parīzē — ja tā nebūtu tik liela — ļaudis būtu varējuši novākt, nekādas pēdas neatstājot? Kaut kas tāds esot noticis komunistu zemēs, kur tautu tēvs Staļins pazuda bez vēsts. Bet tas tika darīts ar valdošo vīru piekrišanu. Kas zina, varbūt mūsu valdība arī šo lietu klusībā atbalstīja. Pēc tās sadarbības, kas mūsu politiķiem pastāvēja ar komunistiem, iespējams, ka tie zināmas lietas iemācījās no tiem.”

“Vai jūs neesat dzirdējis, ka mūsu ārlietu ministrija vienmēr bijusi pilna ar komunistu biedriem un atbalstītājiem. Īdens skaitījās Staļina lielākais draugs. Viņš pat nekaunējās

šo masu slepkavu publiski slavēt,” sūdzējās kāds cits. “Kā jūs domājat uz to reaģēja mūsu vadība? Tā nozīmēja Īdenu par lordu. Tas mira kā lords Evons. Kas par negodu mūsu aristokratijai un tautai.”

Nav šaubu, ka es par to visu biju pietiekami daudz lasījis. Pēc Īdena nāves, komunistu atbalstītāji sāk bēgt uz Maskavu, bet daudzi vēl ilgi noturējās savos posteņos. Jādomā, ka pāri palikušie izlēma novākt šo pieminekli, kas viņu acīs bija neciešams kauna traips.

Jā, pieminekli viņi spēja novākt. Bet nav tikpat viegli iespējams tikt vaļā no Nikolaja Tolstoja un viņa grāmatām. Visas pasaules lielāko pilsētu bibliotekās tās pastāvēs, kamēr komunistu vara nebūs pārņēmusi visu zemes lodi. Un tā pastāvēs arī Čerčila, Rūzvelta un franču politiķu negods, jo tie atbalstīja kazaku tautas iznīcināšanu. Ne mazāks kauna traips būs visu to valstu nostāja, kas pieļāva Baltijas Valstu apspiešanu un novešanu līdz iznīcības sliekšnim.

Braucot vilcienā no Oksfordas uz Londonu es pārlasīju Nikolaja Tolstoja grāmatas nozīmīgo nodaļu, kur Jaltas Upuru

Latviešu karavīri ieslodzījumā Zviedrijā — īsi pirms izdošanas komunistiem.

vidū plašākā rakstā atzīmēta arī Baltijas Valstu tragēdija — karavīru izdošana Staļinam.

Šeit nodrukāju izvilkumu no Nikolaja Tolstoja grāmatas Jaltas Upuri — The Victims of Yalta.

Ar neslēptu sašutumu Nikolajs Tolstojs nosoda Zviedrijas rīcību, kad tās valdība izšķīrās par 149 latviešu, 11 lietuviešu un 7 igauņu karavīru izdošanu Padomju Savienībai. Viņš pasvīturo, ka PSRS nebija vēl oficiāli pieprasījusi šo nelaimīgo cilvēku izdošanu, bet tikai apjautājusies par tiem, kad Zviedrijas valdība jau deva savu piekrišanu šo bēgļu repatriēšanai ar varu.

Tolstojs savos rakstos un grāmatā kritizē ne tikai tā laika sociālistu valdību, bet arī zviedru tautas nostāju. Viņš rāda, ka nav pareizi apsūdzēt britu un amerikāņu tautas par lielo nodevību, jo tās netika informētas par savu valstsvīru rīcību, ko atklāja tikai pēc daudziem gadiem. Turpretī zviedru tauta par savas valdības plāniem un lēmumiem šai jautājumā varēja lasīt gandrīz visos laikrakstos. Zviedrijas tauta zināja, kas tiek darīts ar viņu valstī internētiem bēgļiem.

Šī informācija izsauca sašutuma vētru baznīcas aprindās. Kad bīskaps Bjekvists par to iesniedza oficiālu protestu ārlietu ministram, tas dusmīgi atrauca: “Es nesaprotu šo jūsu norūpēšanos par tiem baltiešiem. Ko tie jums nozīmē?”

Neskatoties uz valdības nostāju pret baltiešu karavīriem, baznīca tomēr uzsāka vākt naudu šo nelaimīgo cilvēku atbalstam. Presē varēja lasīt, ka šīs valdības lēmums neatbilst tautas sirdsapziņai un godam. Tādus uzskatus izteica arī mazā konservatīvo partija. Zviedru karavīri, kas apsargāja baltiešu nometni, pieņēma rezolūcija, ko visi parakstīja: “Mūsu uzticību karalim un tēvzemei nekāda vara nespēs iedragāt. Mēs vienmēr izpildīsim mums dotās pavēles. Bet mūsu goda prāts un sirdsapziņa liek protestēt pret to nožēlojamo rīcību, kas sagaidāma, ja notiks šo gūstekņu izdošana.”

Lai gan šādu protestu skaits turpināja pieaugt, tomēr varēja manīt, ka tos neatbalsta tautas vairākums, bet galvenokārt baznīca un konservatīvie pilsoņi.

Baltiešu karavīri uzsāka bada streiku, ko visi tik stingri ievēroja, ka īsā laikā lielāko daļu streikotāju vajadzēja ievietot slimnīcās. 28. nov. rītā atklājās, ka latviešu virsnieks Oskars Lapa izdarījis pašnāvību. Viņš iepriekšējā dienā bija izteicies, ka dzīvs nedosies NKVD rokās.

Latviešu virsniekam Edvardam Alksnim pašnāvības mēģinājums neizdevās. Viņš bija iedūris zīmuli labā acī, un tika ar steigu nogādāts slimnīcā. Tur ārsti atklāja, ka 6 collas garais zīmulis izgājis cauri smadzenēm un gandrīz atdūries galvaskausā. Zviedru chirurgam tomēr izdevās glābt viņa dzīvību, novēršot arī bojājumus smadzenēs. Pēc daļējas izveseļošanās Alksnis kopā ar dažiem citiem bēgļiem izbēga uz Angliju, kur viņš atkal nonāca slimnīcā. Tur viņš tika no jauna operēts un viņa stāvoklis vēl vairāk uzlabots.

Tā kā zviedru prese tagad atklāti rakstīja par notikumiem baltiešu karavīru nometnē, kā arī ilgo bada streiku, tad valdība lika deportācijas plānus atlikt uz vēlāku laiku, bet ne izbeigt.

Pēc kāda mēneša valdība uzdeva no jauna pārbaudīt visu karavīru dokumentus, un atrada, ka nometnē atradās arī daži civilisti. Tos atbrīvoja, bet pārējos aizsūtīja uz Geltoftu, Zviedrijas dienvidos, kur visus turēja stingrā apsardzībā, nedodot presei nekādu informāciju.

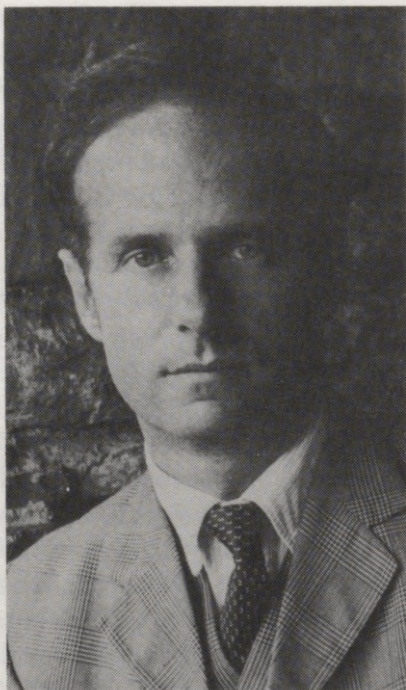
Zviedrijas ārlietu ministrija 1946. gada 18. janvārī uzzināja, ka repatriācija notiks 23. janvārī no Treleborgas ostas, kur iebrauca padomju kuģis Belostrov. Tam vajadzēja aizvest internētos karavīrus. Ostas rajonā pulcējās vairāki simti policistu, sagatavojušies iznīcināt jebkuru pretestību.

Baltiešu karavīri sakāpa autobusus, kas tos aizveda uz Treleborgu. Kad pirmais autobuss sasniedza ostas pilsētu, viens no karavīriem izsita logu un mēģināja ar stikla šķembām pārgriezt rokas vēnas. Policisti viņu sagrauba un ar varu aiznesa uz pirmās palīdzības punktu, kur tika pārsieta savainotā roka. Pēc tam sāpēs kliecējošo karavīru uznesa uz kuģa.

Kad ostā iebrauca nākošais autobuss ar 12 karavīriem un apstājās padomju kuģa tuvumā, policisti atrada, ka leitnants

Pēteris Vabulis ar nazi sevi smagi ievainojis kaklā. Kamēr viņu iznesa no autobusa un nogādāja pie kuģa, leitnants Vabulis bija miris. Policist nolika viņa līķi pie kuģa kāpnēm, kur viņam garām pagāja visi deportācijas upuri.

Kāds no viņa draugiem saņēma Vabuļa pēdējo vēstuli. “Esmu vēl gados jauns, bet redzējis jau tik daudz — Latvijā un arī citās valstīs. Esmu bijis zemēs, kur valda verdzība un arī citur, no kurienes vergi tiek piegādāti. Tā kā mēs dzīvojam šādā laikmetā, tad nav pārāk grūti doties nāvē. Ja šādām lietām ļauj notikt, tad pasaules gals vairs nevar būt tālu. Es skumstu par savu sievu un bērniem, kas tik smagos apstākļos zaudē savu apgādnieku. Tam jānotiek tagad, kad likās uzaususi cerība, ka varēsim atkal reiz tikt kopā. Bet mums visiem

Grāfs Nikolajs Tolstojs.

jāsamierinās ar savu likteni, jo neviens no mums to nespēj mainīt.”

Pēteri Vabuli apglabāja Zviedrijā.

Sociālistu valdība cerēja, ka ar baltiešu karavīru izdošanu tā tikusi vaļā no šīs problēmas uz visiem laikiem. Šai ziņā Zviedrija bija smagi vīlusies. Gandrīz visas zviedru turpmākās valdības vienmēr no jauna pieredzēja, ka ne visi pilsoņi apmierināti ar piekāpšanos padomju priekšā. Presē un parlamentā atkārtoti tika debatēts šis jautājums. Pēc Tolstoja grāmatas *The Secret Betrayal* publicēšanas šis jautājums tiek pārrunāts un apspriests arī pasaules presē. Gandrīz pēc 40 gadiem apsūdzības par šo cilvēka tiesību pārkāpšanu nav izbeigušās un zviedriem tās atkārtoti jāuzklausā, mēģinot savu rīcību atstānot vai kaut kā izskaidrot.

Tie zviedru žurnālisti un politiķi, kas vēl arvien nopūlās, lai attaisnotu savas valdības rīcību baltiešu karavīru izdošanā, norāda uz zviedru tautas vispārējo noskaņojumu toreiz. Tikai 29% zviedru esot nostājušies pret valdības rīcību par šo karavīru izdošanu. 71% — pat kritizēja valdības lēmumu atļaut baltiešu privātiem bēgļiem palikt Zviedrijā. Bez tam padomju okupācijas iestādes Polijā likušas zviedriem saprast, ka viņi nesaņems savai rūpniecībai nepieciešamās ogles no poļu ogļraktuvēm. Vai PSRS drauds šai ziņā izteikts oficiālā veidā, sakarībā ar baltiešu karavīru izdošanu, nav iespējams noskaidrot, jo Zviedrijas valdība vēl tagad atsakās dot preseī informāciju par šo jautājumu. Daudzi žurnālisti domā, ka Zviedrijas valdība nebūtu ieņēmusi šādu nostāju, ja nebaidītos no patiesības atklāšanas, kas vēl vairāk varētu nomelnot zviedru tautas sirdsapziņu.

Neviena Zviedrijas valdība negribētu atzīt, ka civilizētā un humānā Zviedrija pirms 50 gadiem izmainījusi baltiešu karavīrus pret 1 milj. tonnu ogļu.

* * *

Pēc intervijas saņēmu no Nikolaja Tolstoja atzinības vēstuli, kurā viņš norādīja, ka lasījis manu interviju ar viņu — kas pārtulkota angļu valodā.

Šeit citēju noslēguma vārdus no Tolstoja vēstules: “I thought it is an excellent journalistic work. It was also kind and flattering. Best wishes. N.T.”

Šāda atzinība no viena no pazīstamākiem un slavenākiem rakstniekiem — kā Eiropā, tā arī visā pasaulē — ir ļoti nozīmīga, ne tikai man personīgi, bet arī latviešu žurnālistikai vispārīgi.

Tolstojs savā grāmatā *Victims of Yalta* — atradis par nepieciešamu atzīmēt arī visus tos latviešu žurnālistus un līdzstrādniekus, kas devuši viņam informāciju un materiālus, attiecībā uz padomju nežēlīgo rīcību pret latviešu tautu 2. pasaules kara laikā un pēckara posmā. Viņa grāmatā minētos vārdus atzīmēju alfabētiskā kārtībā: J. Antonevics, O. Dīķis, A. Jēkabsons, J. Kažociņš, A. Ķeksis, V. Pomelniņš, Z. Salnajs, J. Šīmanis, A. Teteris — kā arī Latvijas sūtniecība Londonā un Latviešu Palīdzības Fonds Zviedrijā.

* * *

Aleksandrs Čaks bija un ir mans labākais draugs.

Ģeniji nemirst, viņi turpina dzīvot — gadsimtiem ilgi — savos darbos. Jo viņi ir mūžības skarti.

Mēdz sacīt, ka rakstnieku sacerējumi pastāv ne ilgāk kā 30 gadus, tad tiem sāk piemesties naftalīna smarža, bet par Čaka darbu lielāko daļu to nevar sacīt, tāpat kā to nevar sacīt par Raini, Skalbi. Poruku un Grotu. Daudzi viņu darbi arī liekas mūžības skarti — tāpat kā Aleksandrs Čaks.

To sākuši saprast pat komunisti. Pēc Čaka nāves tie jau uzcēluši viņam Rīgā divus pieminekļus — vienu pie Ziedoņdārza, otru Rīgas pils parnā. Kamēr Čaks dzīvoja, neviens, no bolševiku un komunistu līdzskrējējiem vai kalpiem tomēr neuzdrošinājās ieminēties, ka šim dzejniekam un

rakstniekam vajadzētu piešķirt Tautas Rakstnieka titulu.

Tagad radušies daži, kas, Gorbačova runu ietekmēti, kaut ko grib darīt, lai šo nepareizību izlabotu. Viņiem tomēr jāpārvar lielas grūtības, jo neviens nevar atrast pareizo ceļu, kā šādu jautājumu atrisināt. Šo padomju titulu tāpat kā Nobela prēmiju drīkst piešķirt tikai dzīviem cilvēkiem, ne mūžībā aizgājušiem. Un Čaks jau gandrīz 40 gadus atrodas veļu valstī, kur viņu priekšlaicīgi aizdzina komunistu terrors un draudi.

Visvairāk Čaku ienīda Polītbiroja loceklis Pelše. Tas viņu publiski saukāja par latviešu lielāko menševiku. Savā laikā tas nozīmēja, ka šāds radījums nav cienīgs elpot padomju zemes gaisu. Tas uz vietas jānošauj vai tūlīt jāaizdzen uz Sibīrijas nežēlīgākos darba nometni, no kuras neviens nekad nav dzīvs atgriezies.

Kas Čaku no tā paglāba? To var tikai mēģināt uzminēt. Viņam tomēr bija divi nozīmīgi aizstāvji. Viens — Jānis Sudrabkalns, kas skaitījās padomju "galma" dzejnieks Latvijā. Otrs — krievu izcilais literāts Vozņesenskis. Tas nebija tāds oportunistis kā Jevtušenko, kas pa laikam izlikās par padomju vadības kritizētāju, bet īstenībā tikai labi tēloja sev uzdoto lomu. Vozņesenskis nenodarbojās ar divkosību. Viņu daudzi cienīja — pat padomju "galmā." Viņš bija padomju žurnālos izteicies, ka latviešu tautas lielākais dzejnieks ir Aleksandrs Čaks, kuram stila ziņā zināma līdzība ar padomju slavenību Majakovski.

Čaka dzejā bieži dominēja Majakovska iespaids, bet ne mazāk arī beļģu un franču meistari — it sevišķi brīvā panta dzejnieks Verharns.

Tagadējie latviešu Tautas Rakstnieki, kā redzams, jūtas neērti, kā Čaks palicis bez kāda oficiāla titula. Tādēļ spiedienu no zināmām aprindām turpinot pastiprināties, lai arī Čaks beidzot tiktu iecelts padomju Olimpā.

Es nešaubos, ka Čaks par šo troksni tikai viegli pavīpsnātu.

Viņš man kādreiz stāstīja, kā mēģinājis izvairīties no for-

malitātēm, kas viņu sagaidīja kā Brigaderes Fonda laureātu. “To naudu man bez šaubām vajadzēja, bet tā bija ļoti nepatīkama lieta sēdēt atsevišķā krēslā tik daudz ļaužu priekšā un klausīties, kā mani slavināja par Mūžības Skartajiem.

“Es cīnījos pret caru un par Latvijas brīvību, tas bija mans pienākums. Un pēc atgriešanās dzimtenē es uzrakstīju Mūžības Skartos, jo tas arī bija mans pienākums. Kad šī Fonda procedūra beidzās, es sev pateicu, ka otrreiz gan tādu godināšanu publiski negribētu piedzīvot.”

Pēdējos gadus Rīgā, pirms devos trimdā, mēs ar Čaku satikamies reizi nedēļā — katru piektdienas vakaru — manā dzīvoklī. Vismaz līdz pusnaktij, ja ne ilgāk, mēs nosēdējām pie pudeles vīna. Es izvairījos dzert kaut ko spēcīgāku, jo neatzīstu alkohola lietošanu. Bez tam nespēju sarunas veikli risināt un izteikt skaidrus spriedumus, ja esmu kaut ko stiprāku iedzēris — viskiju vai vodu jeb Latvijas “šņabi dzidro.”

Visvairāk man patika klausīties, kad Čaks nolasīja savus pēdējos darbus. Viņš pēdējā laikā rakstīja Matīsu, Kausu Bajāru. Šis darbs likās tik perfekti uzrakstīts, ka man reti radās iespēja kaut ko iebilst.

Daudzi cilvēki, kas bija lasījuši Čaka darbus, kuros dominēja strēlnieki, proletārieši, ielas staigules un pilsētu nolaistās nomales, jutās pārsteigti, kad viņi satikās vai iepazīnās ar to autoru.

Viņi drīz vien atklāja, ka Čaks ir ne tikai pieklājīgs, lab-sirdīgs un kautrīgs cilvēks, bet arī labi ģērbies ar koptu ārieni. Viņa drēbes vienmēr bija izgludinātas un kurpes labi nospodrinātas — ziemā viņš nēsāja baltas getras.

Ja Čaks nokļuva tādā sabiedrībā, kur notika liela iedzēšana un bļautīšanas, viņš atrada iespēju, kā pieklājīgi aiziet. Viņa tūrības mīlestība bija tik liela, ka izlieti dzērieni vai ēdienu atliekas lika tam meklēt kādu citu, vientuļāku stūrīti, kur valdīja pieklājība un dzeršanas mērenība. Neviens viņu nav pat redzējis ar neskūtu bārdu, nemaz nerunājot par kaut kādu cita veida nolaidību.

Viņš mēdza valkāt tikai tumšus uzvalkus, tumši zilu vai melnu mēteli ar nelielu samta apkakli, kā arī melnu platmali, bet koši baltu zīda lakatu.

Viņš nepiegrieza vērību pārmērīgai elegancesi. Viņa uzvalkus šūdināja tēvs, kas bija drēbnieks, ļoti kārtīgs un neuzbāzīgs cilvēks — tāpat kā dēls Aleksandrs.

Čaks mēdza runāt nosvērti un ne pārāk skaļi, bet balss viņam bija spēcīga, kas parādījas, kad viņš lasīja savus dzejoļus.

Čaks ienāca latviešu literātūrā pēkšņi un pavisam negaidīti, pie tam viņš kļuva populārs tik ātri, ka šai ziņā ar viņu nav varējis sacensties neviens cits mūsu literāts.

Pāri visam stāv viņa monumentālā poēma Mūžības Skartie.

Man ļoti patika viņa uztvere un filozofija. Viņš iecietīgi, bet neatlaidīgi uzsvēra, ka pasaulē viss ir vienvērtīgs: puteklis, ods, cilvēks, akmens. Viņš to domāja no kvalitātes ne kvantitātes viedokļā. Viņš teica, ka arī kvalitātes jēdziens ir tikai šķitums. Prāts esot cilvēkam vajadzīgs un tādēļ tas tam dots, lai cilvēks sevi drošinātu pret visu, kas gaidāms nākotnē un neļautu sevi pārvarēt neziņas tumsai.

Viņam bija ļoti īpatna uztvere arī daudzos citos jautājumos. Viņš nemeklēja ārstu palīdzību, ja jutās saguris vai slimis, bet likās gultā. Uzrāvis segu pāri galvai, viņš gulšņāja dienām ilgi, līdz spēja atkal piecelties.

Pārrunās ar Čaku mēs tikai reti kad aizskārām personīgas dabas jautājumus un problēmas. Šai ziņā viņa tuvākie draugi bija Jānis Sudrabkalns, Jānis Plaudis un Grots. Viņiem visiem bija daudzas kopējas rakstura īpašības.

Vispārīgi, mēs ar Čaku iztirzājām, galvenokārt, literatūras, mākslas, žurnālistikas un politikas jautājumus.

Darbā — Atpūtas redakcijā par nodaļas redaktoru vai pirms tam kādā bankā par ierēdni, viņu uzskatīja par ļoti priekšzīmīgu darbinieku. Viņš bija neiecietīgs, sevišķi pret žurnālistiem, kas pa darba laiku slaidījās, spēlēja šachu vai

kārtis un izlavījās ārā pirms darba beigām.

Padomju okupācijas laikā — pirms kara sākšanās — Čaks izvairījās no publicēšanās ar savu vārdu, bet vienu otru reizi viņam tomēr uzspieda uzrakstīt kādu komunistiem vēlamu rakstu.

Vācu okupācijas laikā viņam aizliedza publicēties sākumā, bet vēlāk to atļāva. Viņš atteicās, jo uzskatīja, ka bez pamata cietis represijas. Bez tam vēl viņš bija uzsācis 3 lielus literārus darbus, ko paspēja pabeigt pirms komunistu atgriešanās.

Viņam bija liels talants radīt krāšņas vārdu gleznas un personificēt lietas. Viņa literārajos darbos koki baidījās, vējš uztraucās, krūmi čaloja un zaķi smīnēja. Šādu manieri savā laikā bija ļoti iecienījis Oskars Vailds, Skalbe, Andersons un vairāki citi talantīgākie literāti.

Sākumā es savus mēģinājumus literātūrā Čakam nerādīju. Vadoties no mūsu sarunām, viņš noskaidroja, ka mani interesē visvairāk franču rakstnieki — Šarls Bodlērs un Anatols Franss, kā arī anglis Oskars Vailds.

Kad bijām tuvāk iepazinušies, viņš izteicās, ka grib vismaz dažus no maniem darbiem izlasīt. Tad sāku pa retam iedot viņam kādus īsākus sacerējumus.

Parasti saņēmu no viņa ironiskas atsauksmes. “Tas būtu ļoti labs gabaliņš, bet vai tamlīdzīgu jau nav kāds cits pirms jums uzrakstījis? Ja nemaldos, tad Šarls Bodlērs. Citādi jūsu rakstības veids gandrīz vēl labāks nekā tas, ko var atrast Ļaunuma Puķēs!”

Kādu citu reizi viņš atkal mani uzslavēja ar sarkasmu: “Esmu drošs, ka Oskars Vailds ar jums lepotos, ja pasaulei rastos vajadzība pēc dīlentanta, kas gandrīz pārspēj viņu pašu. Lielākā problēma — kā panākt jūsu darbos oriģinālīti. Nopirkt to nevar. Iztaisīt arī nav iespējams. Tā ir jārada pašam. Pārlieciet to labi. Aizmetiet prom visu saražoto. Nopērciet jaunu pilspalvu un sāciet rakstīt no gala. Tikai neļaujiet Vaildam vai Bodlēram skatīties jums pāri plecam. Dzeniet tos prom, ja viņi kļūst pārāk uzbāzīgi.

Pēc šīm pamācībām es Čaku vairs ar saviem gara bērniem neapgrūtināju. Gandrīz veselu gadu. Tad biju pabeidzis savu miniatūru krājumu, un es viņam to iedevu.

Viņš paskatījās uz virsrakstu un paraustīja plecus: "Samta Ērgļi? Ceru, kas tas nebūs uzrakstīts Anatola Fransa iespaidā. Viņam arī bija kāds darbs par kaut kādiem putniem."

"Jā. Pingvinu sala."

Gaidīju visu nedēļu ar lielu nepacietību.

Kad pienāca nākamā piektdiena, es skaitīju minūtes. Tieši pulkstens 6 vakarā, kā paraksts, atskanēja zvans pie durvīm. Viņš gandrīz nekad nenokavējās, pat ne par vienu minūti.

Tikko viņš bija apsēdies savā ierastajā krēslā, Čaks sacīja: "Jūs mani tiešām pārsteidzāt ar to, ka spējāt tikt vaļā no sava agrākā diletantisma. Vairs neturpinat izlikties par Vaildu, Bodlēru vai Fransu. Jūs esat kļuvis par jaunu un oriģinālu latviešu autoru. Es biju tik patīkami pārsteigts, ka nekavējoties devos uz Raņķa izdevniecību. Jau nākamā dienā saņēmu atbildi, ka jūsu grāmata tiks izdota vēlākais 6 mēnešu laikā."

"Raņķa izdevniecība? Tā izdeva jūsu Mūžības Skartos?"

"Jā. Mans darbs pārsteidza latviešu lasītājus, un tagad pienācis laiks, lai tos pārsteigtu kāds cits jauns rakstnieks."

Tas bija tik negaidīts un milzīgs pārsteigums, ka man roka trīcēja, vīnu glāzēs ielejot. Es pat nespēju koncentrēties, kad Čaks lasīja par sava Matīsa dēkām. Čaks to ievēroja un mierīgi noteica: "Matīss liekas noguris un paģirains. Laidīsim viņu pie miera agrāk kā parasti. Es tiešām biju patīkami pārsteigts par jūsu Ērgļiem."

"Vai jūs būtu ar mieru rediģēt šo manu darbu?"

"Es to darīšu, bet bez entūziasma. Kritikas un rediģēšana man nepatīk. Jums ir savdabīga uztvere. To neviens nedrīkst pat mēģināt pārtaisīt. Es rediģēšu tikai tādēļ, lai kāds cits jūsu oriģinalitāti nemēģinātu sakropļot. Daudziem redaktoriem ir izcilus talants šai ziņā."

Tā kā man nebija miera, lai nosēdētu mājās viens, es izgāju pavadīt Čaku uz mājām. Mēs aizgājām arī uz Ziedoņa dārzu,

kur smaržoja skaistas rozes. Ne viens no mums abiem nevarēja pat nojaust, ka esam apsēdušies tuvu tai vietai, kur 40 gadus vēlāk tiks uzcelts Čakam piemineklis.

Kad karš palēnām tuvojās beigu posmam, mēs bieži ar Čaku pārrunājām, vai nebūtu vēlams doties bēgļu gaitās, lai nenonāktu atkal Staļina rokās.

“Es nevaru atstāt Rīgu,” Čaks sacīja. “Es neizsakāmi mīlu šo pilsētu. Ne tikai mūsu Rīgas skaistās ielas un parkus, bet arī tās rensteles un gruvežus. Es esmu izteikts urbanists. Bez tam es nevaru atstāt savu tēvu. Viņš ir pārāk vecs. Bēgļu gaitas to nogalinātu. Mana sirdsapziņa atsakās uzņemt šādu atbildību.”

“Bet nav nekāda garantija, ka jūs abus nepievāks Staļina atriebīgais režīms. Jūs abi varat nonākt Sibīrijā — kā daudzi citi.”

“Ja tas tā notiks, es par to nebūšu atbildīgs, bet apzināti dzīt savu tēvu kapā — to es nevaru. Bez tam vēl irniecīgas izredzes, ka šis liktenis mūs nepiemeklēs.”

“Jūs domājat, ka Sudrabkalns jums varēs palīdzēt?”

“Klausoties padomju raidījumos, es dzirdu viņu runājot — pa reizei. Iespējams, ka viņš pat neiedrošināsies uz manu pusi paskatīties, kad atgriezīsies Rīgā, bet varbūt viņam ir kādi biedri zināmos posteņos, kas var to darīt. Vismaz izglābt mūsu dzīvības. Mēs bijām ļoti tuvi draugi — savā laikā. Viens otram pilnīgi uzticējamies.”

“Kā tas notika, ka viņš tik dziļi sapinās ar komunistiem?”

“Viņam nebija citas izejas. Viņš darbojās pretbolševiku kustībā Krievijā. Kad tie pārņēma varu, viņš atbēga uz Latviju. Ilgi nevarēja dabūt darbu, bet beidzot to pieņēma krievu laikraksta redakcijā. Jūs zināt, ka tas bija izteikts pretkomunistu izdevums. Kad komunisti iebruka Latvijā, viņu kā vienu no pirmajiem apcietināja. Komunistu varas vīri zināja, ka viņš kļuvis par populāru dzenjnieku.”

“Jā. Viena Bezdelīga Lido — tā bija viņa labākā dzeju grāmata.”

“Komūnistiem nav nekādu morālu vai citu principu. Tie viņam deva iespēju izvēlēties — kļūt par padomju “galma” dzejnieku jeb saņemt lodi deniņos. Viņš izvēlējās dzīvot. Tā viņš vēl arvien ir dzīvs un laikam turpinās savus “galma” dzejnieka pienākumus arī pēc kara.”

Kad tuvojās manu Samta Ērgļu izdošanas diena, komūnisti iebruka Jelgavā. Daudzas vācu iestādes sāka panikā evakuēties un tām sekoja liels skaits civiliedzīvotāju. Tā bija ironija, ka sarkanarmija draudēja iebrukt Rīgā tieši pirms Samta Ērgļu iznākšanas. Es piezvanīju Raņķa izdevniecībai un pateicu, ka nav nozīmes grāmatu izdot, jo lasītāju vairākums būs īsā laikā uzsācis savas trimdas gaitas. Tā sarkanie maitu ērgļi iznīcināja manus Samta Ērgļus.

Tā ir sava veida ironija, ka tagad Pelšem uzcelts Rīgā tikai viens pieminekļis, kurpretī Čakam ir jau divi. Jāpieņem, ka Pelše savā zārkā virpuļo nespēcīgās dusmās. It sevišķi vēl tādēļ, ka Dailes teātrī tiek izrādīta no Čaka darba izveidota luga — Mūžības Skartie. Galvenais, ka uz skatuves pavid sarkanbaltsarkanais karogs, ar kuru dzimtenē atgriežas “mūžības skartie” latviešu strēlnieki.

Sarkanbaltsarkanais karogs uz Dailes teātra skatuves Rīgā — šodien! Es tam neticēju, līdz izlasīju “Dzimtenes Balsī” pazīstamākā kritiķa Viktora Hausmaņa rakstu par minēto izrādi. “Viņi brauc mājup un starp vagoniem pavid sarkanbaltsarkanais karogs. Vienu brīdi baidījamies runāt paši par savu vēsturi, bet tajā bija valsts ar savu karogu. A. Čaks, tēlojot konkrēto vēsturisko īstenību, lietas sauc atklātos vārdos. Tā kā strēlnieku atgriešanās bija piedauzības akmens, tad šo Čaka darbu ilgi izvairījās uzvest. Mūžības Skartie turpina dzīvot,” raksta Hausmanis. “Ar tādu gaišu pārliecību nobeidzās Dailes teātra izrāde, tie ir latviešu strēlnieki, mūsu tauta.”

Kad es tikos pēdējo reizi ar Čaku savā dzīvoklī, viņš apsēdās pie mana rakstāmgalda un kādu laiku rakstīja. “Es gribētu, lai Jūs šīs rindas paņemat līdz savās trimdas gaitās. Tas ir nobeigums no manas dzejas Pašportrets.

Varbūt pēc trīsdesmit gadiem
būšu tik elpojums mazs,
putekļu vīstoklis irstošs,
kas nespētu pārklāt
kā nākas
pat vienu alejas krūmu.”

Tā mēs šķīramies — uz mūžu.

Trīsdesmit gadu vietā Čakam liktenis novēlēja tikai sešus. Tos viņš nodzīvoja pieaugošā terorā, ko viņam sagādāja Pelše — Maskavas padomju Polītbiroja loceklis. Kaut gan Čaka sirds šo draudu pilno dzīvi neizturēja un salūza, viņš tomēr nekļuva par elpojumu mazu vai putekļu vīstkoli irstošu, kas nespēj apklāt pat vienu alejas krūmu. Čaks kļuva līdzīgs milzu mākonim, ko nekādi vēji, ne vētras nespēj aizpūst vai iznīcināt.

Čaks mira 48 gadu vecumā 1950. g. februārī.

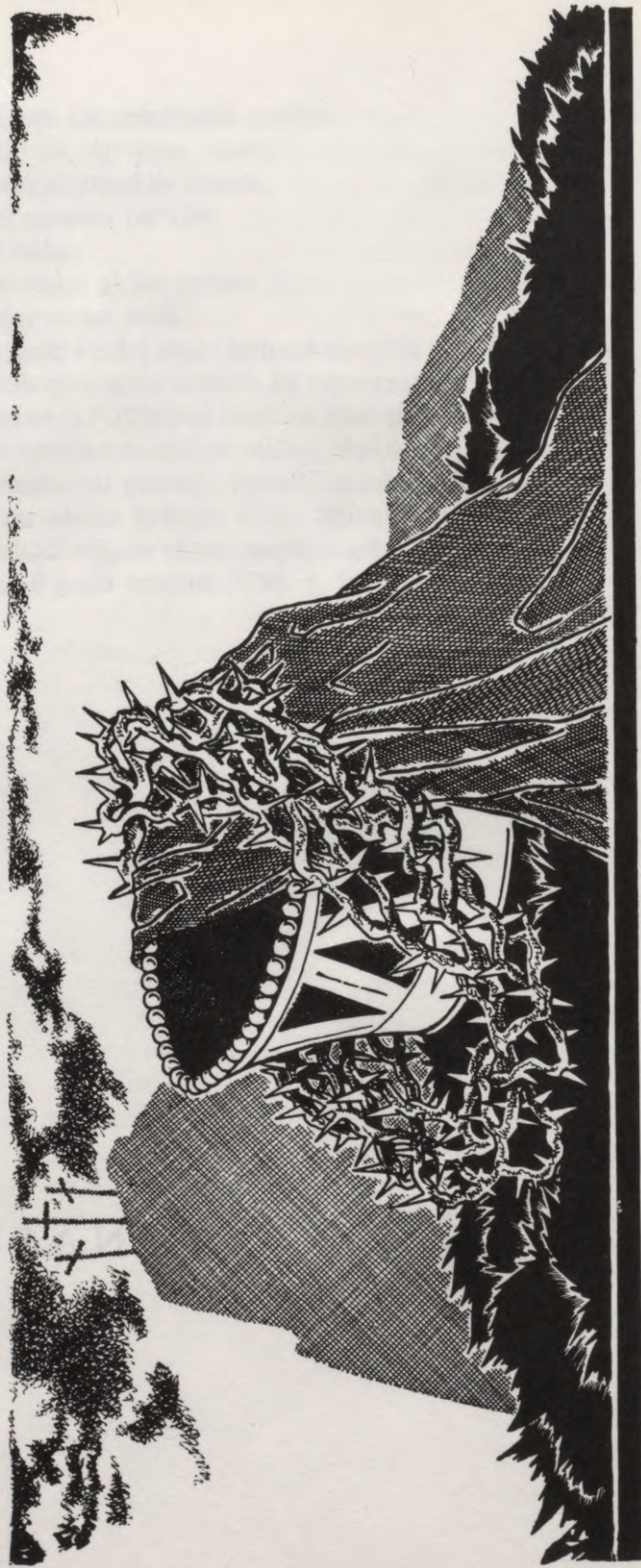
JAUNĀS ZIŅAS

Jauņa Zinas

Nr. 28

LATVIAN NEWSPAPER

13. VI. 1946

Kad beidzās 2. pasaules karš un ASV militārās iestādes sāka izveidot sakautās Vācijas civilo pārvaldi, es tur nekavējoties mēģināju atrast sev piemērotu darbu.

Tas nenāca viegli, jo inteliģento bezdarbnieku skaits pēckara Vācijā strauji pieauga. Daudzi no tiem savā laikā bija cīnījušies pret nacistiem. Pēc izlaišanas no koncentrācijas nometnēm tie pieprasīja, lai viņiem dod atbilstošu nodarbošanos angļu un amerikāņu okupācijas zonu iestādēs.

Tādēļ es biju spiests apbraukāt daudzus ASV militāro spēku štābus, negūstot nekādus panākumus — līdz nonācu Ansbachā, Nirnbergas tuvumā. Tur atradās kāds Bavārijas apgabala centrs, kas pārraudzīja vācu jauno preses izdevumu izdošanu un darbību. Komandjošais ASV virsnieks pieņēma manu lūgumu un pēc sīkākas intervijas aizsūtīja mani pārbaudei uz CIC — Counter Intelligence Corps. Šajā vienībā sastāvēja speciāli apmācīti amerikāņu virsnieki, kuri izvēlējās kandidātus atbildīgākiem darbiem, lai jaunajās pārvaldēs neiekļūtu agrākie nacistu vai komunistu organizāciju locekļi, kas bija apgādāti ar dažāda veida viltotiem dokumentiem.

CIC pēc vairāku nedēļu ilgas pārbaudes atrada mani par darbam piemērotu. Šis rezultāts mani nepārsteidza, jo biju viens no tiem nedaudzajiem latviešu prese redaktoriem, kas nesadarbojās ne ar komunistiem, ne nacistiem, kad tie iebruka Latvijas teritorijā. Tā kā es uzskatīju abus šos režīmus par noziedzīgiem, tad toreiz pārgāju pavisam citā darba laukā.

Pēc CIC pārbaudes izturēšanas — tiku nozīmēts par vācu preses cenzoru Bavārijā.

Tas izraisīja lielu neapmierinātību vācu žurnālistu aprindās. Viņi nevēlējās atzīt par cenzoru kādu ārzemnieku.

Pēc gada nostrādāšanas par preses cenzoru, es uzzināju, ka man būtu izdevīgāk strādāt UNRRA organizācijā, kas rūpējās par ārzemju bēgļiem. Šīs organizācijas atbildīgie darbinieki, ja tie bija bēgļi, varēja ņemt atalgojuma saņemšanai dolāros un dabūt atļauju iepirkties ASV armijas apgādes centru veikalos — PX nodaļās. Tam bija liela nozīme pēckara Vācijā. Pēc

pāriešanas UNRRA dienestā es īsā laikā tiku paaugstināts par uniformētu ierēdni — class II officer.

Tā kā mani darba un dzīves apstākļi bija uzlabojušies, tad pārliku, kādas iespējas, pastāvēja Vācijā, lai tur izdotu bēgļiem laikrakstu latviešu valodā.

Pārrunājot šo jautājumu ar manu agrāko priekšnieku militārā pārvaldē, saņēmu no viņa piekrišanu izdot šādu laikrakstu, ko varētu izplatīt DP nometnēs.

Šī ideja likās ļoti pievilcīga, bet tās īstenošana nebija viegla. Vispirms vajadzēja piedabūt kādu vācu izdevniecību, lai tā uzņemtos laikraksta drukāšanu. Tad atklājās, ka nekur nav iespējams nopirkt drukāšanai nepieciešamo papīru.

Lielākais vācu izdevējs Ansbachā nelikās atturīgs, bet tomēr noraidošs. Viņš norādīja, kur papīru varētu dabūt, bet ne par naudu. To varētu iemainīt pret pārtikas produktiem. Burličiem bija jāšagādā cigaretes, lai tie uzņemtos komplicēto darbu tiem svešajā latviešu valodā.

Privātā sarunā izdevējs izteicās: “Jums ir ASV uniforma. Tas nozīmē, ka jūs varat iepirkties amerikāņu PX centros. Ne tikai cigaretes, bet arī pārtikas produktus. Jūs zināt, cik vāciešiem grūts stāvoklis šodien. Tādēļ nevaram nekādu vienošanos panākt ar nevērtīgo papīrnaudu. Runāsim tikai par cigaretēm un pārtikas produktiem vai nerunāsim nemaz.”

Kad panācam vienošanos šai jautājumā, tad visas agrāk nepārvaramās problēmas atkrita. Papīru varēja dabūt pēc vēlēšanās un vācu burtliči strādāja bez iebildumiem. Mani pārsteidza, cik labi viņi spēja salikt manuskriptus latviešu valodā. Pa reizei radās debates, ja es izvēlējos dažāda lieluma un veida burtus, bet arī šīs problēmas varēja ātri atrisināt — ar cigaretēm vai sviestu.

Salikšanas un iespiešanas jautājumus bija izdevies atrisināt, bet to vietā radās citas grūtības. Ansbachas tuvumā atradās vairākas latviešu bēgļu nometnes, kurās tomēr nedzīvoja gandrīz neviens žurnālists ar zināmu pieredzi redakcijas darbā.

Es rūpīgi pārdomāju, kāda veida laikrakstu šajos apstākļos iespējams izdot. Nekādā gadījumā nevēlējos publicēt kaut kādu biļetenu. Nevarēju samierināties ar izdevumu, kuram trūktu labu ilustratīvo materiālu un plašu ārzemju ziņu.

Pēc ilgām debatēm pašam ar sevi nonācu pie lēmuma, ka sākšu liela formāta izdevumu, kas pamatosies uz ievadrakstiem, kuros nesaudzīgi iztirzāšu trimdas radītos apstākļus un iespējas grūtības pārvarēt. Apzinājos, ka uzņemos ļoti smagu darba nastu.

Es gribēju iededzināt un pacelt ideālisma lāpu un cerēt, ka tai sekos zināms skaits latviešu žurnālistu un redaktoru citās noietnēs. Mana interese un entūziasms šī laikraksta izdošanā bija tik liels, ka nevarēju sevi piedabūt no riska atteikties.

Es sevi biju pārliecinājis, ka nedrīkstu pieļaut Jaunākām Ziņām iznīkt. Nenoliedzamu iespaidu bija atstājis arī tas, ka Jānis Benjamiņš savā laikā izteicās par manu nozīmēšanu atbildīgā redaktora darbā — nākotnē. Kopš viņš varēja būt jau iznīcis Sibīrijā, kur viņu aizsūtīja nežēlīgais komunistu režīms, tad man pienācās tagad izpildīt viņa vēlēšanos. Nākotne likās pienākusi tagad.

Tā sākās Jaunās Ziņas.

Nekad neesmu pieņēmis, ka izdevums, ko es vadīju, bija līdzvērtīgs Jaunākām Ziņām. Jādomā, ka daudzi to uzskatīja par sava veida parodiju. Tā tas varēja tiešām likties sākuma posmā. Bet īsā laikā lasītāji ieguva pārliecību, ka šis laikraksts pauž ideālismu, ko izjūt arī satriektie un izmisumā nonākušie cilvēki. Kad amerikāņu avīzes sāka publicēt rakstus, kas nosauca bēgļus noietnēs par salašņām un bandītiem, kuri nevēlas strādāt, bet tikai slaidīties un viegli padzīvot uz citu tautu rēķina, es devu pamatotas un asas atbildes. Nosodīju tos, kas gribēja mūsu tautas traģēdiju iztaisīt par notikumu, kurā iesaistītie cilvēki it kā ciešot pelnītu sodu par sadarbību ar hitleriešiem. Svarīgākais izvilcums no šī atbildes ievadraksta pārtulkoju un piesūtīju attiecīgo ASV laikrakstu redaktoriem, no kuriem daži atrada par vajadzīgu tos nodrukāt.

Būtu naivi ticēt, ka šis mans protests nozīmīgi iespaidoja amerikāņu presi kaut cik plašākā apmērā. Tomēr iespējams, ka tas lika savaldīties ASV armijas laikraksta "Stars & Stripes" redaktoram, jo šai laikrakstā vairs tāda veida uzbrukumi bēgļiem neatkārtojās. Minētais laikraksts tai laikā iznāca ASV okupācijas zonā Vācijā un tur publicētie raksti mēģināja iespaidot amerikāņu karavīru noskaņojumu attiecībā uz bēgļiem.

Lai cik niecīgu iespaidu mans raksts būtu atstājis uz amerikāņiem, mana atbilde izsauca lielu atbalstu un dziļu apmierinājumu latviešu lasītājos. Tie dabūja pārliecību, ka viņus pārstāv vismaz viens trimdas laikraksts, kura redaktors nebaidās publiski noraidīt nepamatotus apvainojumus.

Uz latviešu bēgļu lielo atbalstu tai laikā skaidri parādīja Jauno Ziņu tirāža. Dažu mēnešu laikā tā pieauga no diviem līdz desmit tūkstošiem. Tas man deva lielu gandarījumu. Vairs nebija šaubu, ka ceļš, pa kuru esmu izšķīries iet, ved pareizā virzienā.

Jauno Ziņu sākuma posmā vislielāko atbalstu redakcijas darbā saņēmu no Artura Voitkusa un viņa dzīves biedres Margrietas. Šiem abiem celmlaužiem tuvākā laikā pievienojās Spodris Klauverts, Reinis Birzgalis, Sigismunds Vidbergs, Leons Rumaks, A Leiše, J. Zālamans, J. Ezergailis, Edvarts Tūters, Ed. Sinats, R. Kalnakmens, Henrijs Mors, Juris Dukurs, Jonāss Miesnieks, K. Nunavs, J. Āboliņš, Otto Krolls, O. Akmentiņš, J. Porietis, K. Karūsa, archibīskaps T. Grīnbergs, Knuts Lesiņš, Jānis Veselis, prof. Jānis Siliņš, E. Andersons, J. Raitums, Ģirts Salnais, Irma Grebzde, prāv. J. Ķullītis, prof. K. Kārkliņš, prof. B. Jirgensons, Jānis Kadilis, Prof. H. Budulis, Konstance Miķelsone, P. Ērmanis. Šeit minētie vārdi uzskaitīti zināmā secībā, — kad tie pieteicās par līdzstrādniekiem vai iesūtīja savus darbus.

Jaunās Ziņas pamazām sāka izveidoties par īstu nedēļas laikrakstu. Iespiedu arī angļu valodas pašmācības kursu — Runāsim angļiski.

Tā kā mana darba slodze nepamazinājās, tad nespēju atlicināt pietiekami daudz laika nozīmīgiem ievadrakstiem.

Mēdz teikt, ka tieši pirms rīta ausmas nakts ir vistumšāka.

Visvairāk mani uztrauca tas, ka trūka piedzīvojuši redaktoru un žurnālistu. tad pēkšņi parādījās rītā ausmas pirmie divi stari — Teodors Zeltiņš un Alberts Priedītis.

Zeltiņš bija Jaunākās Ziņās vadījis korektūras nodaļu. Viņam netrūka pieredze žurnālistikā un viņš skaitījās spējīgs valodnieks, ko atbalstīja prof. J. Endzelīns. Lai uzlabotu Jaunāko Ziņu līdzstrādnieku latviešu valodas zināšanas, Zeltiņš tiem mēdza nolasīt ļoti vērtīgas lekcijas, kurās pa reizei noklausījās arī Jānis Benjamiņš. Alberts Priedītis savā laikā strādāja par korespondentu J.Z. tieslietu nodaļā. Tie bija divi prese darbinieki ar tik respektējamu pieredzi, ka viņi varēja izpildīt arī redaktoru darbu.

Stāvoklis tagad mainījās tik radikāli, ka es varēju laikrakstu vadīt ne tikai idejiski un tehniski, bet arī dot katram numuram attiecīgus ievadrakstus.

Mūsu kopdarbība deva jau dažu mēnešu laikā ļoti labus rezultātus. Tirāža pieauga uz 13.000 ASV zonā un 8.000 angļu zonā. Koptirāža visās Eiropas nometnēs pārsniedza 21.000.

Iespējams, ka tā bija lielākā tirāža, kādu pieredzēja kāds latviešu laikraksts trimdā. Populārākā latviešu laikraksta tirāža ASV, vadoties pēc K. Rabaca izteicieniem, nerasniedza 13.000. Tā kā Rabacs šo laikrakstu rediģēja kopš tā sākuma dienām, tad neapšaubu, ka viņš pārzināja man doto informāciju.

Pa visiem šiem mēnešiem man nebija ne mazākās jausmas vai aizdomas, ka Jauno Ziņu darbība tiek rūpīgi novērota.

Tas atklājās tik pēkšņi un negaidīti kā uznācis negaiss ar zibens spērienu no zilām debesīm.

Vācu izdevniecības vadītājs man kādā rītā paziņoja, ka saņēmis rīkojumu no ASV preses nodaļas Nirnbergā, lai es ierodos uz pārrunām ar tās vadītāju majoru Līču.

Vēl nenojautu, kas mani sagaida. Majors Līčcs (Leach) likās ļoti patīkams ASV virsnieks. Pēc parastām pieklājības

frāzēm viņš izteicās: “Man uzdots izmeklēt kādu padomju militārās vadības sūdzību, kas vērsta pret latviešu laikrakstu Jaunās Ziņas, ko jūs vadat.”

Līčs savaldīgā valodā norādīja, ka PSRS bijusi ASV sabiedrotā 2. pasaules karā, un šī sadarbība vēl pastāv, kā to neapšaubāmi pierāda kara noziedznieku prāva Nirnbergā.

Līčs nolasīja izvilkumus no padomju sūdzības raksta, kurā tika atkārtoti pasvītrots, ka Jauno Ziņu redaktors apzināti turpina apmelot un nomelnot PSRS. Ar šādu negodīgu un merķtiecīgu rīcību redaktors gribot panākt nesaprašanos sabiedroto starpā. Lai šo melu propagandu izbeigtu, padomju militārās okupācijas iestādes pieprasa, lai redaktors Rolands Ozols tiktu izdots PSRS repatriācijas iestādei Nirnbergā. Tā uzņemsies atbildību par minētā redaktors nosūtīšanu uz Latviju, kur viņa rīcību pēckara posmā un arī pagātnē izmeklēs attiecīgas iestādes.

Kaut ko tādu es nebiju sagaidījis. Vispārīgi, es nespēju ticēt, ka šāda izdošanas problēma varētu rasties un pastāvēt.

“PSRS apsūdzība ir pilnīgi nepamatota,” es atbildēju pēc iespējas aukstasinīgi. “Jūsu CIC iestāde manu darbību un rīcību pagātnē pārbaudīja un atzina par vēlamu, ka tieku nozīmēts par vācu preses cenzoru. Neticu, ka jūsu prezidents Trūmens piekristu Baltijas pilsoņu izdošanai padomju varai. Es ceru, ka jūs esat pietiekami informēts par Baltijas valstu problēmu. Tām vēl arvien pastāv sūtniecības Vašingtonā, un tādēļ es pieprasu tās informēt, jo esmu neatkarīgās Latvijas republikas pilsonis.”

Līčs mani klusējot vēroja, tad lēni turpināja: “Jūsu lieta nav tik svarīga, ka būtu jāprasa lēmums no Vašingtonas. Nav nekāda vajadzība padarīt šo vēl komplicētāku. Es domāju, ka mēs to varam atrisināt pavisam vienkārši un ātri. Es sagaidu, ka jūs labprātīgi atteiksaties no Jauno Ziņu tālākas izdošanas. Tad varēšu paziņot PSRS attiecīgai iestādei, ka ASV šo lietu uzskata par izbeigtu.”

“Šādu piekrišanu jūs no manis nedabūsat. Es uzskatu jūsu

prasību par nepieņemamu un nepamatotu.”

“Nerunāsim par padomju apsūdzību, bet par jūsu rīcību ASV okupācijas zonā. Jums tika dota atļauja publicēt laikrakstu latviešu valodā. Jūs šo instrukciju patvaļīgi ignorējāt un vairākus rakstus nodrukājāt angļiski. Šos zināmos numurus jūs esat izplatījis arī ASV karavīru kazarmās un piesūtījis dažādām ASV iestādēm. Runāsim par jūsu rakstu Pro or Against Humanity.”

“Tas tika publicēts, kad Zviedrija piekrita izdot Staļinam internētos baltiešu karavīrus. Latvieši sāka domāt, ka tāds pat liktenis draud arī citiem mūsu karavīriem visās valstīs. Man bija pret to jāprotestē. Vai amerikāņu žurnālisti nebūtu tāpat rīkojušies līdzīgā situācijā?”

“Iespējams, bet tas jūsu pārkāpumu nemaina. Esmu jums izrādījis zināmu pretīmnākšanu, ļaujot pašam slēgt savu laikrakstu. Tagad man jūsu lieta jāvirza tālāk, lai augstākas iestādes dod izšķirēju lēmumu.”

Redzot, ka es nedomāju piekāpties, majors Līčs sarunu izbeidza. Es turpināju laikraksta izdošanu vēl vairākus mēnešus. Tas bija grūtākais laiks manā dzīvē. Nevarēju būt drošs, kāds būs attiecīgo ASV iestāžu lēmums. Dzirdēju izbēgušo aculiecinieku stāstus par traģiskajām deportācijām Austrijā, kur miljoniem kazaku tika izdoti Staļina režīmam. Tā kā es arī biju dzimis Rostovā, Krievijā, kazaku apdzīvotā teritorijā, tad mani varēja pievienot deportējamiem cilvēkiem.

Es tomēr cerēju, ka Trūmens nepieļaus Baltijas valstu pilsoņu repatriāciju. Amerikāņu presē lasīju, ka Trūmens ļoti sašutis, kad uzzinājis, kādos nežēlīgos darījumos Rūzvelts iejaucis amerikāņu tautu.

Kur mana lieta aigāja un kā tā tika izšķirta, nekad neuzzināju. Kad vācu izdevējs mani uzaicināja ierasties viņa birojā, tad nojautu, kas gaidāms. Viņš bija saņēmis no Nirnbergas rīkojumu pārtraukt mana laikraksta izdošanu, jo vācu izdevējiem nav atļauts drukāt izdevumus citās valodās.

Komūnisti likās savu panākuši, nolikvidējot Jaunās Ziņas.

Bet tas nebija viss. Tā kā viņi tik rūpīgi bija izsekojuši manai rīcībai, tad nešaubos, ka tie zināja arī par manām citām aktivitātēm, ko tiem tomēr neizdevās ierobežot.

Man vēl arvien pastāvēja zināmi kontakti ar ASV militāro pārvaldi Bavārijā, un es varēju noskaidrot, kurās kara gūstekņu nometnēs ievietoti latviešu karavīri. Es apmeklēju vairākas no šīm nometnēm un atradu, ka to komandieri ir ar mieru atbrīvot ieslodzītos latviešus, ja tos uzņemtu UNRRA organizācijas pārraudzītās DP nometnēs. Varēju manīt, ka daudzi ASV virsnieki bija noskaņoti pret komunistu prasībām izdot tiem baltiešu karavīrus.

No vienas šādas gūstekņu nometnes Ansbachas tuvumā es dabūju atļauju personīgi izvest lielāku grupu latviešu karavīru un aizvest tos uz tuvāko DP nometni, ko vadīja kāds latvietis. Šīs nometnes vadītājs, atteicās atbrīvotos gūstekņus pieņemt.

Nekas cits neatlika, kā likt tiem izklīst un sazināties ar mani nākošā dienā. Tā kā es vadīju UNRRA reģistrācijas biroju, tad pa nakti izgatavoju tiem visiem DP apliecības. Nu tie varēja ar tām doties uz dažādām nometnēm, līdz tie atradīs kādu, kas tos pieņems.

Ansbachas nometnes vadītājs bija īsts seno laiku vagara tips, kas rūpējās tikai par iztapšanu savai priekšniecībai. Turpretī daudzās citās UNRRA nometnēs strādāja latvieši, kas darīja iespējamo, lai palīdzētu saviem tautiešiem. Šai ziņā sevišķi izcēlās Virzburgas nometnes latviešu vadība ar Haraldu Klarku priekšgalā. Tā apgādāja ar DP apliecībām ikvienu bijušo kara gūstekni, kam laimējās līdz viņiem aizkļūt. Vēlāk šīs apliecības bija ļoti noderīgas tiem, kas gribēja izceļot no Vācijas uz Ameriku vai citiem kontinentiem.

Visvairāk mani nomāca rūpes par tiem latviešu kara gūstekņiem, kas bija karā zaudējuši savus locekļus. Es izziņoju Jaunās Ziņās, ka izdevniecība visus savus brīvos ienākumus nodos kara invalīdu atbalstam.

Tā kā Vācijā netrūka speciālistu, kas ražoja mākslīgos

locekļus, tad mēs varējām zināmu skaitu invalīdu apgādāt ar tiem nepieciešamām locekļu daļām. Viņu vēstules, ko saņēmu toreiz un arī vēl tagad, es mēdzu ar gandarījumu pārlasīt.

Manās acīs tas bija vērtīgākais darbs, ko paveica Jaunās Ziņas. Kad šis laikraksts tika slēgts, tad izbeidzās tai laikā tik nozīmīgā palīdzība kara invalīdiem. Par šo darbu pateicība pienākas ne tikai laikraksta redakcijas kolēģijai, bet arī visiem līdzstrādniekiem. Tie strādāja par minimālu atlīdzību, lai uzkrātos lielākas naudas summas, ko pēc tam varēja izdotā invalīdu atbalstam.

Kad laikrakstu slēdza, tad izdevniecības rīcībā pāri palika lieli neizlietoti papīra krājumi. Par tiem saņemtā atlīdzība arī tika nodota invalīdu atbalstam. Tā kā tai laikā Vācijā bija liels papīra trūkums, tad piekritu dažādu latviešu izdevēju lūgumiem, lai viņiem pārdod pāri palikušos krājumus. Es cerēju, ka viņi turpinās invalīdu atbalsta darbu, bet šīs cerības

Laikraksta JAUNĀS ZIŅAS informācija lasītājiem.

Atb. redaktors: Rolands Ozols.

**Redaktori: Alberts Priedītis,
Teodors Zeltiņš,
Arturs Voitkus.**

Redakcija un ekspedīcija: Promenade 1
Ansbach 13 a.

*

Laikraksts iznāk trešdienās. Numurs maksā 50 fen. Abonements par 12 numuriem RM. 6. Kara invalīdi, piesūtot adreses, laikrakstu saņem bez maksas. Laikraksta atlikumu nododam kara invalīdu atbalstam.

*

**Piederīgo meklētāju sludinājumus ievieto-
jam bez maksas.**

nepiepildījās.

Tā beidzās stāsts par Jaunām Ziņām. Liktenis man bij daudz labvēlīgāks nekā Jānim Benjamiņam. Es ne tikai nenonācu Staļina asiņainajās ķetnās, bet pēc vairākiem gadiem — ar kāda ASV senātoru palīdzību — saņēmu atļauju iecelot Savienotās Valstīs.

Redakcijas kolēģija un līdzstrādnieki. No kreisās: R. Ozols, Ģirts Salnais, prof. J. Siliņš, Teodors Zeltiņš, Alberts Priedītis un Ed. Andersons.

O. Akmentiņa foto

Pasūtīnājumus lūdzu adresēt:

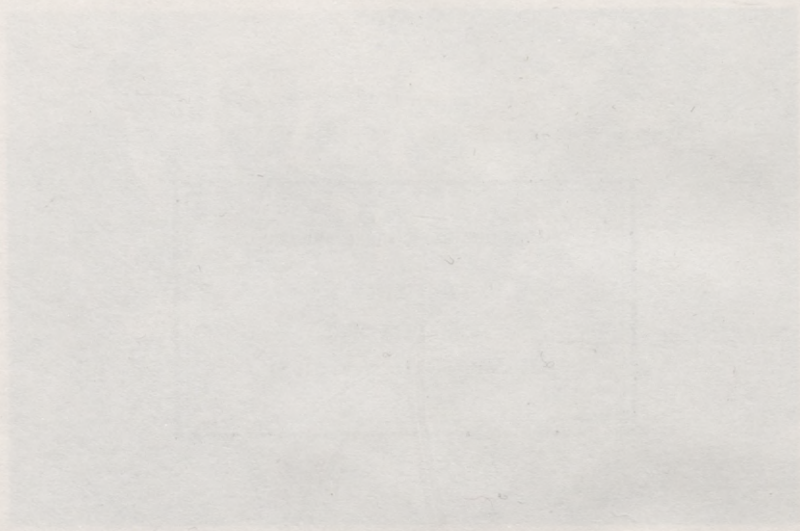
R. OZOLS

P.O. BOX 5067

HEMPSTEAD, N.Y. 11550

reprezentativ

La beizidele noastre par foarte frumoase. Infruntam mult bai
dandei latvianilor nostri. Insa, din punctul de vedere al
nimeniului, trebuie sa spunem ca nu sunt foarte frumoase
— si ca in ASV sunt mai multe — mai mult decat in
Sovietele noastre.

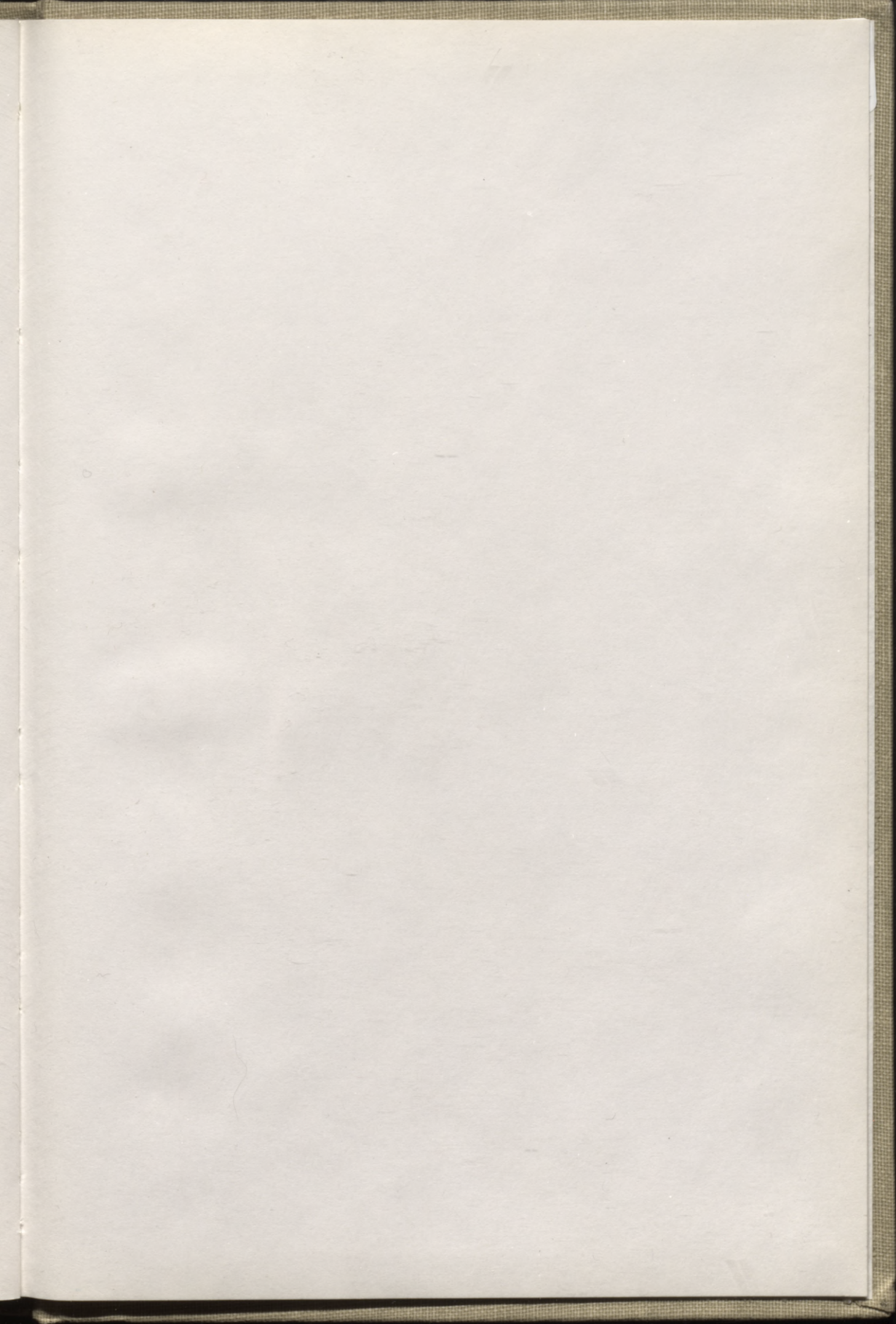

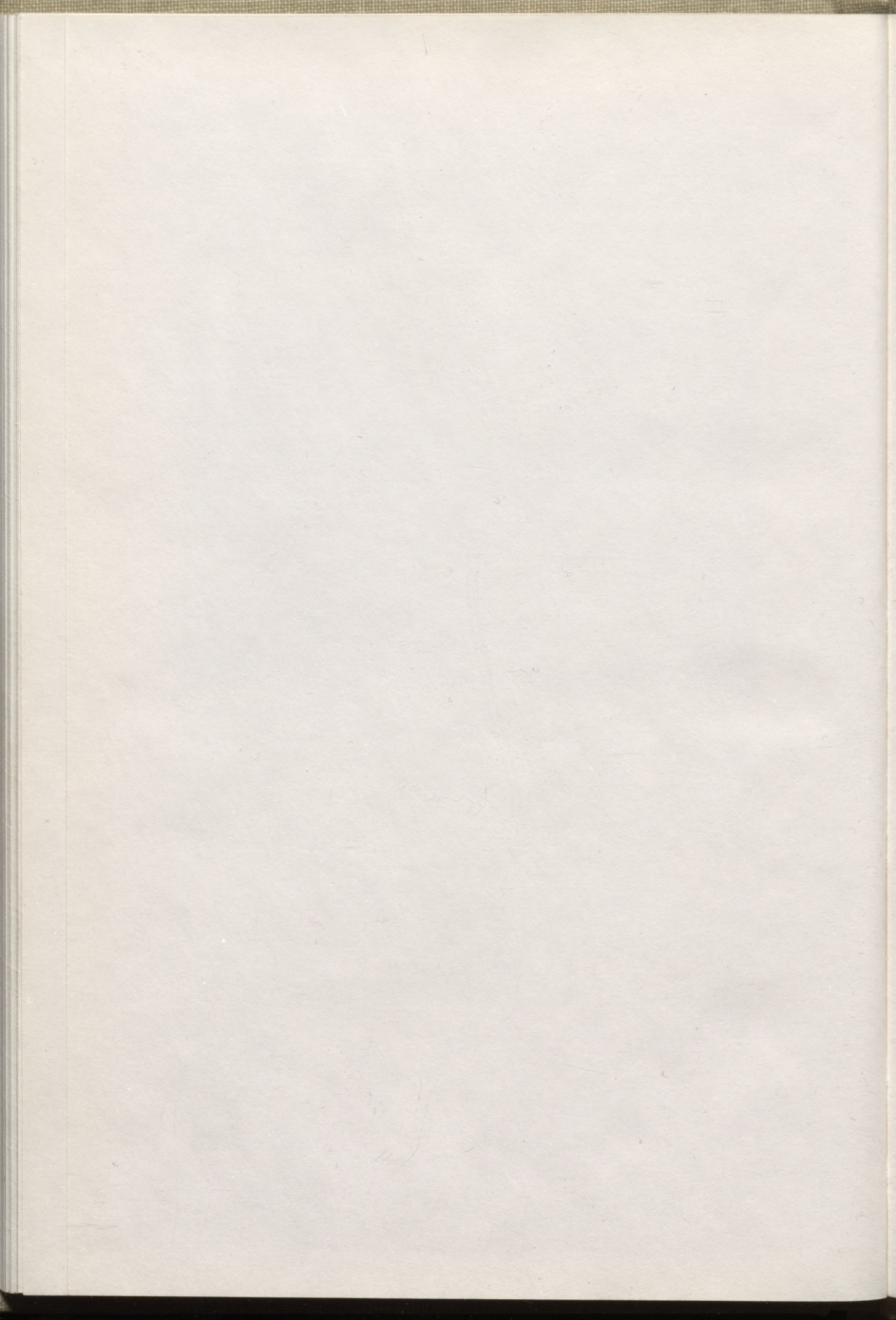
... ..

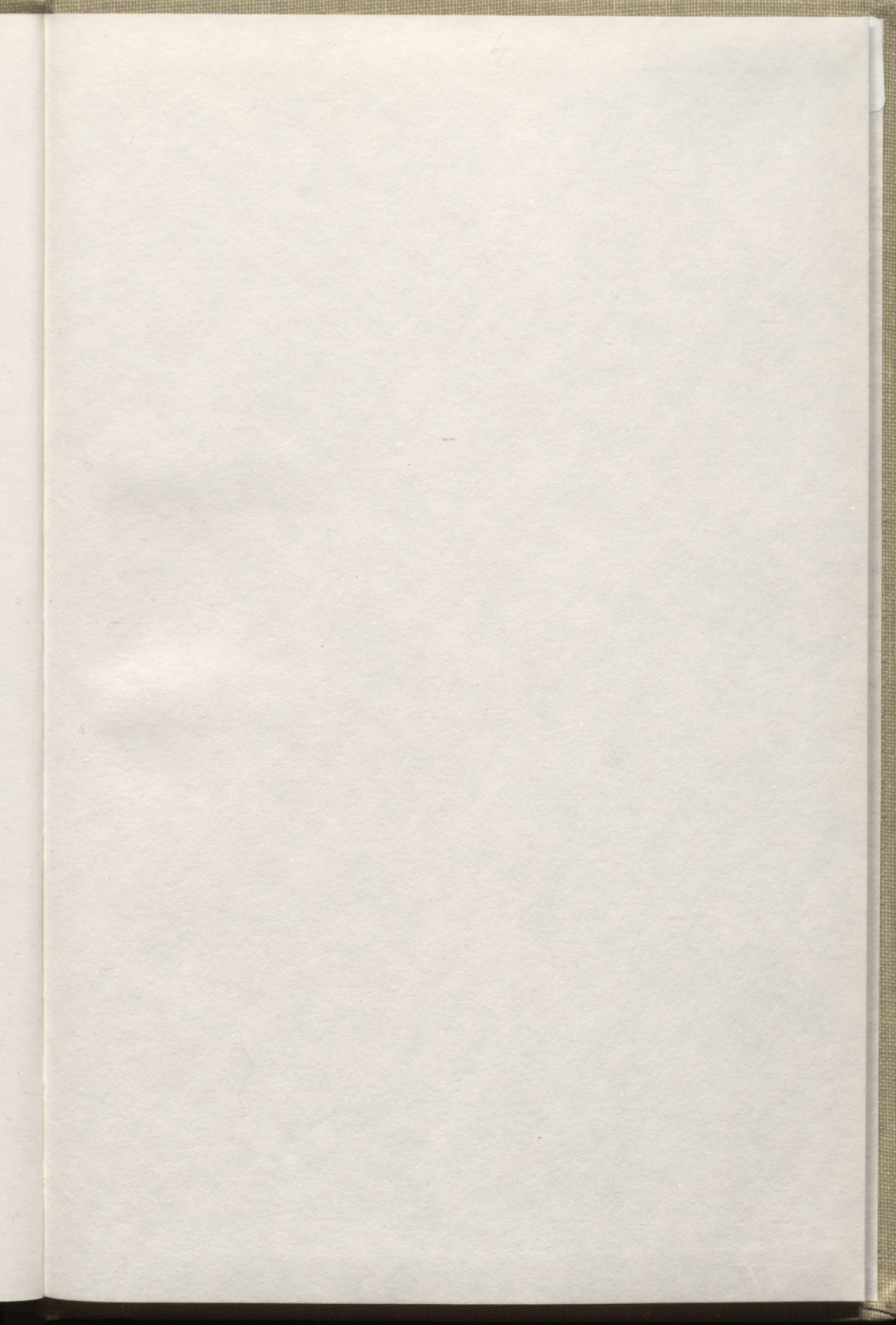
...

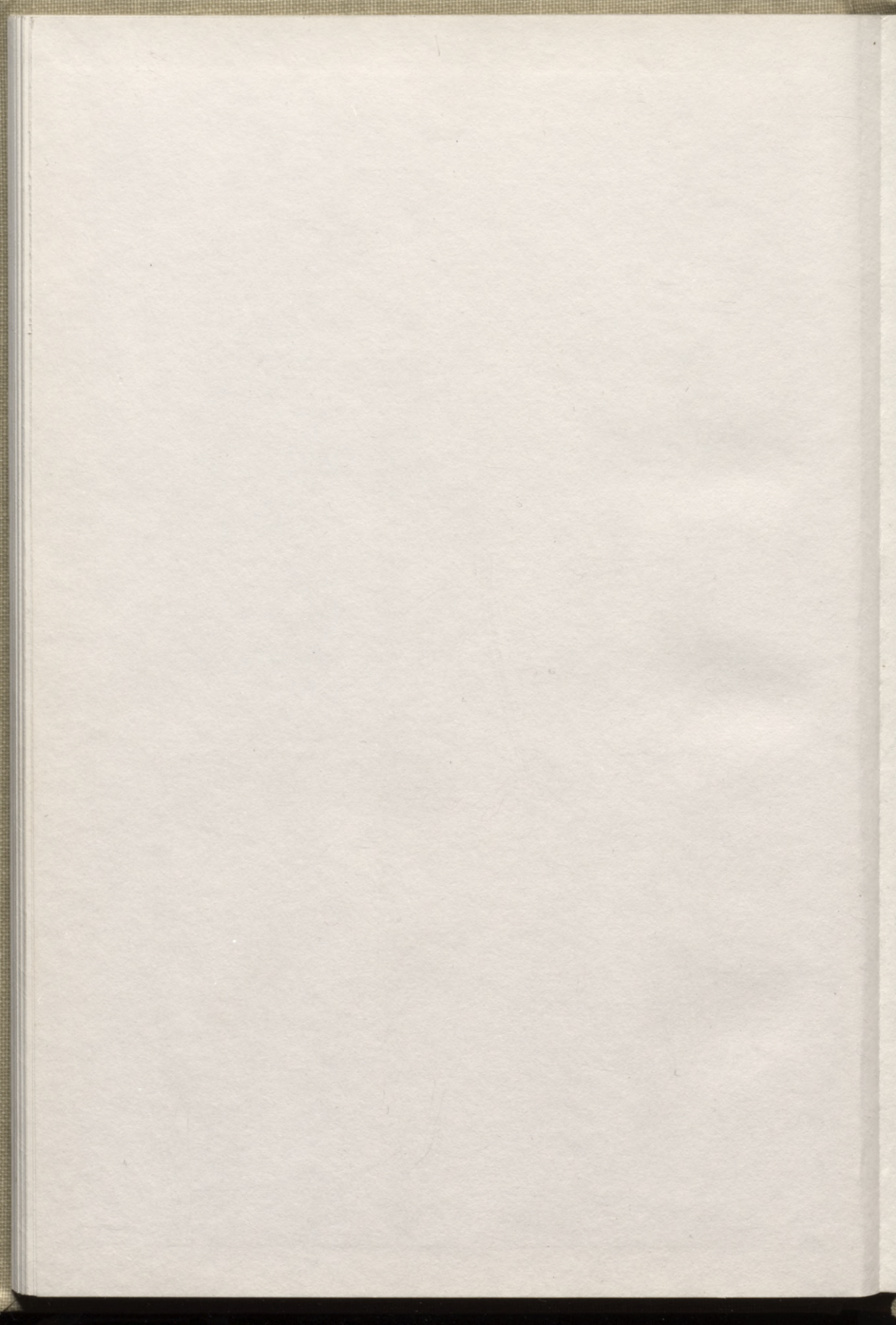
...

...

110.5

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302028630

